

Fekete István művei



Fekete István
Matula és
egyebek

Lath

FEKETE ISTVÁN

MATULA ÉS EGYEBEK

Kiadó: LAZI KÖNYVKIADÓ KFT. 2011

ISBN: 9789632671475

Paczolay

Vendégek voltunk

Az volt már a harmadik karácsonyest, amit nem töltöttem otthon. Nőtlenek előnyben – mondták a családos tiszték, amikor a szolgálatot elosztották, s így karácsony este szomorúan lézengtünk a kaszárnyában.

Az ügyeletes tiszt szobájában akkora volt az unalom, hogy majd szétvetette a falakat, és csak akkor kaptuk fel fejünket, amikor Karády, a kürtös elkezdte fújni a takarodót.

Azóta sem hallottam olyan szépen takarodót fújni. Az a kürt nem recsegett és nem rikoltott. Lágyan, szinte csalogatva kiáltott szét a városban, és bűgva hívogatta álmra az öreg bakákat. Amikor elhallgatott, a kopott lépcsős kaszárnyafolyosók még mindig visszhangzottak, mintha a takarodó soha el nem múlna, és zengne tovább túl téren és időn mindazoknak, akik valaha itt ragyogtatták fiatalságukat, most pedig békén húzzák magukra a havas takarót Bukovinától a Piavéig.

Utána – csend.

A vaskályhában dörmögött a tűz, és már kigomboltuk a zubbonyunkat, mert kutya meleg volt.

– Ki kellene az ajtót nyitni – ásított Paczolay hadnagy.

– Ki – mondtam, és ennyiben maradtunk.

– Van nálad cigaretta? – kérdezte később.

– Nincs.

– Kellene hozatni.

– Kellene...

– Ez a Karádi elmenne a kantinba – szötte tovább Paczolay.

– Kiálts ki érte! – és néztem a sötét ablakot, amely mögött valahol karácsony volt.

– Ki itt a kadét? – mérgelődött Paczolay.

– Fene se tudja – ásítottam –, én vendég vagyok, akit idehívtál, és még cigarettád sincs. Egy hadnagy, akinek nincs cigarettája. Szégyen ez, hidd el. Kadéti körökben ilyesmi nem fordul elő...

Paczolay egyébként osztálytársam volt, de egy évvel idősebb. Mikor a háborúnak vége lett, ő már hadnagy volt, én pedig kadét. Jó barátok voltunk.

Felugrott az ágyról, és kicsapta az ajtót:

– Karádi!

- Parancs, hadnagy úr!
- Hozzon, fiam, tíz Myrjamot!
- Meg tíz Khedivét – tettem hozzá. – Elvégre vendég vagyok...

Paczolay az égre nézett, melyet egyelőre a plafon helyettesített.

- Így jár az, aki legénységi állományú egyénekkel komázik – sóhajtotta.
- Elmehetek – mondtam, és kényelmesen végigdőltem az ágyon,

melyen eddig Paczolay heverészett...

Ebben a pillanatban elordította magát az őrszem, mint akit nyúznak:

- Fegyverbeeee...!

Felugrottunk. Összerángattunk magunkon minden szíjat, csatot, és elindultunk kifelé.

A helyőrség-ügyeleti tiszt volt. Patkovics kapitány. Nagy vadász és szintén legényember.

A hivatalos rész után megkérdezte:

- Egyébként mit csináltok?

- Ünneplünk! – keseredett el Paczolay. – Ha jövőre még szolgálok, karácsony előtt megházasodom.

- Ne tedd, fiam – óvta Patkovics –, olyan az, mikor egy fiatal tiszt megnősül, mint amikor a kőszáli sast cukorspárgával az éjjeliszekrényhez kötik... Erről jut eszembe: lőttem egy vándorsólymot! Tegnap kimegyek az új területemre...

Hű, de meleg van itt!

- Tessék a köpenyt levetni!

- ...mondom, kimegyek a területre... – és Patkovics kapitány megszűnt mint kapitány, és megszűnt mint helyőrségügyelet – ... balról felröppentek a kacsák. Kinézek két gácsért. Totty! Totty! Azután a nádasból kiugrik egy róka. Durr!

A szőlők alatt valami szürke madár vágódott át felettem. Jó napom volt. Lehúztam.

Kezével mutatta a lövéseket. Paczolayval szürcsöltük a vadászhistóriákat. Kint már ellobbantak a karácsonyfagyertyák, elaludt a város, de mi ezt nem vettük észre. Vadásztunk... , vadásztunk.

Később előhúzta az óráját.

- Lehetetlen – dörmögte. – Mennyi idő van nálatok?
- Éjfél, kapitány úr.

Felugrott.

- Fene a dolgát. Jól elvadásztunk.

Az ajtóban megállt.

- Holnapután kijöhetnétek velem. Összelőjük az ajándéknyulakat. Megami akad. Enni-, innivalóról gondoskodom. Szervusztok!

Összevágtuk a bokánkat, és karácsony másnapján, hajnalban a restiben vártuk kapitányunkat.

Helyette a legénye jött, jól felmálházva, de gazdája nélkül.

- " Beteg vagyok - írta Patkovics -, de azért Ti csak menjetek ki, és mulassatok jól. Ferkó ismeri a területet... "

Sajnáltuk, és mentünk. Paczolay is hozott két hajtót. Így öten voltunk.

A vonat havas tájakon szuszogott velünk. Igazi szép téli nap volt. A kórókon tengerikék kapaszkodtak, a havon foglyok lépegettek és a harmadik falunál körvadászat volt. Majd kiestünk az ablakon az érdeklődéstől. A kör már a vége felé járt. Volt benne nyúl szépen, de éppen felőlünk akkora zsákot csinált valaki, hogy még Paczolay is sokallta, pedig Paczolay "született" zsákos volt.

- Ekkorát azért nem szabad... - csóválta fejét.

Ráadásul az illető pocsék rosszul lőtt. Amíg csak láttunk belőlük valamit, talán két nyulat lőtt meg rendesen, 4 többi mögött méterekre porzött a hó.

Úgy dühöngtünk az ablakban, hogy majd egymást vertük meg.

- Csak megölni az ilyent - csikorgott Paczolay -, még ha tudna lőni...

- Akkor is disznóság! - mérgelődtem. - Te persze ezt nem érted. Most legalább láttad. Ez a hiányos vadásztisztesség...

Szerencsére megérkeztünk. A vita hevében nem hallottuk az állomás nevét, és már majdnem elindult a vonat, amikor az ablak alá sétált Ferkó, és csak úgy megkérdezte:

- Nem tetszenek leszállni?

Miután az induló vonatról leugráltunk, és megállapítottuk, hogy Ferkónak istenáldotta idegei vannak, összeraktuk puskáinkat.

A terület a vasútnál kezdődött.

Árkos-bokros, nádasos, ideális hely volt. Ragyogott a nap.

Paczolay úgy lőtt, hogy öröm volt nézni, de magam is szépen "dolgoztam". Aztán az a változatosság!

Nyúl, fácán, fogoly, kacsa. Amikor pedig az egyik nádasból kiperdült egy bozontos, nagy róka, és Paczolay jó messziről felfordította a komát, megállapítottuk, hogy Patkovics kapitány ritka kedves úr, akinek ezt a napot akárhogy is, de megháláljuk.

- Egynémely hadnagy tanulhatna tőle - vélekedtem, mire Paczolay elhibázott két kakast. Duplára. Jónak láttam söréttávolságon kívül lépegetni. De délre megint összebékültünk.

Tüzet raktunk az árokparton. A fellobogó rőzsetűz magasra hordta a nádperjét, és sütötte arcunkat. Szótlánul ettünk, és amikor becsattintottuk bicskáinkat, úgy éreztük: miénk az egész világ. Miénk a téli ég, a messze táj, a tűz melege, a hó csillogása, és miénk az ünnep, amely ragyogva úszott távol faluk tornya felett.

- Jóllaktatok? - kérdezte a legényeket Paczolay.

- Köszönjük, hadnagy úr. Akár maradhatunk... - válaszolt Ferkó, aki mint századosi pucér, határozottan rangidősnek érezte magát a többiek között.

- Akkor mehetünk - kelt fel Paczolay, és folytatódott a gyönyörű nap.

Különösen fácán volt sok. Egy hídon átmenve, szinte úgy dobálták fel a kakasokat a nádasból. Az egyik legény már kétszer fordult a bakterháztól, ahol a vadat gyűjtöttük.

- Patkovics ajándékozhat, amennyi jólesik - mondta Paczolay -, csak azt nem értem, ezt a csodálatos területet hogy kapta meg olyan olcsón?

Végül elfogyott a patronunk. De ekkor a napnak már csak véres karimája látszott ki a dombok mögül, és keletről hideg köd tántorgott az éjszaka előtt.

A vadat úgy kellett feladnunk, mert az egész fülke tele lett volna vele. Otthon, az állomáson Paczolay harsányan intézkedett a vadak körül, és összefutottak a vasutasok, mert nem láttak még annyi fácánt egy rakáson. A három legényen kívül még hordárt is kellett fogadni.

- Ezek aztán vadászok! - hallottuk a hátunk mögött, és kihúztuk magunkat. Ami igaz, az igaz!

Másnap nem győztünk hálálkodni Patkovicsnak.

- Gyönyörű volt, kapitány úr!

- Örülök, hogy jól éreztétek magatokat, meg azután elintézhettem minden ígéretem. Még az étkezdének is jutott 15 kakas. Holnap díszvacsora. Nem is tudom, hol találtatok ennyi kakast. Én öt-hatnál sose lőttem többet.

- Ott, a híd mellett - magyarázta Paczolay -, abban a nagyobb nádasban.

Patkovics gondolkodott.

- Híd mellett? Nincs ott nádas.

- Dehogy nincs! - erősködött barátom. - Amint átmentünk a hídon, ott van a nádas. Balkézről...

Patkovics kapitány megvakarta a fejét, és olyan mozdulatot tett, mint aki valami nagyon rossz gondolatot hesseget el magától.

- Átmentetek a hídon, azon a kis patakon, ott a bakterház előtt?

- Á, dehogy - tiltakozott Paczolay -, azon a nagyobb hídon. Egy nyárfa van mellette.

Patkovics egészen elkomorult:

- Akkor belétek is üt az istennyila!

- Bocsánat! - sértődött meg barátom. - Nem tudtuk, hogy kapitány úr azt a területet magának tartja fenn...

Patkovics úgy hadonászott, mint a szélmalom.

- Tartja a tihanyi tüzes mennykő!! Az már nem az én területem! Érted? Az a főispán területe...

Szinte megroskadtunk. A legviharosabb kihallgatás után sem voltunk ilyen szárnyszegettek. Csak álltunk. Én sürgősen elhatároztam magamban, hogy Ferkót felpofozom. Paczolay nem volt ennyire önálló.

- És most mit csináljunk? - kérdezte.

Patkovics ránt sem tudott nézni.

- Menjetek a fenébe - tanácsolta.

Enyhén összevertük bokánkat és mentünk. Az utcán megszólalt Paczolay:

- Ugye, mondtam!

- Mit mondtál?

- Hogy nekem olcsónak tűnt fel ez a terület.

- Olcsó? Azt hiszem ez a terület pokoli drága lesz... - véltem, és betértünk a Magyar Konyha különhelyiségébe, hol hosszabb ideig bánkódtunk. Úgy éjfél táján Paczolay úgy döntött, hogy azonnal megkéri a főispán szeplős leányát, és akkor részint szabadon vadászhatunk azon a pompás területen, részint pedig mint nős tisztet nem teszik karácsony este szolgálatba.

- Na, nem igaz...?

- Gyere haza, Géza - lágyultam el -, ezt meg kell fontolni, meg főispánok már biztosan lefeküdtek...

Reggel levelet kaptunk Patkovicstól: " Tizenegyre legyetek a lakásomon. Főispánékhöz megyünk. "

- Talán egyúttal megkéred a lányát is - mondtam menet közben, de

Paczolay nem volt fogékony az ilyen szellemes dolgok iránt.

Patkovics teljes díszben várt, és komoly volt, mint egy dandárkihallgatás.

– Mindjárt megyünk. Gyújtsatok rá!

Rágyújtottunk, de kimondottan siralomház-hangulatunk volt.

Ekkor bejön Ferkó egy névjeggyel.

– Ez az úr van odakünt.

Patkovics hangosan olvasta:

– Dr. Tárkány Béla.

Felszisszentünk, letettük a cigarettát, és úgy éreztük magunkat, mintha egy bomba füstölögne előttünk, és menekülni nem lehet.

Tárkány Béla a főispán fia volt. Hát már tudják?

– Vezesd be azt az urat!

Tárkány Bélát jól ismertük. Gőgös fráter. Ez ugyan nem kímél bennünket.

– Szervusz, szervusz. – (De milyen szerény!)

Ültünk, mint a veszőhelyen. Csak a pap hiányzott.

Tárkány ránk nézett.

– Kérlek, kapitány uram, az ügyet szeretném négy szemközt...

– Csak parancsolj – mondta rekedten Patkovics. – Rájuk is tartozik.

– Igen? Bocsássatok meg. Nem tudtam. Nagyon szerencsétlen dolog...

– Hát ez az – bólongattunk.

– Bár a határ helyenként annyira elmosódott. Mégsem lett volna szabad előfordulni... – (Kezdi már!)

– Teljesen igazad van – mondta Patkovics szigorúan.

– Mégis kérlek benneteket, tekintsetek el! A jóhiszeműség – azt hiszem – nem kétes. A kárt természetesen megtérítem.

Összenézünk. Ez megbolondult.

– Legszebb módja pedig az lenne – folytatta –, ha ti átjөнnétek a mi területünkre, s hogy úgy mondjam, visszavadásznátok.

Ültünk. Paczolay arca olyan volt, mint a szfinxé. Csak egy kicsit butább. Valami világosság azonban derengett már, de nem mertünk hinni benne.

– Szóval, ti tévedtetek a területemre – mondta Patkovics vidáman, és szilvóriumot tett az asztalra.

– Úgy van. De, mondom, viszonzásképpen bármikor szívesen látunk benneteket.

– Már megtörtént...

Tárkány nevetett:

– Ne tréfáljatok!

Alig hitte el, hogy mi hasonló ügyben mentünk volna, csak ő két nappal előbb orvvadászott Patkovics területén.

A szilvórium tisztára elfogyott. Nem győztünk parolázni a nagy kimagyarázkodásban.

Hazafelé együtt mentünk. Búcsúzáskor Paczolay azt mondja Tárkánynak:

– Valami vadászatot említettél..., csak a dátumra nem emlékszem.

Tudod: annyifelé vagyunk hivatalosak...

(1937)

* * *

Paczolay álma

A tavasz magasan fent úszott a levegőben, de le még nem szállt, mert a fagyzugokból mérges hórongyok vicsorgatták rá szennyes fogukat.

A faluvégen a varjak runyán riszálták magukat, de a károgasuk elnémult, mert annyi ennivalót találtak, mint az andocsi barátok búcsú táján. Tollúkon megcsillant a nap, és a varjak belátták, hogy ilyen időben károgni lehetetlen. Az utolsó veréb is kinevetné őket, mert mindenki tudja, hogy szinte pocakot eresztettek már a jólétben. Elmúlt az az idő, amikor siránkozni lehetett...

A szürkevarjak ugyan reggelenként még kiáltanak egyetkettőt, de ez már csak pusztá megszokás. A feketék bölcsen hallgatnak, és égre néző, nagy nyárfákra gondolnak, melyen gömbölyű varjúbölcsők várnak. Szélüket ugyan megkuszálta a téli szél, öblüket megnyomta a hó, de egy kis javítással újra puhák és ringok lennének, mint bármely más bölcső a világon.

Igen, indulni kellene...

A falu felett egy héja hajtja a galambokat, de nehezen boldogul velük. Egyszer csak dirr-durr. A héja ijedten siklózik tova, egy galamb pedig hanyatt-homlok zuhan lefelé.

Ablakom nyitva. A napsugár özönével dől be rajta, s az ablakdeszkán egy légy ficánkol, mint a kiscsikó, amikor először megy a legelőre.

A nagy durranásra megrezdül a légy is, de azután tovább rezegetteti szárnyait. Őt az ilyen nagy durranások nem érdeklik. A pók, az igen...

De én kinézek a remegő Márciusba, hogy mi történik odakünn. Ekkor látom a galambot leesni, és a héját elvitorlázni békésebb udvarok tájára.

Rá megszólal valaki:

– Látod, Géza! Minek vesz az ilyen számár puskát a kezébe?

– Tehetek én arról, ha a héja levágta a galambot?

– Ne dühösíts, fiam, mert olyant mondok, hogy... Add ide azt a puskát!

Az ilyen ember szedjen csigát, vagy gyűjtsön gyógynövényt; gombásszon az istenadta, de ne lődözze le az én drága galambjaimat.

A diskurzus itt félbeszakadt.

Egy ajtó csapódott be valahol mérgesen (legyem ismét megrezdült az ablakdeszkán), aztán újra csend lett, csak úgy öt perc múlva hallatszott a galambok szapora szárnyverése, amint leszálltak a háztetőre.

Aztán búgni kezdett egy doromboló, mély hangú galamb, és ettől a

bugástól mintha melegebb lett volna a levegő.

Mintha a Március szólt volna benne a kankalinnak – mely a házvégi kiskert humuszában hallgatódzott –, hogy: – Jöhetsz már, sárga torkú kis hívem, én vagyok idekünn...

De ezt mondták a méhek is, akik közül a bátrabbak kizúdultak már a levegőbe. Megkóstolták a vizet, melyet a kisborjú csurgatott a vályú szélére, aztán berepültek a kertbe, hol máskor ilyenkor a kankalin már javában virágzott.

– Mi van ezzel a kankalinnal? – lázongtak a méhek, akik híresek voltak pontosságukról. – Ráfeküdt a fülére, hogy nem hallja, mi van idekünn?

És felrepültek a háztetőre, hol a mohák bársony kis halmai süttették magukat a nappal; csodálatos zöldek voltak, és érintetlenül tiszták, mint a vetések búzaszentelőkor.

Valaki kinyitotta ekkor kapunkat. A zár nem nyöszörgött, mint télen, csak kattant egyet, s az ajtó nem nyikorgott, hanem lágyan tárult, mintha csak nyújtózkodott volna a napsütésben.

Kutyánk nem ugatott: ez csak Paczolay lehet!

Katonanadrágján meg sem látszott, hogy a kavernákban hányódott benne, és kedve is tavaszias volt, pedig akkor már két éve vártuk, hogy valahol aprópénzre válthassuk diplománkat.

– Hogy vagy, Géza?

– Csodálatosan, öregem – járt fel s alá a kis szobámban.

– Megírtam öt kérvényt, csináltam egy kis aprófát a mamának, és lőttem egy héját...

– Az volt az a nagy durrogás...?

– Az. Már régóta kerülgette galambjainkat, de ma aztán likra jött... Apám egész odavan az örömtől. Tudod, menyinyire szereti galambjait. Igaz, csodaszép lövés volt...

Nem mertem barátomra nézni. Csak úgy félszemmel.

Ő azonban vidám és nyugodt volt. Ha nem hallom az előbbi párbeszédet, és nem hallom az öreg Paczolay mérges hangját, amint barátomat gombázni küldi: megesküszöm én is a héjára.

Így azonban már számon volt, hogy valami gorombaságot mondjak. De nem tudtam. Nem volt szívem hozzá.

Paczolaynak elhomályosult a szeme, amint a lelövés részleteit mesélte:

– Kicsit alacsonyan jött... Vártam, amíg felvágódik... Apám idegesített: lőj már, fiam, elmegy... De nem! Vártam! A galambokra is vigyázn

kellett... Mikor aztán fordult: mint a rongy!

Kezét kinyújtotta, mintha a puskát tartaná, ujjaival billegetett..., előrehajolt, szemével követte a leeső héját...

– Totty!

Minden porcikájával átélte a lelövés izgalmát, és hitte, hitte szent meggyőződéssel az egész káprázatot.

Nem, nem volt szívem álmát összerombolni!

Utána egy kis csend lett. Paczolay maga elé nézett, mintha arra gondolna, hogy elég részletesen elmondott-e mindent, aztán csak úgy odavetette:

– Estére jössz szalonkázni...?

– Nem megyek!

– Nem jössz? – álmétkodott. – Kár!

– A szalonkázáshoz szalonka is szükséges – mérgelődtem, mert tudtam, hogy még szalonka nincs.

Paczolay megharagudott.

– Hát akkor itthon maradsz. Én megyek Taplóssal. Ő már kettőt lőtt...

– Taplós?

– Igen, Taplós. A kocsmában többen látták... Izentem neki, ha megy, megyek én is...

Fene tudja, de olyan valószínű volt ez a hír...

Ha Paczolay azt mondja, hogy ő lőtte a szalonkákat, eszembe se jut kimenni, de Taplós, a pagonyerdész az uradalom erdejében, az más. Savanyú, kétkedő típus, amilyen ritka van az ilyen erdősféle emberben. Szavahihető ember, és ha ő azt mondja, hogy kettőt lőtt, akkor az úgy is van.

– Hihetetlen – tamáskodtam még egy kicsit –, hol van még Okuli?

– Úgy látszik, azt csak Te tudod, a szalonkák nem...

– Jól van, Géza – adtam meg magam –, elmegyek veled.

De ha nem látunk szalonkát, én Taplóssal együtt elemésztelek benneteket. Duplára...!

Paczolay még izgatta fantáziámat különféle szalonkaesetekkel, aztán leszólta patronjaimat, elszívta cigarettámat, megfogta az ablakdeszkán napkúráló egyetlen legyemet, és elment.

Ebéd után pedig alig nyeltem le az utolsó falatot, már berobogott:

– Mehetünk! Olyan szép idő van...

Ez igaz volt.

- És Taplós?

- Majd megtaláljuk az erdőn...! Azt izente, vár bennünket.

Rám ragadt barátom hangulata. Összekapkodtam pár patront és mentünk.

Ragyogott a határ. A patak homokpadján egy barázdabillegető nézte a siető vizet. Megálltunk a hídon.

- Látod - mondta Paczolay -, ez is itt van már, akkor itt vannak Ők is...

- Jó, jó...

- Ha a parton végigmennénk, lőhetnénk egy-két kacsát is. Van még idő...

- Nem érdemes - mondtam -, nem várják az embert lövésre.

Alighogy ezt kimondtam, a híd alól csak kisustorog két kacska, és ijedten emelkednek toronymagasra. Paczolay utánuk durrantott. Az öreg kirnerből kénköves láng, korom, rozsdá és újságpapírfoszlányok szálltak a kacsák után.

- Láttad? - ordított barátom. - Láttad..., az egyik megbillent... Nézzünk utánuk!

Szép tiszta idő volt. A kacsák - ha lehet ezt mondani -, szinte kimentek a világból.

Amikor már eltűntek, tanácsoltam barátomnak, hogy forduljunk meg, mert ezek fél óra alatt úgyis megkerülik a földet, és a másik oldalról jönnek vissza.

- Látod - dühöngött Paczolay -, ez vagy Te. Mondtam, hogy itt vannak a kacsák...

- Ezt nem mondtad, Géza.

- Hagyjuk - legyintett -, jössz velem az árokparton vagy nem?

- Nem megyek, Géza. Félcipőben vagyok. De szívesen megvárlak.

- Jó - mondta -, de aztán ne bántson a sárga irigység...

Ösztövére lábaival akkorákat lépett, úgysem tudtam volna vele menni.

Nekidőltem a hídkorlátnak, és néztem a vizet, mely csobogva sietett tova a patak hideg ágyában.

Ilyenkor már beszédesebbek a patakok. Eldiskurálnak a hidak mohás, öreg lábaival, tükröt tartanak a báránnyelűk alá, és éjszakánként csitítgatják a holdat, mely többször azon van, hogy leugrik a földre, mert - különösen almavirágzás idején - olyan dolgokat lát idelent, amit nem lehet tovább nézni bűnös gerjedelmek nélkül.

Ahány lugas, erkély, pad, kiskertajtó van a világon, az mind csak úgy

sistereg a vágytól, remegéstől, és a szegény hold fogcsikorgatva izgul az előrehaladottabb eseteknél. Ilyenkor nagy, vizes felhőrongyokat rak a homlokára, és fejfájásos képpel ballag tova a kis csillagmécsek között...

Mesélne még a patak, de felrezzenek, mert Paczolay felvert egy csomó kacsát, s ezek most sziszegve keringenek a híd körül. Megtöltöm a puskám. Most két kis csörgőréce jön; elengedem magam mellett őket, és hátulról az egyiket lelövöm. Alig esett le a kis kacska, egy sárszalonka cikázik a híd mellett. Leesik az is szépen. Paczolay úgy hajt, mint egy angyal. A híd oszlopa mellett állok, s ami észrevesz, az már elég közel van.

Négy kacska és egy sárszalonka lóg a tarisznyámon, amikor barátom feltűnik a patak partján. Homlokát törülgeti, fülig sáros, és azon gondolkodom, el kellene dugni a kacsákat, mert megüti a guta...

Úgy néz rám, mint egy gyilkosra, amikor felrobog a hídra.

– Köszönöm, Géza – mondom.

Paczolay rám néz, mint egy vizsgálóbíró. Ha most elnevetem magam, végem van. Éppen azért komoly vagyok, szinte hálás.

– Örülök, hogy jól mulattál – mondja vidáman –, tudtam, hogy mind erre fognak jönni. Puskám se sütöttem ki rájuk... Te persze nem számítottál erre...

– Nem – vallom be őszintén.

– No, látod. Én előre megmondhattam volna. Taktika az egész. A kacsákon megosztozunk, a szalonka meg ráadás nekem –, mert én fáradtam értük. Igaz?

– Kérlek...

A kacsákat és a kis szalonkát mindjárt átakasztotta az aggatójára. Még válogatott is:

– Hítványkák szegények..., de Te nem tehetsz róla...

Paczolay megbocsátott..., és emelkedett hangulatban mentünk az erdő felé.

– Nem lesz jó húzás – aggódott barátom –, szerencse még, hogy a kacsákat lőttük...

Ekkor azonban már összegomboltuk kabátunkat, mert megmozdult a szél, és úgy hordta a száraz leveleket, mint novemberben. Suhogott az erdő.

Taplósnek se híre, se hamva...

– Megbízhatatlan ember – szidta Paczolay –, idecsődíti az embert...

Amint esteledett, úgy nőtt a szél. Az ég alján gyanús, sárgás, hamvas

felhők türemkedtek felfelé, és percek alatt óriásra nőttek.

A fenyves felett egy madarat látok imbolyogni. Csak annyi időm van, hogy megtöltsem puskám. A madár ráfeküdt a szélre, és elsuhog a fejem felett. Lövésemre szinte fejtetőre áll, és zörögve vágódik egy bokorba. Egy testes, nagy héja. Körme alatt száraz, alvadt vér. Most már érdemes volt kijönnöm!

Közben észre sem vettem, hogy megváltozott a világ.

A szálas erdő ijedten zúgott messziről, és hirtelen este lett.

Elkékültek a felhők, csak a tarajuk csipkéje volt jegesen fehér, és mire Paczolayt előkurjongattam, olyan hóvihar kerekedett, hogy nem láttunk öt lépésre.

Vágtattunk hazafelé.

A völgy fehér volt, mint a kísértetek lepedője, a patak hideg, éji hangon zúgott el a híd alatt, és mi összehúztuk magunkat, mint a jégvert madár az eresz alatt.

Mire a faluba értünk, elült a szél. Egy kocsi cuppogott előttünk a sárban; a kasba süllyedt utasokat ugyancsak elagyabugyálta a vihar, mert megroskadva ültek, mint tavasszal a vakondtúrás. A kocsiról pedig Taplós billenti meg kalapját.

– Hát maga hol volt? – esem neki.

– Én – néz rám furcsán – hetivásáron.

Amikor a kocsi beleveszett a sötétbe, barátomhoz fordultam.

– Te, Géza...! Ez az örökös félrevezetés...

Paczolay azonban nem engedett szóhoz jutni.

– Ne is mondd! Fel vagyok háborodva! Úgy látszik, nem lehet már hinni senkinek a világon... Csak annak örülök, hogy "alapjában véve" – jól mulattunk.

Másnapra híre sem volt a hónapnak. A föld gőzölgött, a patak csillogott, a kertben kivirágzott a kankalin, és felette halk döngéssel a Tavasról muzsikáltak a méhek.

(1938)

* * *

Két karácsony 1918-1938

Paczolayval abban az időben iszonyú elkeseredettek voltunk. Hát ezért jöttünk haza? A vonat vakon hörgött velünk az éjszakában, mint vörös szemű fekete hernyó, és mi dideregve vertük össze bokánkat, mert az ablakokat még Pesten beverték mord "tengerész" legények, akiknek hajója a ligetben hullámozott falusi kis cselédekkel...

- A köpenyed az ablakra akaszthatnád - mondta Paczolay.

- Én kadétkoromban sose fáztam. Egy legénységi állományú egyénnek nem is szabad fázni...

Nem válaszoltam semmit, csak ránéztem barátomra, de ebben a tekintetben az összes függelem- és fegyelemsértések benne voltak. Zendüléssel párosulva.

Paczolay ugyanis hadnagy volt. Mellén különféle kitüntetések zörrentek, ha megmozdult, de ez nem jelentett már semmit, mert abban az időben semmi sem jelentett semmit ebben az országban.

A harctéri vicceken már nem neveltünk, és akármiről beszélgettünk, gondolataink mögött egy elvesztett háború holt arca nézett ránk a szégyen és a megalázottság szemfödője alól. Így aztán inkább hallgattunk.

A bakterházak világosságában egy-egy vasúti őr állt, tisztelegve a vonatnak, és mi szomorúan szalutáltunk vissza - talán önmagunknak, talán az elmúlt fegyelemnek -, mert akkor már nem tisztelgett senki senkinek Magyarországon.

A vonat is csak éppen, hogy ment. Kerekei csattogásában elmúlt katonanóták kísértettek, és nem csodálkoztam volna, ha egyszer csak megáll, sípja rekedten sikolt még egyet, aztán ránk borul magyarságunk végtelen telének éjszakája.

De a vonat ment. Nyögve, igaz, de ment.

- Szállj le nálunk - szólt Paczolay. - A szentestéről már úgyis elkéstél.

- Leszállhatok - mondtam, hiszen mindegy volt tulajdonképpen, hol száll le az ember. Karácsonya, ünnepe kinek volt azokban a napokban?

Éjszaka volt már, amikor megérkeztünk. Aludt a ház, s az öreg Paczolay hálóingben ölelgetett meg bennünket.

- Eredj, fiam, be anyádhoz - mondta fiának. - Lefeküdt már. Én ellátom a barátodat.

Az "ellátásban" nem volt semmi hiba, és reggel meglehetősen későn ébredtünk. Akkor is arra, hogy valaki többszörösen és hangosan

köszörülte torkát a gangon.

– Ez csak Fülöp bácsi lehet – ébredezett a barátom. Eresszük be, talán mond valamit.

A viszontlátás örömei után Fülöp bácsi mondott is "valamit". A Somháton disznók, egy-két róka, nyúl, fácán mindenütt...

Paczolay majdnem hálóingre vette a puskát, de apja leintette:

– Előbb a templom, fiam. Aztán mehettek...

Mentünk.

Hóban úszott az erdő. A pirókok véres begye szinte égett a havas ágakon, és amikor egyedül maradtam, körülvett a havas erdők békés tisztasága. Eszembe jutott a vonatok szennyos gőze, a barakkok áporodott éjszakája, a várótermek verejtékszaga, a kórházak karbolos sebpárája... Mellettem csend volt, felettem csend volt, de bennem jajongott a meddő múlt és minden, ami elveszett.

Ekkor egy mátyás kiáltott a völgyben. Kicsit felébredtem. Az öreg Paczolay drillingje volt velem, és éppen azon gondolkodtam, hogy is kell a golyós csőre váltani, amikor kiáll elélem az útra egy róka. Most már lesz, ahogy lesz gondoltam. Jól megcéloztam a komát – akár sörét meg a puskából, akár golyó –, és meghúztam a ravaszt.

– Durr..., zuiiiii...

Ez hát nem volt sörét – mérgeződtem –, és eszembe se jutott, hogy másik cső is van a világon. A róka pedig egy veszedelmes élménnyel gazdagabban, de csodálatos egészségben vágatott a rudasban...

De egy perc múlva már újra csend volt. Megtöltöttem a golyós csövet, kioktattam magam, hogy ez nem mannlicher – bár azzal is ismétélhettem volna –, és vártam, hogy mi lesz még.

No, nemigen mozgott a vad. A túlsó domboldal ködbe fúrta fejét, akárcsak a Kárpátok. Igen, a Kárpátok... Apuska újra elernyedte kezemben. Mennyit véreztünk, mennyit kínlódtunk, és a Kárpátok mégis elment tőlünk. Úristen, hát ennyi volt a vétkünk!?

Az erdő hallgatott.

Valami mozgott előttem a sűrűben, és újra megnéztem a kakasokat, nehogy megint golyóval lőjek rókára. De nem róka volt, csak egy nyúl. Körülnéztem, nem jön-e valami érdekesebb vad, és meglőttem a nyulat.

Aztán jött pár hajtó.

Paczolay izgatottan sietett felém:

- Itt voltak a disznók? Hallottam, golyóval lőttél...
- Rókára..., de elment.
- Golyóval? - ámult.
- Nem. Golyó nélkül ment el...
- Persze elfelejtetted, hogy tiszt úrral vadászol. Mert ilyenkor még viccelni is... enyhén szólva: szemtelenség.

Később belém karolt:

- Nekem megmondhatod: ugye, disznók voltak? Előfordul az emberrel, hogy ilyenkor rókát mond...

- Nem. Igazán róka volt, de szokatlan ez a három cső.

Bár a róka állt. Golyóval is meglőhettem volna.

- Ja! - vakarta a fülét barátom. - Elfelejtettem mondani, hogy egy kicsit fölibe kell célozni. Mondjuk, egy tenyérnyivel...

A második hajtásban nem láttam semmit. Paczolaynál szépen szólt a puska. Három kakast lőtt és látott két rókát.

Közben kisütött a nap. Amikor a harmadik hajtásra felálltunk, valahol litániára harangoztak, és a cserjékről peregni kezdett a hó, mintha a harangszó verte volna le a fákról.

Mennyi békesség volt ebben a délutánban! És mennyire más békesség, mint amiről zugkávéházakban ordítottak a született "Untauglich"-ok. Ez a béke a tavaszt váró tél álma volt, s az a másik, a hullák bomlásának dögletes békéje...

Nem tudtam figyelni a hajtásra, pedig érdemes lett volna. Amint oldalt nézek - egy széles csapáson álltam -, akkor ugrott be a túloldali sűrűbe egy hatalmas disznó. Lövésről szó sem lehetett. Szidtam magam nagyon. Azt sem tudtam, egyedül volt-e vagy már előtte is voltak. Erről persze nem szólhatok barátomnak...

Most már igazán figyeltem. Az volt az érzésem, hogy valami mozog előttem, de ez inkább csak sejtés volt, mert látni nem láttam semmit, és azokat a csekély, surranó neszeket madarak is okozhatták.

Álltam mozdulatlanul. A hajtók már közeledtek, de valami csökönyös feszültség tartott bennem, s nem engedte, hogy vállra vessem a puskát. Őszintén szólva, rókára gondoltam. Előfordult már velem, hogy a hajtás legvégén, a hajtók előtt pár lépésre ugrott ki a róka. A puska vállon, s nem segített már a kapkodás. Szinte vártam, hogy mikor vörösödik meg a havon a ravasz barátom bundája, amikor...

- Hő...! Hő...! Disznók...! Vigyázz!!

Nagy kavarodás, és jobbra is, balra is rohannak havas feketeségek. Jobbra nem mertem lőni – csodálatos gyorsan gondolkodik ilyenkor az ember –, mert arra kiabáltak a hajtók, balra pedig most lódult ki egy süldő. Egészen közel.

Arra már nem volt időm, hogy golyós csőre váltsak, de nem is volt szükség golyóra. A kis süldő csak elnyaklott a nagy hóban, már mellette rohant a második, és a bal csőre az is földhöz vágta magát. Pillanatok alatt esett meg a két lövés, amikor egy nagy, szürke disznó ugrott ki utolsónak.

Ettől aztán belegabalyodtam a drilling lehetőségeibe. Hogy is van csak azzal a golyós csővel? Persze a gombot lenyomni. Lenyomtam. A nagy disznó már a széles csapás túlsó oldalán túrta a havat. Én meg húzom a ravaszokat felváltva, de csak nem akar szólni ez az átkozott háromcsövű. De hát hogy is szólt volna szegény? Fel is kellett volna húzni a kakast...

A nagy disznó eltűnt. Melegem volt nagyon. Szerencsére senki sem látta az esetet...

– Persze söréttel... – irigykedett Paczolay. – Szegény malackák, dicstelen halállal végezték... Több nem volt?

– Nem...

– Csak ez a kettő?

– Csak...

Paczolay kutatva nézett körül. A nagy disznó egész vályút hagyott maga után a hóban.

– És ez...?

Megadóan hajtottam le fejem:

– Ez a buta drilling az oka, hidd el! Nem találtam a golyós csövet...

– Tulajdonképpen ilyesmiért kikötés járna – sóhajtott barátom –, kár, hogy eltörölték... – és szótlanul ballagtunk az erdészház felé.

– Nagy volt? – kérdezte később.

– Ne bosszants! Óriás. Mint egy géppuskásló. Az agyarait külön vitték utána...

Paczolay aztán nem szólt többet. Az öreg Fülöp megkínált bennünket:

– A vejem küldte Badacsonyból. Vincellér a vejem. Talán tetszik is tudni?

Nem tudtuk, de a bor kitűnő volt. Odakünt már szikrázni kezdett a téli este, s az öreg Fülöp engedélyt kért, hogy marháit megetesse.

– Csak etesse, Fülöp bácsi.

Egyedül maradtunk.

A szobában egyhangúan járt-kelt az óra öreg ketyegése, a sarokban egy kis karácsonyfa csillogott, és nem láttuk már egymás arcát, amitől magunkba süppedtünk megint, és könnyű lett őszintének lenni.

- Tulajdonképpen sírni lenne kedvem - kezdte barátom.

- Hát mivé lettünk, mondd, mivé lettünk...?

- Semmivé!

- Végigverekedtük a világot, idegen földön álltunk mindig, és most vége.

- Vége...!

A szoba úgy borult ránk fekete leheletével, mint a sírbolt, és az óra mintha cseppenként ejtette volna az időt a gödörbe, mely meg nem telik soha.

A szánban is szótlanok voltunk. Az erdő hidegen hallgatott, a csengők alig szóltak, és mindketten éreztük, hogy ennél a hidegnél a szívünkben még nagyobb hideg van.

Én egyenesen az állomásra mentem. Vártunk. A vonat sokat késett.

- ... és hidd el - kezdte megint a barátom -, nem lesz ebből feltámadás egyhamar. Ami időnkben: nem! Talán a gyerekeink megérik? Az unokák biztosan.

- Hogy mondhatasz ilyet?

- Mert érzem. A harctéren is megéreztem, ha valami disznóság készült...

- Hát ezt rosszul érzed!

A vonat álmos, vörös szeme pislogni kezdett. Megöleltük egymást hosszan.

- El ne felejtsd, amit most megjósoltam, mi már nem látjuk többet sem Kolozsvárt, sem Kassát... De a gyerekek, azok biztosan...

A vonat elhúzott barátom mellől, és ma is látom még hórihorgas alakját, amint eltűnik a pislogó lámpa és a szálló köd szürkéségében.

Ez volt az egyik karácsony.

A második még nincs itt, de már elkezdődött.

Úgy kezdődött, hogy levelezőlapot hozott a posta. Rajta a kassai dóm. Bélyegén hatalmas pecsét: "Kassa visszatért"... Ismerős az írás, nagyon ismerős, mint a kedves arc, melyre csak mosolyogva tud nézni az ember:

- "Kedves Barátom! Önként jelentkeztem, és most itt vagyok. Ölelnek, csókolnak bennünket. Határtalanul boldog vagyok! Csak azért írok, hogy figyelmeztesselek jóslataimra.

Te mindig olyan pesszimista voltál... Emlékszel, mit mondtam, amikor elbúcsúztunk...? Emlékszel? Ölel boldog barátod: Paczolay."

Forgatom a lapot, hideg este lesz körülöttem, és újra látom hórihorgas barátom, hallom a hangját is. Tudom, hogy ő mást jósolt, de ez nem baj.

Kassa visszatért, és ez a második karácsony.

(1938)

* * *

Lelkiismeret

- "Még hattyúink is vannak – írta Paczolay –, de feléjük se megyek, mert nem akarom riasztani őket, amíg itt nem vagy. Liba: millió. Kacsa: ugyanannyi. Mire vársz? A korcsolyáid elhozd, mert a réten rengeteg a jég, s az árokpartokat korcsolyával szaladjuk végig."

Nagy tél volt akkor. A patakok is mind beálltak, és a szegény, éhes libák jajgatva gáogtak az éjszakák hideg, tanácstalan útjain.

A hó, a jég eltemette a vizet, eltemette a földet és eltemette az életet. Pusztult a vad az erdőkben, a mezőkön. Aki akarta, kézzel is megfoghatta őket, de ki akart ilyenkor vadászni? Elég volt az etetőket rendben tartani. A kocsi kivitte az ocsút meg a szénát, és visszahozott csonttá fagyott őzeket. A vad ott állt az etetők körül. Bágyadtan, esetten nézte az embert, aki élelmet hozott, s amikor a szán ellődult, azonnal visszament, és enni kezdett.

És nem múltott sem a hideg, sem a hó.

Paczolay levelében csak a hattyúk izgattak. Libát, kacsát lőhettem otthon is, de hattyút...

Másnap hajnalban aztán felültem a vonatra, mely barátom "hattyús" hazája felé közeledett. Hajnal volt még. A mozdony gőzfelhőben úszott. Ez az a gőz volt, aminek fűteni kellett volna, de befagytak a csövek, és a gőz belesüvített a vakvilágba. A kocsi ablakán terjedelmes pálmák és egyéb délszaki növények virágoztak, s így félig megdermedve hulltam hórihorgas barátom csontos karjaiba.

- A hattyúk...?

- Öt darab. Egyet te, egyet én lövök...

Úgy beszélt róluk, mintha a hattyúk kertjük alatt, a patakban költöttek volna. Ekkor már reggel volt. Az állomás körül feketedett a hó a libáktól.

- Látod...? Fel se rebbenek.

- Szegények!

Amikor a szán csilingelve elszaladt mellettük – jó söréttávolságra –, a libák felálltak. Nyakuk kérdőjellé görbült, mintha azt kérdezték volna:

- No, mi lesz?

A szán továbbcsúszott, s az ezernyi madár aléltan visszatottyant a hóba.

- Hát mit szólsz hozzá?

- Semmit. Nálunk is sok a liba.

- De ennyi nincs?
- Nem olvastam meg...
- Hattyútok is van? - mérgelődött barátom, aki több lelkesedést várt tőlem.

- Az nincs.

- Na, látod. Itt minden van!

Reggeli után elindultunk "hattyúzni". Arra gondoltam, hogy majd sok év múlva, ha unokáim lesznek, előveszem a fényképeket, és a csemeték nagy szemekkel hallgatják, amikor öregapjuk itt hattyúzott, meg ott hattyúzott. Haj aj! Szép idők voltak...! Paczolay is mellettem áll a képen, és őróla azt mondom:

- Szegény, megboldogult barátom...

Paczolay két évvel idősebb. Félszemmel rásandítok piros orrára, és nem merem elmondani, hogy mit gondoltam. Erőszakos ember. Mindig felül akar maradni. Szeretem Paczolayt, de a két év az csak két év... Illik, hogy én könnyezzem meg őt...

Egyelőre könnyeink csak az orrunkkal kapcsolatban jelentkeznek.

- A lovakra vigyázzatok! - intett bennünket barátom apja. - János, valami fúvásba bele ne menj, mert akkor inkább haza se gyertek.

Hogy velünk mi fog történni, arról az öreg Paczolay nem emlékezett meg. Úgy látszik, velünk nem eshet baj.

Lassan ballagott a szán. A két nehéz muraközi széles fara alig mozdult előttünk. Ha a kocsis biztatta őket, csak a farkukkal intettek vissza. Jó, jó, tudják ők az utat, mit nagyképüsködik itt János? Egyáltalán disznóság ilyenkor kihajtani a szegény lovat...

Nem mondom. A hosszú, nyárfás úton töretlen volt a hó, és a lovak jeget izzadtak a fertelmes hidegben.

Körülöttünk libák. Az egyik csapatban egy különös színű libát látok.

- Géza, ez valami ritkaság. Meglövöm.

- Először a hattyúk!

Mentünk a hattyúk felé, melyek állítólag a rét közepén az árokban tanyáznak, hol valami meleg forrás lehet, mert nem fagyott be a víz.

A libafalkák - amerre mentünk - eltipegtek utunkból.

A nyárfás út végén kis domb. Leszállunk, és felcsúszunk a domb tetejére, honnét belátni a kis tocsogóba. A hó nagy fehérsége közepén fekete tükör a befagyatlan víz. És ebben a tükörben, mint öt kis gálya ül mozdulatlanul az öt hattyú.

Csak néztünk. Akkor már éreztem, hogy én ilyet többet nem látok. Talán százötven lépésre lehetek.

– Na, gyerünk! – vezényelt Paczolay.

– Ne kiabálj – rettentem meg –, elrepülnek.

– Fenét. Szelídek ezek – indult el barátom –, tegnap a csószot ötven lépésre bevárták...

– Te, Géza, ezt nem hiszem.

– Csak gyere!

Puskáinkat lövésre készen tartva, kicsit oldalt mentünk a hattyúk felé. A hó ropogott, mintha kockacukrot rágtunk volna.

– Elég lesz, Géza...

– Nyugalom!

Bennem már amúgy is mozgott minden ideg, és barátom fennhéjázására szinte reszketni kezdtem.

– Te, ha elmennek...!

Úgy beszéltük meg, hogy letérdelünk, barátom számol: egy, kettő, három, és a két szélső hattyúra lövünk. Messzelátós puskákkal igazán nem volt tudomány a kiszemelt hatytyúkat meglőni, bár a sortűzszerű lövöldözéshez nem volt sok bizalmam.

Paczolay még mindig ment. A hattyúk gyanúsan figyeltek.

– Géza, én nem megyek tovább...

Paczolay megállt, kényelmesen kinézte a helyet, dörmögött valamit kishitúségemről, és letérdeltünk.

– Most számolok – mondta.

Belenéztem a messzelátóba. Keresem a szélső hattyút, de bizony nem látom. Felemelem a fejem és sziszegek, mint akit megszúrnak. Az öt hattyú lágy szárnycsapásokkal úszik a levegőben...

Szótlanul ültünk vissza a szánba. Barátom hamar kiheverte a kudarcot.

– Most libázunk egy kicsit, aztán folytatjuk...

– Nem mentünk elég közel – dühöngtem. – Húsz lépésre kellett volna! Aztán lasszóval... Elég hosszú nyaka van az ilyen hattyúnak...

Paczolay felháborodott.

– Látszik, hogy mennyit értesz a dologhoz. Azt hiszed, tőlünk repültek el? Nevetséges. Ilyenkor röpülnek kicsit, minden délelőtt. Aztán visszajönnek. Ezt minden gyerek tudja...

Most meglövöd azt a furcsaszínű libát, aztán visszamegyünk a hattyúkhoz.

Sokáig kerestük a libámat. Közben kisütött a nap, és enyhére fordult az idő. A nyárfákról – mintha megrázták volna magukat – csillogó hófelhők szakadtak le, s a felszabadult ágak nyújtózkodva lendültek helyükre.

Csak a libámat nem találtuk. Igaz, az idő enyhülésével mintha a meggémberedett szárnyak is kiengedtek volna.

A napsugárral élet hullt a hómezőkre, és a libák lankadt halálvárása egyszerre felengedett. Nem várták már közelre a szánt, gúnyos, nagy hangon repkedtek jó magasan, mintha üzenetet kaptak volna valahonnan, hogy elmúlt a baj, csak egy kicsit tartsák még magukat, lesz eleség és szabad víz bőven.

Végre megláttuk a furcsa színű ludat. Messze volt, nagyon messze.

– Na, lódd meg, aztán menjünk.

Paczolay ezt úgy mondta, mintha azt mondta volna: gyújts rá, s aztán tovább "hattyúzunk"...

Nem panaszkodhatom. Mozdulatlanul állt a szán. Feltámasztottam a puskám. A két nehéz lónak a füle se moccant, amikor elhúztam a ravaszt. De a liba se panaszkodhatott.

Alálóttam, csak úgy porzott, és körülöttünk – mintha csak erre vártak volna – nagy zajgással kapott szárnyra az ezernyi nagy madár.

– Menjünk a hattyúkhoz!

A hattyúk azonban – úgy látszik – másfelé voltak elfoglalva, mert a tocsogón csak egy-két kacsa úszkált.

Barátom rosszallólag nézett körül:

– Hol a fenében csavarognak ezek...?

Mintha a hattyúk találkát adtak volna neki fél tizenegyre...

– Talán otthon hagyták a zsebórájukat...

Paczolay rám se nézett.

– Akkor kacsázunk. János, a korcsolyákat!

Túl a dombhajlason még az ősön kiöntött a patak, és két partja mentén tükrös, nagytáblájú jég nyújtózkodott. A havat leseperte róla a szél, és mi vidáman csúszunk rajta végig. Egy percre még a hattyúkat is elfelejtettük.

Végre vadásztunk. Nagy ívekben vágunk az árok partjához, és egy-két kacsát mindig lőttünk. Közben tüzet raktunk, megebédeltünk, és utána újra vissza a hattyúkhoz. A kis tocsogó üres volt. Hétköznapi, szürke, mintha sose úszkáltak volna rajta a mesebeli álommadarak.

Ekkor már délutánra járt az idő. A rét felett köd kezdett gomolyogni, és

újra megszálltak a libák a nyárfás út két oldalán.

– Legalább ezekből lövünk egypárat – morgott barátom, aki ez ideig egyfolytában szidta a hattyúk neveletlen nemzetségét.

Elő újra a golyópuskákat!

Leszálltunk a szánról. A köd már füstölögve jött a rét felől, nem sokat várhattunk. Lövéseinkre éktelen kavarodás. Még azt sem láttuk, maradt-e liba a földön, amikor Paczolay vadul ismételt, s a kavargó tömegbe belelőtt. Az ilyen ostobaság ragadós, és példáját én is követtem, de annyi volt a liba, hogy szinte lehetetlen volt a golyónak kitalálni köztük.

Persze, nem esett egy se.

Előbbi lövéseinkre azonban két liba maradt a havon. Az egyik véglegesen, a másik pedig gyalogolt a rét és a köd felé. Puskáinkat letettük a hóra, és – utána!

A havat helyenként keményre fújta a szél, itt futottunk, de többnyire puha volt, és hamarosan elfeledtük a telet, mert melegünk lett, mintha foglyaszatban lennénk.

A liba sehol sem süllyedt. Eleinte tántorogva, később pedig mind peckesebben lépegetett előttünk. Zihálva törtettünk utána.

– Kerítsd! – hörgött Paczolay, de ekkor már alig álltunk a lábunkon. A liba lassan közénk került, mi pedig két oldalról szorítottuk. A liba megállt.

– Na, бүдös – fuldoklott barátom –, megvagy!

A liba nem vette tragikusan barátom felkiáltását. Kiszaladt közülünk, és – mintha csak akkor jutott volna eszébe, hogy neki szárnyai vannak – szép simán felszállt a levegőbe.

Én már leálltam, de Paczolay rohant még egy darabig, s a végén átkot szórva vágta kalapját a liba után. Aztán leroskadtt a hóra.

Egészen összetört testi és lelki állapotban voltunk. Pár perc múlva szél mozdult, elterelte a ködöt, és fázni kezdtünk. Távolról libagógogást hozott a szél, de aztán mintha emberkiáltások is vegyültek volna bele.

– Miféle kiabálás ez? – kérdeztem.

– Vásárosok. Tüskésen vásár volt.

A ködöt ekkor már elnyomta a szél, és jól lehetett látni, hogy az országúton valami rendkívüli történt. A szekerek álltak, az asszonyok színes ruhái élénken mozogtak, s a kiáltások zűrzavaros hullámmása olyan volt, mintha tűz ütött volna ki valahol. Csak éppen a harangok bicsakló nyelvű félreverése hiányzott...

– Úristen!

Paczolay remegő kézzel törölgette verejtékes homlokát.

– Csak nem lőttünk meg valakit...?!

Szörnyű meggondolatlanságunk az esztelen lövöldözéssel úgy feküdt rajtunk, mint a lidérc.

Az az út talán fél kilométerre volt, de amikor a repülő libák közé lőttünk, puskáink pontosan arra az útra néztek! Nem is távolság mannlicher-golyónak. Igaz, a ködben kissé elvesztettük tájékozódó érzékünket, de ez nem mentség. Agyonlőttünk valakit!!!

A tömeg még egyre hullámzott az országúton, s az volt az érzésem, az arcok mind felénk vannak fordulva, s a kezek ránk mutatnak.

– Gyere, Géza! – nyögtem.

Nem szóltunk egész úton egy szót se. Majd Vácra visznek – gondoltam –, esetleg Szegedre, a Csillag börtönbe.

Kitanulom a kovácsmesterséget, és ha kiszabadultam, eltűnök a világban. Talán Amerikába megyek. Nem. Jobb lesz Kanada. Prémvadász leszek... De akkor minek a kovácsmesterség...? Kár, hogy a börtönökben nem tanítják a szűcsipart...

Síri hangulatban értünk haza. Barátom szobájában lerogytam a székre, és vártunk valami rémet, hogy bizonyosság legyen.

A hosszú folyosón minden lépés mintha puska lövés lett volna, de senki felénk se jött. Talán már tudják is...

Később a szakácsné sipákoló hangja úgy ért hozzánk, mint a lélekharang:

– Most mennek a csendőrök...

Összezsugorodtunk a széken. A csendőrök...

Aztán a tehenesgazda nehéz hangja:

– Adja ki, Rozi, a mentőszekrényt, a mienkben már nincs más, csak egy olló, meg az a bádognyavalya..., ami lábtöréshez kell.

– Szóval, él még – gondoltuk –, de meddig?

Múlt az idő. Amikor az öreg Paczolay benyitott hozzánk, lehorgasztottuk fejünket, és vártuk az ítéletet.

– Hát ti mit bujkáltok? Mintha titeket hajkurásznának a csendőrök... Hallottátok, mi történt?

Hallgattunk. Nem voltunk kíváncsiak, mi történt.

– Az a kutya pálinka.

Felnéztünk.

– Pálinka?

– Persze, hogy pálinka. Bortól sohase vadul így meg az ember. Megivott a tyúkász fél liter pálinkát, a gerencsér nem tért ki neki, elő a bicskát. Aligha marad meg. Na, gyertek, egyetek valamit!

Tavasza lett körülöttünk. Élet. Vágyak. Az önvád bilincsei lehulltak a földre, és olyan bágyadtan ültem félrebillent fejjel, mint egy félnapos gémfióka.

De nem így Paczolay. Ő már prüszkölve mosakodott.

– Megfuttatott bennünket az a kutya liba – szuszogta –, kiizzadtam. Nem akarsz másik inget? Olyan csendes vagy... Hiszen nem mondom, féltettelek, mert őszintén szólva, csak te löttél arra az út felé. Én ösztönösen kicsit félrefordultam...

Néztem a padlás felé, hogy nem szakad-e le a mennyezet, és néztem a földet, hogy nem nyílik-e meg Paczolay alatt.

Ő azonban vidám volt, mint a cinege március végén.

– Holnapig maradhatnál – mondta –, meglőjük a hattyúkat, és magaddal viszed kitömetni. Postán könnyen megromlik az ilyen kényes madár...

(1939)

* * *

"Túzokjaim"

A tavasz sokáig késett akkor is. Márciusban még a tél bokázott a dombtetőkön, a hajlásokban illattalan csendben álltak a hóvirágok és az ibolyák csak halk, távoli álmok voltak.

Egy reggel aztán tavasz lett hirtelen. Kapkodó, elkésett tavasz. Először is szétrúgta a havat, aztán felrázta a méheket, kinyitogatta a mandulák, barackok virágait, és úgy húzta ki a dúslevelű füveket a réten, hogy szinte hallani lehetett.

A békák nagy gyorsasággal szedték össze nyári zenekaruk tagjait, a darazsak kizúdultak az eresz alól, és egy mindjárt megcsípte öreg vizslánk orrát, a verebek összevesztek minden szál szalmán, hogy melyikük vigye fészkebe, mert a fészekrakás is nagyon sürgős lett egyszerre.

Egy piros lepke virágos szárnyal áthintázott az udvaron, a cserebogarak kitörölték az álmat szemükből és a róka elvitte az erdőőr legszebb kakasát.

Rókáéknál nyilván szaporaság lett, de az is lehet, hogy a róka csak téli adósságokat törlesztett.

És ha mindez nem mutatta volna világosan, hogy itt a tavasz: megérkezett barátom levele is, hogy menjek tűzokkakásra, mert máris elkéstem.

Ez a levél minden tavasszal megjön. Örülök neki nagyon, mert végeredményben főúri dolog tűzokra járni, de el is szomorít mindig, mert barátom "Pokolfélegyházán" lakik, vagy még azon is túl, valahol az Alföldön, s oda-vissza legalább négy nap kellene, hogy érdemes legyen a temérdek utat megtenni. De hát kinek jut ma egyvégben négy nap szabadság...?

Így aztán leülök, és jövőre ígérem érkezésem. De akkorra biztosan! Immár 10 éve... Egyúttal meghívom barátomat vizonzásul – őzbakra.

Így megy ez már évek óta. Közben – elméletben – meglőjük a nagybajszú tűzokkakast és a kapitális bakot, csak látni nem látjuk sem a kakast, sem a bakot, sem egymást.

Tavaly aztán megváltozott minden. Barátom azzal a forradalmi újítással lepett meg, hogy ő jön! Gyanakodva forgattam levelét: micsoda felforgató elem lett ebből az emberből? Katonáéknál ő öltözött mindig a legszabályosabban, az akadémián az első padban ült, és az ő jegyzetein élőködött a fél osztály. Az államnál, ahova csodaképpen bekerült: soron

kívül léptették elő, és most szabadságra jön... Hallatlan!

De azért örültem nagyon!

Összeöleleztünk, jól megnéztük egymást, és miután megállapítottuk, hogy egyikünk se ment ki nagyon a formából, beszámoltunk a családról. Azokról, akik elmentek, s azokról, akik jöttek... Eljár az idő...

Aztán elkezdtünk vadászni. Egyelőre csak a szobámban.

Barátom még nem lőtt őzbakot, én pedig túzokot, nem is beszélve azokról a libatömegekről, melyek az ő hazájában olyan közönségesek, mint nálunk a veréb.

Egyszóval kölcsönösen elbűvöltük egymást. Nekem a vízi vad régi szerelmem, neki pedig az erdő, az őz, a szarvas. Régi hazájának, a Felvidéknek vadjai. Nagyon természetes, hogy ő került a libaeldorádóba, én pedig a hegyek közé.

Szeretem én az erdőt is. A hallgatag, mély völgyeket, a koronás szálfák zsongását, a hűvös források meséit, az ölyvek felleges vijjogását, a kakukkszavú erdei májust, levélpergető őszt és az erdők hidegpárnájú telét, de a suttogó nádast, a titokzatos nagy vizeket, felcsobbanó halakat, a meglapult nádi tüzeket, a folyók magasabb egét s a rétségek mélyebb éjszakáját jobban szeretem.

– No, majd jövőre! Akkor aztán kitobzódok magam.

Két teljes napon át, mert két nap utazásra kell.

Éjfélig beszélgettünk, de háromkor már teljes tábori felszereléssel sürgetett. Menjünk!

Barátom nem vágyott a legjobb bakokra, de én mégis szerettem volna, ha tisztességes agancsot visz lapos hazájába. No, nem a legjobbat, ami az erdőn van – ez már nagybátyámnak volt szánva –, és nem a "szellembakot", melyet egy bikáért a szomszéd tulajdonosnak ígértem, de mindenesetre egy jó bakot, hogy öröme legyen.

Persze az erdőben is beszélgettünk, de csak úgy suttogva.

Emlékszel-e erre, meg emlékszel-e arra...? És csendesen lépegettünk a cserkészáton.

Egyszer csak meglátom, hogy az egyik bokor mellett egy őz vörösödik. Megállunk. Barátomnak piros a füle az izgalomtól, és várjuk, hogy lépjen egyet az őz. Nem is kérette magát. Gyönyörű kép volt, de én nem nagyon élveztem. A nagybátyám bakja volt...

És csak néztük. A bak pedig lépett vagy kettőt, s ezzel el is tűnt.

– Mért nem lőttél? – suttogom megkönnyebbülve.

- Azt mondtad, hogy meglöksz, ha érdemes.

- Lőni kellett volna...

- Talán még kijön. Várjunk...

Isten látja bűnös lelkem, de súlyos fohászokat menesztettem Hubertushoz, hogy küldje ezt a beste bakot másfelé...Nem bánom, ha barátom az összes többi bakot lelövi, csak ezt a kettőt ne. Kezdőnek gyengébb is megtenné...

Tépelődésemből puskadurranás billentett ki.

- Mire lőttél?

- A bakra. Azt hiszem, elhibáztam - és kétségek rángatóztak az arcán.

Hibázta az ördögöt! Ott feküdt a bak alig 100 lépésre.

Barátom áhítattal térdelt le mellé, és olyan igaz öröme volt, hogy szinte meghatott. Nem baj - vigasztaltam magam -, nagybátyám megkapja a "szellembakot", a szomszédnál pedig lemondok a cserebikáról. És ettől kezdve együtt örültünk a baknak.

- Sose felejtem el - szuszogott, mert élvezettel akasztotta nyakába a bakot -, és olyan tűzokat lősz nálam, amelyenről nem is álmodtál. Télen meg, ha lejössz, hát beleunsz a libába, kacsába...

Másnapra uhuzás volt tervbe véve, de nem értem rá vele kimenni, hát a csőszre bíztam, hogy kalauzolja, és a baglyot is kezelje.

- Van ott egy kis erdő is. Néha megáll benne egy-egy csavargó bak. Nyugodtan meglőheted! - ezzel búcsúztunk el.

Ez hajnalban volt. Délelőtt a határban jártam, és hallottam, hogy néha szól a puska. Tíz óra tájban pedig feléjük fordítottam a rudat, mert kíváncsi voltam, hogy mit lőtt.

Éppen készülődtek hazafelé. Egy karvaly, pár szarka és szürkevarjú volt a zsákmány. Barátom arca tündöklött; markát dörzsölte, összekacsintott a csósszel, aztán karon fogott:

- Most pedig olyat mutatok, hogy hanyatt esel... - és húzott az erdő felé.

Vidáman lépegettünk. Azt hittem, hogy valami ritka madarat lőtt, és kíváncsian néztem szét az erdő árnyékában.

- Odanézz!

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy hanyatt estem, de hogy megtántorodtam, az szent igaz. Az egyik fán ott függött hatalmas, hosszú agancsával a "szellembak".

Szellembaknak azért hívtuk, mert néha hetekre eltűnt, néha megjelent

az erdőőrnek, gombaszedőnek, sőt vadásznak is, ha már kocsin ült, és a puska tokban volt. Hatalmas testéről és nagyon hosszú agancsáról jól ismertük. A szomszéd birtokos egyszer meglátta, és egy bikát ígért érte, ha ezt a bakot átengedem...

És most itt lóg. Megtört szemei a földet nézik, mintha pihenni vágya. A csősz még forgatja is a fejét, hogy jobban lássam az agancsát...

Estig se tértem egészen magamhoz, és csak akkor kezdtem megbékélni, amikor barátom újra beleringatott a tűzokok, libák, kacsák és nagy rétségek világába.

– Horgászhatok is?

Barátom csak legyintett:

– Olyan csukák vannak a kiöntésekben, hogy elég kihúzni...

Ezek után pedig már el is feledtem a két legjobb bakot.

Elvégre a tűzok se kutya! Meg a nádas. A libák, a nagy vizek. És a barátság...?

... Az idén már felkészülve vártam a meghívót. Horgászkesztségem, puskáim, új patronok elkészítve. Lefekvés után sokáig nézegettem még a sötétségbe, s mire az álom partjára értem, már pattogott körülöttem a nádas, csattogott a nádiveréb, ümmögtek a piros hasú békák, és a vetésekben akkora tűzokok verekedtek, mint egy strucc!

A bakok már rég feledve voltak.

Végre aztán megjött a levél. Lehet csomagolni – gondoltam –, de lássuk, mit ír a barátom:

– " Talán csodálkozol a bélyegzőn – írja –, és nem is gondolod, hogy régi álmom vált valóra. Bocsáss meg, hogy ilyen röviden írok, de csomagolunk..., és amúgy sem bírok magammal. Itt hagyhatom végre ezt az egyhangú világot. Megláthatom újra az én drága hegyeimet, pisztrángos patakjaimat!

Áthelyeztek Kassára!"...

De a tűzokokról egy szó sem volt benne.

(1939)

* * *

Karácsonyest

A Csend az erdőből indult el. Ekkor még kora délután volt. Mire kiért a rétre, ott várta már szürke palástjában a Köd, és a falu alatt melléjük lépett a téli délutánok rövid árnyéka: az Alkony.

A városba már egyszerre értek. Először a külvárosi boltok ablakai csukták le előttük szemüket, de aztán üresek lettek az utcák; a rendőrök a fal mellé húzódtak és hazagondoltak, az állomásról elmentek az utolsó vonatok is, és a kaszárnyában sem hallatszott más, csak Bóka honvéd tollának sercegése, aki napostizedesi minőségben, de teljesen szolgálaton kívüli hangulatban írt a levélpapírra, melynek bal felső sarkában, nefelejcsvirágok között két galamb csókolódzott...

A Csend, a Köd és az Alkony benéztek az ablakon, aztán ráborultak az egész kaszárnyára. A homályos, hideg folyosókon ekkor mintha léptek koppantak volna, és Bóka honvéd arra gondolt, hogy talán betlehemesek jönnek, de nem jött senki, csak a karácsonyest békessége és vágyakozása lépegetett a hosszú folyosón, a városban, talán az egész világon.

Ekkor nyitott be hozzám Paczolay hadnagy feldúltan, az ajtót nyitva hagyva és végigrobogva szobámon.

– Hát ilyent még nem hallottál...!

– Paczolay, légy szíves, tedd be az ajtót!

– Hanyatt esel, ha elmondom.

– Édes Paczolay, tedd be az ajtót, és ne izgass! Látod, hogy borotválkozom.

– Becsukatom azt a gazembert! Be én, ha száz évig volt is a legényem.

Erre már megállt a kezemben a borotva, mert nagy dolognak kellett történni, ha Paczolay ilyesmire vetemedik. Miska ugyanis, Paczolay legénye, nemcsak közönséges tisztilegény volt, hanem ezenfelül egy személyben: anyós, pénztáros, szerelmi futár, gondnok, titkár, szakács, hajtó és – minden.

Ha este valahova készültünk, Paczolay először hozzám fordult:

– Hogy állunk, Miska...?

– Sehogy...

– De mégis!

Miska erre elővette a családi kasszát, kiutalt valami nyavalyás összeget, és "Több nap van, mint kolbász"-t morogva otthagyt bennünket.

– Holnap kidobom – káromkodott ilyenkor Paczolay, de ezt már senki

sem hitte el, mert Paczolay Miska nélkül nem élhetett.

De ennél többet is mert Miska! Amikor a szomszéd erdőbe csináltunk egy nagy összejövetelt az előléptetések öröme, Miska lekéselte Paczolayval a vonatot, aminek következtében Paczolay nem vett részt az általános örömben – éjfélig szidta Miskát –, de nem vett részt abban az általános lecsukásban sem, mely a kirándulás következménye lett. Mi másnap fejfájósan ödöngtünk a gyakorlótéren, gyomrunk és erszényünk üresen émelygett, Paczolay pedig üdén nyikorogtatta vadonatúj csizmáját.

– Hallom, jól mulattatok...

– Jól! – néztünk rá sötéten, és majd rosszul lettünk, amikor tízórára kolbászt és bort rendelt.

– Bort! – mondta kajánul, és csettintett melléje. És aznap, a rendkívül zivataros kihallgatás után Paczolay – állítólag homlokon csókolta Miskát, és őrangyalának nevezte... és most lecsukatja.

– Csak csukasd le Pac, nagyon szemtelen volt már.

Paczolay csak legyintett.

– Emlékszel a kőgáti erdőre, sokat meséltem róla.

– Valamire emlékszem, de akkor még nem voltál katona.

– Nem. Sorozás előtt volt. Nagybátyám ott a főerdész.

Mint diák minden szabadságom ott töltöttem, és szabadon puskázhattam az erdőben. Most van négy éve, karácsonykor is ott voltam, és teheneket hajkurásztunk. Lőttem is kettőt, aztán hazaküldtem a kocsit. Egyedül bolyongtam tovább, mert csodálatos szép volt az erdő, lassan esni kezdett a hó, és én észre sem vettem, már kiértem a határra, hol kétméteres drótkerítés zárta le a mi erdönket a szomszéd községitől.

Itt aztán megálltam. Mindjobban esett a hó, és abban a süppedő, ünnepi csendben jó volt nem mozdulni. Egyszer csak megfordult velem a világ. A drót mellett, az egyik bokor mögül kiválik egy alak. Vállán keresztülvetve egy óriási bak. Mire magamhoz tértem, már fent volt a kerítésen.

Irtózatosan felháborodtam. Drillingemben golyó és öreg sörét. Agyon nem lőhettem, de annyi időm volt még, hogy kicseréltem a patront a madársöréttel... Éppen a vastag részét mutatta felém...

– Szóval, megtorpedóztad.

Paczolay megakadt az előadásban, és mérgesen nézett rám.

– Hogy érted ezt?

– Ez finoman van mondva, ha egy hajtót fenékbe lőnek.

– Hát igen. Az alak odakapott, káromkodott és eltűnt a túlsó oldalon. Később már bántott az eset. Nagybátyám csúnyán leszidott, de hiába érdeklődtünk jegyzőtől, csendőrtől, orvostól, nem hallatszott semmi, hogy valakit meglőtték volna...

– Elhibáztad, Paczolay. Előfordul az nálad...

– ... és most – ugrott fel –, ahogy hazajövök váratlanul,

Miska az én mosdótálamban mosdik...

– A fogkefédet is használja..., ha ez hozzátartozik zavaros előadásodhoz...

– Az nem igaz! Szóval, szidom, mint a bokrot, hogy most már irgalmatlanul elzavarom, amikor úgy is látom, hogy a háta csupa himlőhely vagy mi a fene... Még valami betegséget kapok tőle.

– Nem himlő az, hadnagy úr – mondja Miska bűnbánattal –, csak belém lőtt egy marha a kűgáti erdőn, a hadnagy úrnak elmondhatom. Úgy volt az, hogy fogtam egy őzikét...

– Fogtad?

– Puskával, tetszik tudni, aztán amikor mászom át a dróton, csak durr! Úgy meglőtt az a nyavalyás, hogy csak lefordultam. A sógorom egész szentkarácsony napján bicskázta ki a sok sörétet, de még most is van bennem egy csomó. Valami vendéggyerek volt a főerdészéknél. Hát az volt. De ne adja az Isten, hogy kezembe kerüljön, mert kitekerem a nyakát, mint a cigány az ürgéét...

Paczolay csúnyán felindult elbeszélés közben. Vékony ádámcsutkája sűrűn szaladgált fel s alá. A végén megállt előttem, és úgy kiabált, hogy odébb húzódtam.

– Ne ordíts, Paczolay! Végeredményben nem téged lőttek meg...

– Te is ezt mondod? – ámult el.

– Hát még ki mondta?

– Miska. Amikor megfogtam a gégéjét, hogy én voltam, aki meglőtte, és én tekerem ki a nyakát, mint az ürgéét, mert az ilyen alávaló, gazember vadorzó mást nem érdemel, csak hápogott, és amikor otthagytam, azt morogta, hogy úgy kiabálok, mintha ő lőtt volna meg engem. Pláne hátulról...

Hát a törvény az kutya...?

– És most...?

– Becsukatom! Ott zöldül meg a büdös.

– Igazad van, de légy szíves a nadrágomról leszállni, nem azért

vasaltattam.

Paczolay ugyanis annyira belelovalta magát az elbeszélésbe, hogy utána fáradtan végigdőlt ágyamon, hol a nadrágom volt kikészítve.

Aztán kimentünk a városba, mert hivatalosak voltunk valahova, ahol karácsonyfa volt, otthon volt, két kékszemű kislány volt, akik feledtették velünk, hogy a mi otthonunk messze van, s hogy mikor látjuk, azt csak a jó Isten tudja.

És amikor ellobbantak a gyertyák, éjféli misére mentünk.

Öregesen padba ültünk, lehajtottuk fejünket a Gyermekek előtt, aki messze, messze valamikor ezen a napon született. Az orgonaszó halk simogatása a szívünkbe kúszott, és távoli álmokat bontogatott, amikor nekünk is lesz karácsonyfánk, otthonunk, talán – kékszemű feleségünk...

Odakünt meg szép csendesen hullani kezdett a hó.

Csendes volt a város. A villanylámpák árván dideregtek, az ablakok álmosan hunyorogtak, és régen elmentek már az utolsó vonatok is, halk dohogással nagy, fehér mezők felé.

Hallgató homály borult a kaszárnyára is, csak Paczolay szobájában volt valami enyhe világosság. És amikor benyitottunk, nagyon szíven ütött bennünket valami, mert Miska akkor gyújtotta meg a csillagszórót egy árva kis karácsonyfán.

Aztán csak állt, nézett bennünket, és nem szólt egy szót se.

De mi se...!

Paczolay hangosan krákogott, kardját felesleges zörgéssel csatolta le, és végül csak ennyit mondott:

– Te..., te..., te... Miska...

És a Csend, a Köd s a Karácsony éjszakájának bársonyos békéje benézett az ablakon.

(1939)

* * *

1923 karácsonya

A téli alkony hideg árnyai bejöttek az utcáról, és a hó friss szagát hozták be a szobába, hol este volt már.

Kinyílt az ajtó, és a téli est hűs hószaga beomlott a szobába, hol meghűlt már a cigarettafüst, kialudt a kályha, mert valami révedező lustaság telepedett ránk, és elfelejtettünk a tűzre tenni.

Így ültünk már órák óta. Eleinte beszélgettünk, aztán ahogy az alkony az árnyait körénk fonta – mind nagyobbakat hallgattunk, és végül nem szóltunk semmit, mert az árnyak emlékeket hoztak távoli időkből, amikor mindig égett a tűz, idejében világosságot gyújtottak, mögöttünk még nem volt semmi, előttünk tárva az élet, a nagyvilág; emlékeket hoztak elmúlt időkből, melyek a messze erdők tiszta, havas karácsonyfa-szagával most bezúdultak a szobába.

Kinyílt az ajtó, be is tevődött. Kaparászott valaki a falon, kattant a villanykapcsoló, és a világosság kíméletlen seprője elsodorta mellőlünk az álmokat és emlékeket.

Paczolay hunyorogva és mérgesen rendelkezett.

– Ojtsd le!

Katt. Újra sötétségben maradtunk, de mivel az előbbi ringató, békés hangulatnak már vége volt, rövid csend után újra vezényelt:

– Gyűjtsd fel! Nem tudsz kopogni?

– Kopogtam, hadnagy úr.

– Nem hallottam.

– Pedig kopogtam.

– Hát akkor kopogtál... – és unottan legyintett, hogy bánom is én, mit akarsz tulajdonképpen, eredj a fenébe. De Miskát, Paczolay legényét nem lehetett ilyen könnyen elintézni. Miskának szerzett jogai voltak. Miska titkár volt, anyós, szakács, főhajtó és Paczolayt Miska vagy Miskát Paczolay nélkül elképzelni egyáltalán nem lehetett.

Miska tehát körülnézett a szobában, hogy háziasszonyi teendőit hol kezdje el, és szeme azonnal megakadt a kályhán.

– A tüzet pedig el hagyták aludni...

Nem szóltunk semmit, mert ez igaz volt. Miska hát Megrakta a tüzet, és amikor égett, Paczolay vadászszerszámaival kezdte előszedegetni.

Vadászatra voltunk hivatalosak, és bár a meghívást Paczolay úgy erőszakolta ki, később szentül hitte, hogy a házigazda haját tépné, ha azon

mi meg nem jelennék.

- Csupa rongyos civil lesz - mondta -, gondolhatod, mért hívott meg bennünket...

- Adnak ott nyulat is a vadászoknak? - érdeklődött Miska.

- Adnak - ásított Paczolay -, de nekünk nem kell.

- Eladnám a piacon - szötte tovább gondolatait Miska, aki pénztárosa is volt gazdájának, és úgy látszik, a kassza nem dicsekedhetett valami dús tartalommal...

Paczolay úgy nézett Miskára, mint a kígyó a békára, és Miska megérezte, hogy ez a pénzforrás nem lendíti fel a kasszát, de azért dörmögött valamit a drága patronról és holmi kifizetetlen számlákról.

- Te is eljössz puskahordónak, és a kadét úrnak is szerzel egy értelmes embert - szerelte le Miskát Paczolay, mert Miska zsémbes hangulatát csak a vadászat változtatta tavasziasan könnyelműre. Miska ugyanis a sokféle foglalkozáson kívül civilben orvvadász is volt, mégpedig nem a legutolsó.

Vidáman törölgette hát a puskát, és hosszas gondolkodás után azt mondta, hogy Móric örvezetőt hozza el nekem segítségnek.

- Rendes ember?

- Nagyon - bólintott -, azt a kétméteres Csiliket úgy kivágta a kantinból, hogy alig tudtuk összeszedni.

Ebből látszik, hogy Miska fogalmai a rendes emberről meglehetősen egyéniak voltak. De azért nem bántuk meg, hogy Móricot hozta el, mert jókedvű, okos, nagyon használható ember volt ez a Móric, aki egyébként az Ábel névre hallgatott.

A vadászat ködös, decemberi reggel kezdődött, és csak délután kettőig tartott, hogy gyertyagyújtásra mindenki otthon legyen, mert karácsony előestéje volt aznap, és az ünnepvárás ott úszott már a nehéz hófelhők alatt.

Erdei hajtások voltak. Szépen szólt a puska, és Móric úgy állt mögöttem, hogy lélegzetét se hallottam. Csak összenéztünk egy-egy szép lövés után, és Ábel szemei nevetősen kacsintottak, hogy: ez igen!

- Nincs itt fenyőerdő? - kérdezte, amikor vége volt a hajtásnak.

- Fene tudja, Ábel, én is most vagyok itt először.

A következő hajtásban hozzám hajol, és a fülembe leheli:

- Róka.

Majd a szemem néztem ki, de a nagy gazban nem láttam semmit, és teljes némaság volt körülöttünk.

Kérdőleg nézek Ábelra.

– Jobbról... – suttogja.

Egy fűszál se rezzent, és már el akartam fordulni, amikor kicsúszik a nyiladékon egy szép róka.

– Már régen hallottam – mesélte a hajtás után Ábel –, amint lopakodott őkelme...

– "Őkelme"? Ábel honnét kerültél te hozzánk?

– A harmadik századtól, instálom...

– "Instálom"...? Nem úgy értem. Melyik vidékről?

– Csíkból, a székely hadosztálllyal, a fenyőt is azért kértdem...

– Hát mért nem szólsz, Ábel?

– Tán még jókor mondtam...

Ballagtunk a következő hajtás felé. Ábel mögöttem lépkedett a rókával, de mellettem is jöhetett volna, mert ellapult előttem az erdő, szétporlott a köd, és az útra gondoltam, melyet Ábel megtett idáig. A házra gondoltam, melyet otthagytam, a fenyőkre, melyeket itt is keres, s a szeretőre, akinek szemén megszáradt a könny, csak Ábel szívében sóhajt a hazavágyás...

A házigazda panaszkodott, hogy kevés a vad...

– Talán rossz időt várnak... Elhúzódtak... Nincs itt fenyőerdő?

– Igazad lehet – tolt fel a kalapját –, menjünk a fenyves részhez.

– Rókát lőttél, Ábel? – irigykedett Miska.

– Mink aztán rókát – állt mellém Ábel, és én megéreztem, hogy ezek után én Ábelhez tartozom elsősorban. Vagy ő hozzám? Nem tudom. Hátramaradtunk.

– Kadét úr..., hát én ezt el nem feledem.

– Nem fontos, Ábel... Szívesen.

– Tudom. De ha egyszer elvetődne Csíkba – és széles, lágy mozdulattal nekem adta egész Csíkországot.

Ekkor már ott álltunk a sűrű feketefenyves mellett. A feltámadt szél zsongva járta a tűlevelek millió fésűjét. Szitálni kezdett a hó, a völgyekben némán úszott a köd, és néztem Ábelt. Ő pedig a fenyvest.

– Szép erdő, ugye, Ábel?

– Kicsi... De azért fenyő..., szép fenyő – és arcához húzott egy ágat, megsimogatta, mint más a selyemkendőt, melyet szeretőjétől kapott valamelyik napfényes búcsú mámoros délutánján.

De ekkor kürtszó szállt közénk messziről, és elkezdődött az utolsó hajtás. Ábel elengedte az ágat, mögém állt, és újra vadászok lettünk,

akikben megfeszült a leselkedő várakozás.

Hosszú ideig csend volt. Aztán kiabálás zűrzavarát hozta a szél, később pedig egy bagoly imbolygott át felettünk.

– Disznókat kiabáltak – suttogta Ábel.

Csendesen golyóra cseréltem az egyik csövet. Hallani lehetett már a hajtók kopogását. Egy-egy lövés pattant néha. Ábel pedig megfogta a karom, és csak a szemével intett, hogy hallja a disznót.

Feszült, nagy izgalomban álltunk, de a disznó megállhatott valami sűrűben, mert Ábel is tanácstalanul intett, hogy nem hall semmit. A hajtók már közel jártak, sőt a balszárnyon egy már ki is ért a nyiladékra, de Ábel ököllel fenyegette meg, és a hajtó visszahúzódott.

Egy nyúl vágatott el mellettünk, aztán a hajtók csendes diskurálása hallatszott.

– Visszament? – kérdezte egy hang.

– Vissza nem ment – mondta egy másik –, énmellettem nem...

– Akkor átcsúszott a lénián. Talán itt nem is áll puskás.

Pedig marha nagy állat volt... Huj! Vigyázz!

Valami robajló törés indult el előttünk, és balról kiugrott a disznó. Szürke, nagy teste átlódult a nyiladékon, de a másik oldalra már zuhanva érkezett, mert a goromba golyó szinte fellökte. Rúgott még egy-kettőt, aztán csend lett.

– E hát földhő vágta magát – állapította meg az előbbi hang –, de ne dugd ki az orrod, te gyerek, mert te is kapsz egyet...

Összenevettünk Ábellel, aztán megráztam félszegen kinyújtott kezét, mert gratulációképpen azt mondta, hogy:

– Csíkban se lőnek különben, kadét úr...

Az erdőszélen égett már a tűz. Paczolay elfoglalta az egyetlen vadászszéket, jobbról mellette vörösbor, balról fehérbor, kezében pálinkásüveg.

– ... odavágtam a golyót, és a darab feküdt... – mondta hallgatóságának, és estig talán meg sem állt volna, ha mi be nem vonulunk a disznóval. S a valóság mégis erősebb volt, mint Paczolay színes előadása. Egyedül maradt a tűz mellett, és csak később ballagott a disznómhoz, hogy egy fitymáló pillantással elintézzze.

– Na – mondta –, szép kis süldő... Miska, szedd ki a sörtéit...

– Ne erőltesd Miskát, Pac, a sörte már régen a zsebemben van.

Paczolay megvető pillantással mért végig, aztán újra elfoglalta helyét a

vadászszéken, és vakmerő kalandokkal ejtette álmélkodásba hallgatóságát.

Később elhamvadt a tűz, és a szánkó álmos csengéssel vitt bennünket az állomás felé. Feltámadt a szél, újra esni kezdett a hó, és éreztük, hogy valahol elindult felénk az ünnep, a jóság, az otthon.

A vonaton elbóbiskoltunk. Amikor felébredtem, kint már sütött a hold, és a fehér tájon fekete kórószálak rohantak az estében a hideg és otthontalan éjszaka felé.

Ábel jutott eszembe, a messze Székelyföld, a fenyők, és kimentem hozzájuk. Egyedül voltak a kis fürkében. Miska félrebillent fejjel aludt, Ábel pedig meredt szemmel bámult ki az ablakon. Szemében valami különös lobogás, távolság, tér és idő volt, kezében pedig a fenyőág, melynek gyantás illata velünk rohant az estében, mint az élő emlékezet.

És ekkor úgy éreztem, mintha nem a vonat menne velünk, hanem messzi tájak indultak volna el felénk, emberekkel, házakkal, patakokkal, erdőkkel, jajjal, könnyel, elszakíthatatlan ősi szeretettel. Úgy éreztem, mi állunk, de elindult felénk a Hargita roppant tömege, és maga előtt tolja egész Erdélyt, mert Móric Ábel őrvezető megsimogatta a fenyőágot, arcához szorította, mint szeretőjét, és a szívében hordta a földet, mely a Hargitához tartozott.

Ábel akkor nem mehetett haza, hát elindult feléje a Nagy Hegy hitével, népével, de ezt akkor nem vették észre az utasok, mert mindenki azt hitte, a karácsonyest felé megyünk, mely akkor volt Krisztus születése után az ezerkilencszázhuszonharmadik.

(1940)

* * *

Húsvét

Az erdő még hidegen sóhajtott néha, s ez olyan volt, mintha valaki azt súgta volna:

– Tél...

De a téllel már nem törődött senki, mint a halottakkal, akiknek valamikor azt mondták, hogy ők az egyedüliek a világon.

A hóvirágok már megrogytak a nap déli melegében, a hónyomott avar meglazult, mint a zsendely öreg házak tetején, s egy-egy levél táncrea kelt száraz zörgéssel, ami nem mondott már az élőknek semmit.

A levegőben a vajúdás párás szaga úszott. A feketerigó valamelyik bokor alatt megtalálta hangját, feléledtek a denevérek, és az esték hallgatásában korrogva jártak a tavaszvárás titkos madarai, a szalonkák.

Elindultunk már délután, mert az ilyen estéhez hozzátartozik egy kis napsütés előtte és a beborult estének egy kis darabja – utána.

Korán kint voltunk már az erdőn. Nem maradhattam el gémlábú barátomtól, aki valakinek egy szekérre való ibolyát ígért, és most mérgesen vakarja fejét, mert három szálat talált összevissza.

– Hát mondd, tavasz ez?

– Vigyél hóvirágot.

Paczolay úgy nézett rám, ahogy csak egy obsitos hadnagy nézhet egy obsitos kadétra.

– Vagy kankalint – piszkáltam tovább.

– Látszik, hogy ki vagy – dühöngött, és tovább bújta a sűrűt, amíg csak fel nem vert egy szalonkát.

– Vigyázz! – ordította, ami teljesen indokolatlan volt, mert puskáinkat a nyiladék szélén letettük, és egyébként is üresek voltak.

Néztünk a madarunk után. Nem is sietett túlságosan. Paczolay még meg is célozta – a kezével –, és billentett egyet az ujjával...

– Te – csillantak fel szemei –, annyi itt a szalonka, mint a fűszál...
Bokrásszunk!

– Nem lehet ebben a sűrűben lőni – szabadkoztam –, és kutya nélkül...?
Ne haragudj, nem megyek...

Felvette a puskáját, és szó nélkül bebújt a sűrűbe. Kicsit bántott a lelkiismeret, mert jóban, rosszban együtt voltunk mindig, de aztán arra gondoltam, hogy inkább megszedem az ibolyát, s akkor szent lesz a béke. Hogy Paczolay hiába nyúzza magát, abban biztos voltam. Talán felver

valamit, de meglőni...?

A domboldalra odasütött a nap, a völgyek párás messzeségbe mélyültek, és egy-egy méh is eldongott mellettem, amikor az álmodozó csendességbe Paczolay puskája gorombán belevágott. De ekkor már láttam is a szalonkát, amint puha forgással kiesett a tisztásra.

– Vigyázz! Látod?

– Látom. Itt van már a kezemben...

Paczolay nem szólt semmit, de tovább zihált, mint egy mozdony, és amikor előjött a húzás előtt pár perccel: össze volt tépve, és folyt róla a víz.

– Huj, de kutya meleg van!

– Vedd fel, Pac, a kabátod, mert megfázol...

Oda se hallgatott, pedig hűvös szél csapott végig az erdőn, és a csalitok még téli hangon zizegtek.

– Láttad azt a lövést?

– Szép volt. Én pedig szedtem neked ibolyát.

– Na – érzékenyült el barátom –, ha megint katonák leszünk, előterjesztlek kinevezésre...

Aztán felálltunk régi helyünkön. Paczolaynak hallatlan szerencséje volt aznap este. Amíg én egyet hibáztam, ő hármat lőtt, és amikor összejöttünk, négy szalonka himbálódzott az aggatóján.

– Csak legalább azt az egyet meglőtted volna!

– Nem baj, Pac, de vedd fel a kabátod, mert agyonfázol!

– Persze – csapott a homlokára –, nem tudtam, mi a bajom. Hát fázom. De kinek jut ilyenkor eszébe?

Akkor már este volt.

Elült a szél, az ég kivirágzott, és mi csendesen, fáradtan ballagtunk hazafelé.

Másnap egyedül mentem ki az erdőre, mert barátom azt üzenté, hogy nem jöhet. De holnap biztosan...

Tűnődve jártam a tavaszra készülő erdőben. Elnéztem a bársonyos, árnyékos kékségbe hulló távoli hegyeket, a lebukó napot, a magasban ragyogó báránnyelűket, és hiányzott nagyon gémlábú bajtársam.

Úgy elgondolkodtam, hogy egy rókát csak akkor vettem észre, amikor kiállt elém a nyiladékra. Hát ezt meg mi lelte?

Földre tartott fejvel jött felém, s csak akkor vett észre, amikor már késő volt. Kettőt, hármat intett még kopott farkával a földi világnak, s azzal el

is búcsúzkodott. Hatalmas kanróka volt, de azt még ma sem tudom, mi volt az, ami annyira lekötötte éberségét.

Így jött el az idő. A vacsoracsillag alig villant meg az égen, korrogva, pisszegve repül felém az első szalonka. Olyan lövés volt, ami a legkönnyebb. Így nem tudomány jól löni.

Szembe, alacsonyan és lassan jött, mint a bagoly. Nincs ebben semmi izgalom.

Alig, hogy ezt elgondoltam..., pszi..., pszii..., négy kergetődző szalonka vág el felettem, suhogva, mint a villám.

Hát ebben már volt izgalom elég, miközben úgy hibáztam, hogy nem is jó rágondolni. Pedig volt olyan pillanat, amikor mind a négyet leseperte volna a sörét...

Eközben beesteledett. Hazafelé menet még egyet hallottam, de már nem láttam. No, lesz mit mesélni a barátomnak.

Ebből a meséből azonban nem lett semmi. Szegény barátom hánykolódva s a láz öntudatlanságában fogadott. Anyja, apja kétségbeesve az ágya mellett. Hűvös kezem a homlokára tettem.

– Köszönöm, kapitány úr – torzult el az arca –, egyben alázatosan jelentem, hogy az éj folyamán semmi különös újság nem történt...

– Az előbb is Pagray kapitányról beszélt..., aki elesett mondta az anyja, és szája széle remegett.

– Ugyan, anyjuk – keményítette meg magát az öreg Paczolay –, csak nem vagy babonás?

– Megjárta a csatákat, aztán most itt van...

– Itt is lesz! – mondtam. – Különben megeheti a fene a világot – tettem hozzá gondolatban.

És elmúlt az a tavasz, hogy még egyszer kimentem volna az erdőre.

Ültem Paczolay ágya mellett, és lélekben vele kínlódtam a rémmel, aki váratlanul jött, elfogta a levegőt, összeszorította a szívünket, s ilyenkor szegény barátom üvöltve vezényelt:

– Mi van azzal a géppuskával...? Akkor a gránátokat...!

Kapitány úr, ne álljon oda! Jézus...! Igen... Átveszem a parancsnokságot...

De voltak tiszta pillanatai is.

– Hát ezt befogtam, öregem. Mit gondolsz – suttozta, amikor egyedül voltunk –, megúszom? Nekem megmondhatod...

– Ne beszélj, Géza, marhaságot!

– Ha valami történne velem – suttogta –, a puskámat vidd el, és vigyázz az öregekre... Mért szorítod úgy a kezem?

Nagypénteken megfogtam az orvost.

– Holnap lesz a krízis... Valószínű... – mondta.

Keveset aludtam akkor éjjel. Másnap korán már ott voltam, és hol a beteget néztem, hol a barackfát az ablak alatt, melyre dongva jártak a méhek. Sütött a nap, s a rétek, virágok, erdők bomló illata mind beszálltak a szobába, hol barátom utolsó nagy csatára készült.

Most aludt el. Párnája verítékben úszott, kezével riadtan kaszált néha, aztán olyan döbbsent, mély álomba zuhant, hogy nem mertünk odamenni... Szinte nem is lélegzett már.

Halántékára odatapadt a csapzott haj, keze ernyedten feküdt a takarón, és amikor az orvos belépett, úgy riadtunk fel, mint akik nagy-nagy ítéletre várnak...

Paczolay ekkor kinyitotta szemét. Sóhajtott és körülnézett, mintha új lenne ez a világ. Az orvos már a kezét fogta, és az orvos..., igen, az orvos nevetett. Túl van a krízisen, mondta egyszerűen, és amikor elment, úgy néztünk utána, mintha az élet és jószág frigszekrényét hordta volna kopott táskájában.

Aztán hazamentem. Az utcán lányok mentek a templom felé, és imakönyvükben virág volt. Csak akkor tudtam meg, hogy Nagyszombat van.

Künn már a kertek alatt járt az alkony. Az erdei párok gomolyogva jöttek látogatóba a kertekbe. A földnek barna bársonyán millió élet tavaszi álmodat sóhajtott, a patakok elnyújtózkodtak a réteken, s a virágok illatos csókokat küldtek egymásnak, az estének s a csillagoknak.

Én a barátomra gondoltam, megálltam, és felnéztem a nyugodalmas tavaszi égre.

A harangok akkor kondultak feltámadásra.

(1941)

* * *

Kisasszony

Esett a hó. Feltűrtük a köpenygallért, és szótlánul loholtunk a kaszárnya felé. A szél majd feldöntött bennünket, pedig már úgyis elkéstünk.

Hórihorgas barátom, Paczolay akkorákat lépett mellettem, hogy elakadt a lélegzetem.

– Ne rohanj, Paczolay, most már mindegy...

Nem is válaszolt, csak – ha lehet – még jobban kilépett.

– Inkább csukjanak be – dühöngtem –, de nem rohanok, hogy úgy érjek oda, mint egy izzadt ló.

Paczolay elvágatott, én pedig megálltam, hogy kifújjam magamat. Megálltam, és megláttam Kisasszonyt, aki egy kapu sarkába húzódva reszketett.

Az, hogy Kisasszony volt, csak később tudódott ki, a legközelebbi vizsgálatnál, amikor is ezt a nevet adtuk neki.

Kisasszony nagyon szép, rövidszőrű foxi volt.

Paczolay ugyan ajánlotta a Cézár, Néró és Hektor neveket, de nagyzoló barátomat leintettem.

– Ne erőltesd magad..., Pac...

Ez a diskurzus azonban csak később történt. Egyelőre ott álltam a reszkető kiskutya mellett. Nagyon fázott szegény.

Három lába a levegőben, és testének csak egy kis pontja érintkezett a fagyos kővel.

Megsimogattam.

– Kutjának való idő, mi?

Szemrehányóan nézett rám, és lábam mellé bújtt, mintha azt mondta volna:

– De nem ilyen kiskutyának. Talán bernáthegyinek vagy komondornak..., de én csak egy vékonyszőrű kis foxi vagyok... – és orrával megbökölte a csizmámat.

– Hát most mit csináljunk?

Kisasszony nem tudott tanácsot adni, én pedig nem tudtam otthagyni. Felrémlett előttem századparancsnokom zord arca, a kihallgatás, amely már ott áll az iroda előtt... Hajaj!

– Na, szervusz, kutya, majd csak hazatalálsz.

Kisasszony azonban nem tágított. Egy darabig mögöttem jött, majd

vidáman elibém perdült, vissza-visszanézett, és így vonultunk be a kaszárnyába.

Folyosónkon halálos csendben állt már a kihallgatás.

Patkovics kapitány éppen azon gondolkozott, hány napot mérjen Gallány honvédre, aki nem átallott a Három Varjúban botrányos verekedést kezdeményezni, amikor – Kisasszony után loholva – én is "bevonultam".

Kisasszony "civil" kutya volt, így nem érthette meg, hogy mi van a kapitány elsötétült tekintete mögött, ezért vidám farkcsóválással ugrálta körül külön-külön a kihallgatás összes tagjait.

Én csak álltam, kissé behúзва nyakamat, várva, hogy leüt a mennykő. Paczolay arca merev volt, mint a szolgálati szabályzat, de szeme kárörvendve ragyogott, Pálinkás őrmester pedig úgy nézett Kisasszonyra, mint valami ronda féregre, aki beletrappolt a század reggeli istentiszteletébe.

Az istennyila először Gallány Jóskába ütött kétheti fogda alakjában, aztán... az én különszámom következett az irodában.

Kisasszony közben mellettem ült a földön, és nézte Patkovicsot. Amikor a kapitány már nagyon hadonászott, és még jobban ordított – morogni kezdett.

Patkovics nagy kutyabolond volt, azért ezen kezdtem.

– Nem hagyhattam ezt a szerencsétlen kutyát... Becsengettem a környék összes házaiba.

– Na és?

– Nem vállalta senki. Közben eljárt az idő.

– Hát majd én adok időt a kadét úrnak, hogy hosszabb magányban gondolkozhassék az idő múlásáról. Kivonulás!

És otthagytam.

Kisasszony természetesen velünk együtt vonult ki, pedig a századírnok nagyon marasztalta.

– Ne menj el, kiskutya, mert megfagysz!

Kisasszony rá se nézett, pedig odakünt csúnya idő készülődött. Suhogva vágott a hó, és a kis géppuskáslovak vastag sörénye egyszerre fehér lett. Akkor ébredt a város. Az utcákon végigzörögtünk, és mire kiértünk a város végére, már vissza is fordulhattunk. Három lépésre nem lehetett látni.

Patkovicsnak azonban sasszeme volt, és meglátta, hogy – ahol üresek

voltak az utcák – Kisasszonyt a hónom alatt viszem. Azt hiszem, ennek köszönhettem, hogy mindössze öt nap szobafogságot kaptam.

Ezt az öt napot Kisasszonnyal barátságunk elmélyítésére használtuk ki. Közben Paczolay többször meglátogatott bennünket, ami jó szívére vallott volna, ha egyszer azt nem mondja:

- Tulajdonképpen minek neked ez a kutya? Nekem adhatnád.
- Megszerettem.
- Nem kívánom ingyen...
- Nem adom, de nem is menne el veled. Kisasszonynak van ízlése.
- A kutya végeredményben nem is a tiéd. Találtad.
- No, látod, más kutyáját pláne nem adhatom senkinek.

Paczolay dühösen nyargalt fel s alá szobámban, és zsebéből vadonatúj póráz vége kandikált ki. Azt hiszem, Kisasszonnyal akart feszíteni imádottja ablaka alatt.

Végül mérgesen otthagytott, másnap pedig egy vastagkeretes hirdetés jelent meg a helyi lapban, mely szerint egy gyönyörű rövidszőrű foxi találtatott ilyen és ilyen jelekkel, itt és itt, átvehető:... az én pontos címem.

Paczolayt akkor revolverrel kerestem, mert a kutyanézők rekedtre nyomták a csengőmet, én pedig Kisasszonyt oda nem adtam volna még a jogos tulajdonosának sem, annyira megszerettem.

Így ért bennünket a Szilveszter, mely Paczolayval való haragos viszonyunkba enyhülést hozott. Addig alig beszéltünk, de amikor éjfél után a lámpák kigyúltak, hórihorgas barátom állt előttem.

- Hát ne haragudj, te ló! – mondta közvetlenül.
- Beismered, hogy aljasság volt?
- De volt benne szellem is, mi?

– Hagyjuk. Nem haragszom – mint ahogy nem is haragudtam, hiszen gyerekkori pajtások voltunk, s nagyorrú barátom nagyon hiányzott már.

Ennek a kibékülésnek egyébként szomorú következményei lettek. Paczolay belecsábított egy véres kártyacsatába, és reggel anyagilag teljesen levetkőzve ballagtunk hazafelé.

- És most mi lesz? – toltam fel a sapkám gőzölgő homlokomról.
- Semmi. Hozzám költözöl a kaszárnyába. Élünk, mint hal a vízben...

Ebből látható, hogy Paczolay idegei a Doberdón edződtek, és optimizmusát is épségben megőrizte.

Összeköltöztünk.

A költözködés abból állt, hogy barátom legénye egy kopott, félig üres

bőröndöt vitt előttünk, én pedig Kisasszonynyal parádéztam utána jó messze, jelezve, hogy a bőröndhöz semmi közünk.

Békés, szép napok jöttek akkor.

Kisasszony megkapta az új pórázt, és derék katonakutya lett belőle, aki mindenféle civillel szóba sem állt.

Sajnos azonban a példán felbuzdulva a többi alakulatoknál is feltűnt egy-egy ilyen századkutya, és kivonulásoknál ott loholtak a legénység mellett vagy a parancsnok lova után.

A konyhákban akadt elég lerágivaló csont, így a kutyák száma folyton szaporodott.

Egyszer aztán beütött a mennykő.

Egyik kutya – állítólag – megveszett, és másnap megjelent a szigorú parancs a kutyák kiirtására.

– Na, most mi lesz Kisasszonnyal? – kérdezte Patkovics kapitány.

– Jó, hogy eladtuk már tegnap – válaszolta szemrebbenés nélkül Paczolay –, összerágott mindent. Vadonatúj csizmámat is megrágta...

És aznap délután az ablakból néztük végig, hogy a sintér hogyan fogdossa össze a kaszárnyabeli kutyákat. Üvöltöttek szegények, a bakák a fogukat csikorgatták, a sintér kocsija pedig kidöcögött a nagy kapun szomorú terhével.

– Látod, Kisasszony, látod – mondta akkor barátom –, hát most mit csináljunk veled? Itt nem maradhatsz..., pedig mily jól megvoltunk együtt.

Kisasszony úgy nézett Paczolayra, mintha megértette volna, hogy szomorúság van a szívünkben. Általában rendkívül okos kutya volt. Játszva tanult meg mindent. Valósággal kiszolgált bennünket. Hozta a papucsot, ha kellett, hozta a gyufát, tudott "énekelni", és kivonulás előtt ő tartotta Paczolay lovának kantárját. Idegen nem jöhetett be a szobába, mert Kisasszony tudott nagyon goromba is lenni, és amikor barátom fogfájós jajgatással járt fel s alá a szobában, Kisasszony kísérette, és vele jajgatott.

– Mit csináljunk veled, kiskutyám?

– Kutyanék! – javítottam ki. – Engem csuktak be annakidején érte.

– Hiszen, ha valami jó helyre kerülne, és jól megfizetnék...

– Paczolay! Te eladnád?

– Jó helyre, jó pénzért... Kisasszony pedigrés kutya, a vak is látja. És olyan szegények vagyunk...

Ez igaz volt. Nagyon szegények voltunk.

Paczolay aznap este egy vadászújságot hozott, melyben valami malomtulajdonos pedigriés és kotorékmunkára bevezetett foxit keresett.

- Mit gondolsz?

Nem gondoltam semmit. Kisasszony ott lebzselte körülöttünk és nem mertem a szemébe nézni. Nyüszített, mert nem szóltunk hozzá. Aztán "megsértődött", és lefeküdt a helyére, de folyton ránk lesett, mert néha úgy játszottunk vele, hogy nem vettünk tudomást róla, ő pedig adta a megsértettet, hogy annál nagyobb legyen az öröm, amikor elneveztük magunkat. Ilyenkor morogva "harapott" bennünket, de olyan lágyan, mintha fogai bársonyból lettek volna.

De most nem neveztünk. Szomorúan elszégyelltük magunkat, mert eladni készültünk legjobb, leghűségesebb barátunkat.

Később Paczolay lement a kantinba, és lilaszegélyű levélpapírral tért vissza.

- Megírom a levelet - sóhajtotta.

Kisasszony ekkor már az ölemben kuporgott, és szokása szerint a tenyerembe hajtotta fejét.

- Szépen írom meg - vigasztalt barátom, ami igaz is volt, mert ami dicséret van a világon, az mind Kisasszonyra volt halmozva. Végül a szigorú kikötés, hogy csak olyan helyre adjuk a kutyát, ahol a jó bánásmód biztosítva van.

Elment a levél.

Titokban reménykedtünk, hogy úgysem jön rá válasz, és csak megússzuk a dolgot valahogy, de harmadnap táviratot kaptunk: "Feleségem maga megy a kutyáért, kérem az állomáson várni."

- Hátha valami csinos nő - álmodozott barátom -, öltözködjünk rendesen.

Kisasszony megfürdettük, kikéféltük, csak úgy ragyogott, kicsempésztük a kaszárnyából, és vártuk az új tulajdonost.

- Te maradj bent a restiben, majd én fogadom az asszonyt.

Nem is bántam. Együtt akartam még lenni Kisasszonnyal egyedül. Eszembe jutott a téli reggel, az első bevonulás, az öt nap és minden.

- Nem tehattünk másként, kiskutyám. Látod, ha kiköltözhetnek a városba... De még jobb dolgod lesz ott. Vadászol, hallod? Vadászol...

Kisasszony az ajtóra nézett, ahol akkor jelent meg Paczolay egy mosolygó, veszedelmesen csinos asszonnyal.

- Hú - gondoltam -, itt vigyázni kell, mert hórihorgas barátom ingyen

adja oda a kutyámat.

Az asszonyka első pillantásra beleszeretett Kisasszonyba.

– Ennek a kutyának nem kell írott pedigré – mondta barátom –, és látom, nagyságos asszony szakértő...

– Mit tud a kiskutya?

– Mindent!

– Kotorékban?

– Tessék csak kipróbálni! Ha nem felel meg, visszavesszük. Bár... – és úgy legyintett kezével, mintha erről kár is lenne beszélni.

Kisasszony közben hol ránk nézett, hol az asszonykára.

– Ára?

Egy kis csend lett, és láttam már, hogy tévedtem. Paczolaynak – ha pénzről volt szó –, jégből volt a szíve. Olyan számot mondott, hogy megfogódkodtam az asztalban.

Az asszonyka ránézett a kutyára, és azt mondta:

– Rendben!

Akkor este úgy ültünk a szobámban, mintha gyászoltunk volna. Ültünk a sötétben, és csak a cigarettánk parázslótt.

– Eddig már hazaérték...

– Haza.

– Hozatok fel egy kis bort.

– Hozass!

És megültük Kisasszony torát.

Paczolay még egy üveg bort hozatott, meg még egyet.

– Ne menjünk ki a városba?

– Kimehetünk...

Ki is mentünk, és másnap már nem volt se kutyánk, se pénzünk.

Harmadnap megkérdeztem Paczolayt, hogy mi lesz, ha Kisasszony nem válik be? A pedigré, meg a kotorék, meg minden...

– Ne is beszélj!

– És vissza kell fizetni a pénzt...

Negyednap pedig vastag, expressz-ajánlott levél érkezett.

– Baj van, Pac! Másként nem írnának ajánlott levelet.

Bontsd fel.

– Bontsd fel te, tiéd volt a kutya...

– Neked van címezve. Te írtál nekik. Te adtad el.

A levél ott feküdt az asztalon. Néztük, és nem nyúltunk hozzá. Lassan

besötétedett, csak a levél világított gonoszul és vádlón.

– Mondtam én neked... Te mégis tiszt vagy... Idősebb...

Én meg csak egy kadét.

Paczolay felhördült. Felkattintotta a villanyt és – reccs! – kinyitotta a levelet.

És hórihorgas öreg barátom viharvert ábrázata úgy derült fel, ahogy fogtak a sorok a levélben. Néha a térdére csapott, néha felnevetett.

– Nahát! Ugye, megmondtam! Csoda!

Aztán felolvasta.

Négy sűrűn teleírt oldal volt, és mind a négy oldal Kisasszony dicséretét zengte. Hogy a Kisasszony első nap hány patkányt ölt rakásra a malomban, hogy foglalta el új helyét a lakásban, hogy evezett be vidámságával és okosságával az egész ház szívébe (a bestia! – mondta Paczolay), és másnap hogy vitézkedett egy rókavárban. Két hatalmas rókát hozott ki tíz perc alatt... Végül egy kedves meghívás, hogy menjünk minél előbb, nagyon szívesen látott vendégek leszünk. Sok a róka, gyönyörködjünk mi is a Kisasszony munkájában.

Sajnos, nem mehettünk. Hol egyikünk volt szolgálatban, hol a másik, hol pedig reménytelenül üres volt a közös kassza.

Lassan aztán elmúlt az idő.

Az emlékek elhomályosodtak, a fegyvereket fiatalabbaknak adtuk, és öregedő civil életünk szürkeségébe mind ritkábban járt vissza a múlt és benne drága kiskutyánk, Kisasszony.

És mégis!

Ha az az asszonyka olvasná ezeket a sorokat, akinek Kisasszonyt eladtuk, és felismerné magát benne – ha van még Kisasszony ivadékaiból – kérem, küldjön egyet!

Talán visszajönne vele egy darabka valóság felelőtlen, szép ifjúságunkból, mert ezt az írást nem az író költötte, hanem szóról szóra megtörtént.

(1944)

* * *

Szomorú karácsony

Kifogytunk akkoriban nagyon a meghívásokból. Egy-két szép vadászat emlékéen rágódtunk hanyatt fekvé Paczolay hadnagy szobájában, és – mivel a hónap vége tökéletesen letört bennünket – olyan komisz füstöt fújtunk a levegőbe, hogy télire megmaradt egyetlen árva legyünk öngyilkos akart lenni az ablak üvegén.

A cigaretta – egyébként – sodrott volt, és dohányjában úgynevezett fináncszárcsontok pattogtak, ha odaért a parázs.

Ilyenkor fel kellett ugrani az ágyról, hogy meg ne égjünk...

– Szép kis szórakozás – dühöngött Paczolay, és olyanokat mondott, hogy a kintablakok is szégyenkezve hunyták volna le szemüket, pedig azok már hallottak egyet és mást.

Legjobban az bántott bennünket, hogy amíg vadásztunk, feneketlen sárban dagasztottunk, most pedig szép fagyos idő van, és odakünn andalító csendességben hull a hó.

Karácsony hetében voltunk.

– De szép ilyenkor egy erdei hajtás! – sóhajtottam. – Esik a hó, és a róka vörös frakkja csak úgy ég a nagy fehérségben. De disznók is jöhetnek. Feketén túrják a havat...

Paczolay felhördült, mint akinek tüzes forgácsot dugnak a körme alá.

– Ne kínozz!

– Nem kínozlak, csak úgy mondom. Ilyenkor az erdei hajtás az igazi. Különösen dombos vidéken. Már messziről látja az ember a vadat...

Paczolay lehunyta szemét, de aztán hirtelen felült.

– Te, én gondoltam valamit!

– Nem is látszott rajtad.

– Elmehetnénk András bácsihoz vadászni...

– Gyerünk András bácsihoz! Útközben majd elmondod, ki ez az ismeretlen úr. Bár, ha vadászni lehet nála, a többi már nem is fontos.

– Nyolcezer hold erdő van a keze alatt...

Erre már én is felültem.

– Paczolay, légy kíméletes! Ki ez az ember?

– Rokon, anyám révén. Eddig nem nagyon tartottuk a rokonságot, de biztosan szívesen látna. Agglegény. Vinnék egy kis élénkséget...

– Magam megyek sürgönyözni – lelkesültem –, és az élénkségben sem lesz hiány...

Paczolay erősen gondolkodott a szövegen, mert a postán nem hiteleztek, aztán elküldték a táviratot. A postán először hallani se akartak a furcsa nevű faluról, amiről kiderült, hogy nem is falu, és tetemes különdíjat fizettünk.

– Nem baj – vigasztalt barátom –, valami jó vad hely lehet.

– Lehet? Hát nem voltál még ott?

– Nem. Az öregúr volt nálunk régebben, de én akkor nem voltam otthon... Annál jobban fog örülni.

Kicsit meghökkentem a rokoni ismeretlenség ilyen fokán, de aztán nem törődtem vele.

Kora délután indultunk, és valamikor éjfél után érkeztünk András bácsi állomására.

Nehéz, havas éjszaka volt. Dideregve, ásítózva néztünk a bakterház felé. Esett a hó, és a kis őrház lámpája ijedten pillogott a temérdek sötétségben.

– A fogat a ház mögött lesz! – mondta Paczolay ellentmondást nem tűrő hangon, és sietve elindultunk arrafelé.

Útközben nekimentem egy subának, s a suba felmordult.

– Nem lát?

– A főerdész úrhoz megyünk – magyarázta a barátom –, most a kocsit keressük.

– Kocsi nem gyűtt.

Álltunk. Hátizsák, puska, vadászszerkény, tarisznya húzta a vállunk.

– Maguk erdősök?

– Dehogyan. Én hadnagy vagyok, a barátom meg kadét.

Fúzi főerdész úr a rokonom, meghívott bennünket vadászatra.

– Hát katonák. Én is voltam katona. Negyvennégyes...

A felhők hasa már a bakterház tetejét súrolta, a hó nekisűrűsödött, s a kis lámpa csak mint távoli hunyorgó csillag látszott.

– Mi is azok voltunk.

– Él még a Strinovics kapitány úr? Én annak a keze alatt szolgáltam. Erszte kompani..., dritte cug...

– Alezredes már régen...

Szakadt a hó és én gondolkodtam. Azon, hogy vagy bokán rúgom Paczolayt, vagy leülök a hóba, és a méregtől sírva fakadok. Kocsi nincs, feneketlen éjszaka van, s ezek itt úgy diskurálnak, mintha május lenne egy kiskocsmalugasában a harmadik fél liter kadarka után...

– Hát ha már így van, fáradjanak be az urak.

– Na, végre!

A "váróterem" akkora volt, mint egy békebeli íróasztal, és tele is lett velünk. Jó meleg volt. A bakter, azaz öreg bajtársunk leterítette subáját a kis padra, Paczolay pedig hátizsákjából pálinkásbutykoszt húzott elő.

Barátkoztunk szorgalmasan. Később vendéglátónk eltűnt egy pillanatra, és egy nagy üveg szilvóriummal jött vissza.

– Ha meg nem vetik az urak, saját főzés.

Zamatos, méregerős pálinka volt, és utána mintha világosabb lett volna...

– A szánkó minden pillanatban itt lehet – vidámkodott a barátom, és kártyát vett elő.

Ez a pillanat azonban egyre késett. Paczolay elnyerte már tőlem a csillagos eget is (pénzt nem), és világos reggel volt, amikor végre megérkezett egy kis erdőjáró parasztszán két kócos, mokány lóval.

A hideg levegő – na, meg a kisüstön főtt – elbágyasztott bennünket, és félig alva dülöngélt velünk a szán.

Igaza volt a barátomnak. Szép vadvidéken jártunk, és felfelé, egyre felfelé. Mély horhókban, szakadékos domboldalon, elhagyott szőlők között, és messziről a hegyek havas kékje borongott felénk.

Elszakadtunk a világtól. Ha a kis lovak megálltak egy pillanatra, a csend szinte sűrű lett körülöttünk, és szólni sem mertünk, hogy el ne törjék a némaság fehér, nagy üvegtáblája.

A szőlő után csalitok jöttek, utána fiatal erdő, és egy forduló után távoli kutyaugatás szállt felénk az úton.

– Néró már hall bennünket – mondta a kocsis, és pár perc múlva egy régi ház nézett ránk a fák közül. A kutya már nem ugatott. Kémények nem füstölögtek, szarka nem cserregett, csak valami tűnődő, fehér, téli szomorúság lengett a vén ház körül.

Befordult a szán, s az ámbituson ott állt egy szürke szemű öregember.

Állt és csak nézett.

Nem jött elénk.

A lovak megálltak, és mi kászolódni kezdtünk.

Ez lenne András bácsi?

Kaucsuk gallér, foszlott pantalló alatt olcsó bakancs.

Paczolay már felért a lépcsőkön.

– Megjöttünk...

András bácsi szótlánul kezet nyújtott mindkettőnknek.

– Hát akkor gyertek be! – és elindult előttünk.

A hosszú, téglás pitvar hidegen kongott, az ajtó nyikorgott, és a bolthajtásos szobában a pipának, kályhának, dohos könyveknek magános, szomorú szaga fogadott.

Az ablakokon pókháló, az asztalon por, a sarokban öreg puska, pár könyv, egyszerű faágy, színehagyott takaró, a falon színes kép sok aláírással: "Ballag már Fúzi András...Selmec, 1870."

– Nem ültök le? A holmitokat majd elvitetem.

Szótlánul leültünk és hallgattunk. A magános öregségnek, az elhagyatottságnak, a reménytelen másnapoknak fojtogató köde borult ránk. Miért jöttünk ide? Még Paczolay viharvert ábrázata is tűnődő lett.

– András bácsi sokat van egyedül?

Az öregember megmozdult, és cipőjét nézte.

– Én mindig egyedül vagyok.

Csend.

Az ajtóban valami kaparászás hallatszott, aztán bejött egy öreg vizsla. Megszagolt bennünket, és lefeküdt a kályha mellé, hangosan sóhajtva.

– Csendes házigazda vagyok, de majd megszokjátok. Amim van, szívesen adom. És ezt nem csak mondom... Na, gyertek reggelizni!

– Nem akarunk sokáig alkalmatlankodni – mondta barátom minden meggyőződés nélkül.

– Ide pedig nem érdemes rövid időre jönni. De ha jobb dolgok van... Na, lássatok hozzá! Én már reggeliztem.

Bolthajtásos, nagy szoba volt ez is. A kályhában dűnnyögött a tűz, az ablakon kovácsolt vasrács, és kétoldalt a homályban két ágy nyújtózkodott, mint a ravatal.

– Hát csak egyetek, nekem dolgom van.

Elkopogott a folyosón.

Olyan csend maradt utána, hogy csak suttogva mertem megkérdezni:

– Paczolay, hova hoztál te engem?

Paczolay csak a vállát húzta fel, mint akinek sejtelve sem volt a magányosságnak ilyen mélységéről.

– Legközelebb a néma barátokhoz megyünk vadászni.

– Szzsz... – intett ijedten Paczolay, mert nyílt valahol egy ajtó, de nem András bácsi jött vissza, hanem a házvezetőnője, egy ijedt, szürke kis öregasszony. Tőle aztán megtudtunk egyet-mást – bár ő is halkán

suttogott –, többször András bácsi szobája felé intve, mintha ott éppen valami titokzatos istentisztelet folyna.

– Nagyon jó ember, igazán nagyon jó ember; hogy várta már az urakat, és hogy gondolt mindenre, húsrá, borra, édességre; az erdőőrök kétszer is be voltak rendelve... Csak aztán, amikor itt a vendég, akkor magára hagyja. Egyedül akar lenni, mindig csak egyedül.

– És ilyenkor mit csinál?

– Semmit. Pipál. Néha régi leveleket kotorász, és a szobájába nem szabad bemenni senkinek. Ha valami kell, csak nekem tessék szólni. Van minden.

– Izé – mondta nagyorrú barátom –, nekem ugyanis a gyomrom, ha egy kis pálinka lenne.

– Jaj, hogy elfelejtettem – szaladt ki a kis asszony, és egy nagy pálinkásüveggel tért vissza.

– Ez eperpálinka, de van körte meg szilva is.

– Ó, mindegy, csak egy cseppet...

– Aztán tessék csak ledűlmi, délig úgyse jön ki az erdész úr.

– Na! – mondta Paczolay, amikor egyedül maradtunk. – Kezd a dolog mozogni. Most alszunk egyet.

Aludtunk is. Délben felkopogtak bennünket, hogy itt vannak a vadőrök.

– Jöjjenek be! – vezényelt Paczolay.

– Megvárjuk az erdész urat – mondtam az ismerkedés után.

– Az erdész úr mindent elrendezett, most már csak tessék parancsolni, mikor és hol kezdjük. A kocsinak tessék megmondani, mikor fogjon.

Miután ezt is ellrendeztük, felöltözködtünk, és mentünk ebédelni.

Nagy, sivár szoba az ebédlő. Öreg székek, agyonmosott, hófehér terítő, megfakult porcelán és kályhaszag, mint ahol hónapokig nem fűtenek.

András bácsi a levessel egyszerre lépett be, és a sajt után felállt.

– Csak beszélgetsek, nekem dolgom van.

Másnap reggel, amikor a szán előállt, kijött egy pillanatra.

– Az emberek mindent tudnak, mulassatok jól!

– András bácsi nem jön?

– Nem.

Elfordult, és bement a szobájába.

Az erdő szinte végtelen volt. Éjjel esett egy kis hó, s a mokányok prüszkölve kocogtak a néma utakon. Vad nem volt sok, de délig mégis lőttünk pár nyulat, egy rókát és egy kakast. A disznók visszatörtek. Az

ebédes kosárból jutott mindenkinek, így a beszéd megeredt egy kicsit, mert egyébként itt is hallgatott mindenki, még a hajtók is.

- Az erdész úr nem szereti a lotyogást - magyarázta az öregebbik erdőőr, és mindjárt szájára is vette a borosüveget, mintha már ezzel is sokat beszélt volna.

Így ment ez négy napig.

A házigazdát alig láttuk.

Egyik vacsoránál a szokásos "nekem dolgom van..." után hozzátette még:

- Elfelejtettem mondani, hogy vadat nem vihettek el, mert már nem volt időm megkérdezni, hogy adhatok-e.

- Nem azért jöttünk, András bácsi.

- Tudom.

Vadásztunk tovább. Éreztük gondoskodó jóságát, mégis elkívánkoztunk lassan, mert néma szobája - amelyben csak a megérkezéskor voltunk -, úgy lehelt ránk, mint egy dohos kripta.

Karácsonyeste korábban volt a vacsora, és szinte elállt a lélegzetünk, amikor kinyílt András bácsi ajtaja. A régi erdészek egyenruhája feszült rajta, meg volt borotválkozva, és arca szokatlanul ünnepélyes volt.

- Nekem ez a nap nagyon szomorú ünnepem már negyven éve. Ilyenkor illik, hogy felöltözzem.

Vacsora után így szólt:

- Hát csak szórakozzatok! Erzs, ha el akar valahova menni...

- Hova mennék, erdész úr?

- Kártyázunk Erzs néniel, dióba - nagylelkűsködött barátom, így mi is segítettünk asztalt leszedni, és megteríteni a kártyához a mi szobánkban.

A kártyacsata meglehetősen egyoldalú volt, mert Erzs néni állandóan nyert, ami nem kis megerőltetésünkbe került. Miután ezzel boldoggá tettük, végre Paczolay megkérdezte:

- Miért öltözött fel ilyen díszesen András bácsi?

- Én is csak úgy hallottam - szabadkozott az öregasszony.

- Én rokon vagyok, nekem megmondhatja, Erzs néni.

- Az erdész úr lent szolgált a kincstári erdészetnél, Boszniában, és menyasszonya volt valahol Máramarosban. Akkor karácsonykor lett volna az esküvőjük. Négy napig utazott, s amikor leszállt a vonatról, akkor kanyarodott a temetési menet a temető felé. Korcsolyáztak az ottani fiatalok, beszakadt a jég, és nem tudták a menyasszonyát kimenteni.

Azóta igen csendes ember... Ilyenkor – de ezt nem szabad elmondani – beszélget is magában, és különben, ha csendesen járnak, benézhetnek az ablakán.

Valami szomorú kíváncsiság vitt bennünket az ablakhoz s a karácsonyest édig érő békéje mögött mintha ránk szakadt volna valami régi-régi bánat.

Ott ült az öregember az íróasztalánál díszes ruhájában, az arca lány volt, egészen más, mint amilyennek megismertük. Előtte egy lánynak a fényképe, s az asztalon égett – magas gyertyatartóban – két szál gyertya.

A fénykép körül fenyő gally.

Nézte azt a képet, nézte, de látszott a szemén, hogy messze néz valahova, túl az időn, elmúlt karácsonyokon, elsüllyedt életén mereng...

Mögötte a kép: "Ballag már Fűzi András..."

A gyertyák lobogtak, pedig még kint se mozdult egy lehelet se.

Másnap elutaztunk.

(1946)

* * *

Kalapky bácsi

A tárgyak viselkedésében néha csodálatos titokzatosság van. Titokzatos következetesség.

Így például tegnap leugrik a rádióm az asztról, és nem találok sehogy se. Azért mondom, hogy "leugrik", mert csak megmozdítottam a vonalzót, s a mellette lévő öreg radírgumi, mint a szöcske ugrott fejest az asztal körüli homályba, s eltűnt. Mindenféle ócska radírt nem keres az ember majd előkerül a takarítási hadjáratban –, de az a radír nem volt "mindenféle" radír, ez a radír Kalapky bácsi radírja volt, amíg kellett neki, ezelőtt majd' negyven esztendővel.

– Mi lesz ebből? – gondoltam, mert a radír eltűnése megérintett bennem valami régi húrt, ami pendült egyet, és halk pendülése nyomán szállni kezdett az emlékek pora.

Ma kora reggel megyek a városban, s az egyik kávézó ablakából ki néz rám, mint Paczolay, régi-régi barátom. Majd' begyalogoltam a kirakatba örömben, de aztán mégis csak az ajtón át iparkodtam megölelni Paczolayt.

Aztán néztük egymást fél óráig, később megállapítottuk, hogy pocsékul megvénültünk, aztán sorra vettük az ismerősöket, s ezek között azt mondja barátom:

– Te, a Kalapky bácsi is meghalt...

– Lehetetlen!

Beismerem, hogy ez a felkiáltás értelmetlennek látszik, mert hiszen többnyire meghalunk, de hogy Kalapky bácsi is...

– Ilyen fiatalon...

– Bolondokat beszélsz – intett Paczolay. – Azt hiszed, te tizenöt éves vagy? Nyolcvanöt éves volt az öreg.

– Hát persze – bólogattam –, eljárt az idő.

Mindezekből azt lehetne gondolni, hogy Kalapky bácsi valami "nagy" ember volt. Erről szó sincs. Kalapky bácsi egyszerű vidéki postás volt, levélhordó, de Ember volt, nagy E-vel. Nélküle a Honvéd utca talán szétesett volna, mert Kalapky bácsi kötötte össze cikcakkos iparkodásával. Nem ment ugyanis végig az egyik soron és vissza a másikon, hanem ide-oda járt egyik oldalról a másikra, kényelmesen és lassan, mert meg is várta, amíg a leveleket elolvassák. Kalapky bácsi a Honvéd utcában

született (akkor még csak három házból állt), és – amint barátom mondja – ott is halt meg.

Mindenkit ismert, mindenkivel együtt érzett, a híreket tudnia kellett, mert micsoda gondolat az, hogy Horváth néninek a 82. alatt ne tudja elmondani, hogy mit írt Hosszú Mariska a 14. alá. Vagy hogy az öreg Mikucskának mit írt a fia (az a haszontalan) Fiúméből? Mindenki beláthatja, hogy ez lehetetlenség! Így aztán a Honvéd utca nem utca volt, hanem egy nagy család, amelynek tagjait Kalapky bácsi kötötte össze óvatosan és nagy tapintattal. Az ő hírei ugyanis – a szokástól eltérően – nem vadultak meg a továbbításban, hanem megenyhültek, kissé tompultak, ha kellett, és felragyogtak, ha a ragyogásra a legcsekélyebb alkalom kínálkozott. Ezek szerint Hosszú Mariska ugyan állást változtat Pesten, de komoly fizetésemeléssel, és ifjabb Mikucskát ugyan eltávolítják a "Zára" nevű hajóról, de valószínűleg vitorlamester lesz a "Jaguár"-on. A "Zára" kapitányát már nem lehetett kibírni, mert folyton a magyarokat szidta...

Ezekután az egész Honvéd utca igazat adott ifjabb Mikucskának, aki szenet lapátolt egyelőre, és a "Jaguár"-t egyszer látta messziről. Kalapky bácsi ezt körülbelül tudta, de az ő hírei nem bírták el sem a reménytelenséget, sem a szomorúságot, mert Kalapky bácsi jó ember volt.

Ez akkor is kiderült, amikor az intőkonferenciák elviharzottak a serdülő ifjúság kék egén, ám a vihar után bizonyos hivatalos papírok kezdtek szállingani, amely szerint "... értesítjük a szülőket, miszerint fiuk mennyiségtanból és... tárgyakból... nem tett kellő előrehaladást..." stb., stb.

Ilyenkor Kalapky bácsi egészen nagyvonalúnak mutatkozott, és az iskola pecsétjével ellátott levelet átadta a leskelődő nebulónak, ám minden alkalommal megfeddte az illetőt, és hozzátette, hogy "ez az utolsó eset"... Ugyancsak Kalapky bácsi volt az, aki napokig hordta magával egy-egy vidéki rokon elhunytát jelentő gyászjelentést, megtakarítva a Honvéd utcai családnak az utazást és a koszorút jelentő költségeket.

És ugyancsak Kalapky bácsi volt az, aki egy alkalommal megfogott az utcán, és nagyon komolyan a vállamra tette a kezét:

– Te Pista, van neked valami jó tintaradírod?

(Ez a kérdés 1916-ban hangzott el, amikor háború volt, és amikor a postások "rózsaszínű" lapokat és értesítéseket hordtak szét az országban, ámbár feketét is hordhattak volna, mert könny és fájdalom csordult le

ezekről a rózsaszínű lapokról.)

– Van, Kalapky bácsi.

– Aztán hallgatni tudsz-e?

– Tudok, Kalapky bácsi.

– Hát akkor délután gyere el hozzánk, és hozd el a radírt, de senki ne tudjon róla!

És aznap délután egy vöröskeresztes értesítésről leradíroztam három szót, és írtam helyette kettőt. A három szó ez volt: "Hősi halált halt." És a kettő: "Fogságba esett." A dátum maradt.

– Mert fiam, ha a Horváth néni megtudná, hogy a Laci gyerek... Szóval, özvegy is, szívbajos is... Érted, ugye?

– Értem, Kalapky bácsi.

– Mással én ezt meg nem teszem, mert kibírja. De Horváth nénivel meg kell tenni, ugye? A radírt azért csak hagyd itt...

Így aztán Horváth néni még örült is, hogy fia már biztonságban van, és nem is tudta meg a valóságot, mert a háború végét nem érte meg. És amikor vége lett a háborúnak, Kalapky bácsi visszaadta a radírt.

– Tedd el, fiam, nincs már rá szükség.

Hát eltettem a radírt, és valahogy megmaradt. Nem őriztem különösebben, nem használtam, megmaradt. Vannak tárgyak, amelyek ragaszkodnak az emberhez, és ez a radír ilyen volt.

És most eltűnt.

Kell a radír Kalapky bácsinak, mert valahonnét valami rossz hírt akar kiradírozni, talán csak egy szót, talán még mielőtt megírnák, talán a "háború" szó helyett ezt a szót akarja írni: "Béke". Kalapky bácsi mást nem írhat, és nem is ír.

A radírt tehát nem is keresem.

(1952)

* * * * *

Herlicska

Herlicska és a vidra

Tegnap éjjel későn jöttem haza. Ropogott a hó a szánkó alatt, és villogtak a csillagok hideg magasságokban.

Fák jöttek, mentek az út mellett, mint a múlt alabárdosai, csilingeltek a csengők és emlékek kapaszkodtak a saroglyába...

Akkor vettem először a kezembe komolyabb fegyvert. Egy öreg kimer volt. Remek csövekkel, de még a szöges fajtából. Nagypám állítólag százharmincnégy lépésről libát lőtt vele. Persze postával...

A fegyvert a padlásról szedtem elő, és két napig tartott, amíg petróleummal, olajjal, drótkefével annyira mentem, hogy el lehetett olvasni a felírást: "Kirner József, Budapesten".

Aztán jött a kipróbálás.

Füstös porral, újságpapírral lefojtva, de most, ahogy visszaemlékszem, egészen tűrhető löképet mutatott. Hatos seréttel próbáltam ki, mert tanítómesterem – az öreg Herlicska – szerint a sörét ott kezdődött..., pláne vidrára.

Mert arra mentünk. Lesre.

Az öreg erdőőr már napok óta feszegette fantáziámat, és gondolataim majdnem teljes egészében különféle vidrás esetekre voltak lefoglalva. Beültem a szobába, és ide-oda célozva képzeltem magam elé a nagy pillanatot.

Végre leesett az első hó.

Amint vastagodott a fehér takaró, úgy híztak reményeim, és reggel már toporzékolva vártam, hogy elindulhassunk csapázni.

A hó hullott halkan neszezve a fenyvesben, melynek aljában kanyarogva csobogott patakunk. Öreg égerfák álltak a parton, levegőbemosott gyökerekkel. Homokos padok a túlsó oldalon. Vízholdta rőzserakások, alámosott partok. Igazi vidraparadicsom.

Nyári emlékek jutottak eszembe:

– Itt fogtam a nagy harcsát..., itt meg a csukát.

Töprengésemből az öreg billentett ki:

– Hát itt ment be...

Halvány nyomok látszottak, friss hóval már félig eltakarva.

– No, most keresünk egy jókora husángot, átvetjük az árkon. Ha jön a vidra a vízben, azt hiszi, hogy csapda, és kimászik a partra, hogy

kikerülje... – magyarázta öreg barátom.

– Ide kell ülni lesre – mutatott egy kisebb égerbozótra, mely a parttól talán húsz lépésre állott. Mindjárt ki is néztük a helyet. Lenyestük az alkalmatlan ágakat, és elindultunk hazafelé. Egy kis sűrű mellett azt mondja az öreg:

– Van itt egy nyulacska ebben a sűrűben... Ki kellene próbálni a puskát, mert nem elég ám papirosra lövöldözni... Itt látszana meg, hogy van-e a puskának "prantja".

Nem volt egészen legális a dolog, mert az engedély csak vidrára szólott, de nagy volt a kísértés. Elálltam, és az öreg szöszmötölve megindult a túlsó oldalon. Alig lépett kettőt, hármat, már láttam is, hogy jön a delikvens.

Nagyot pukkant az öreg mordály, s a nyúl felfordult. Pedig nem volt közel...

– A puska jó! – hangzott az ítélet. – Most már csak türelem, holdvilág és – meglesz a vidra.

Az órák mintha megálltak volna. Nem akart sehogy sem este lenni. Hol a szelet állapítottam meg, hol pedig aggódva lestem, nem borul-e el. De kedvezett minden.

Alkonyodott már, és átlátszó ködök kergették egymást a réten, amikor elfoglaltam helyemet. Alaposan felöltözve.

Öreg tanácsadóm óva intett, hogy órát vigyek magammal, melynek az előhalászásával járó mocorgás okvetlen gyanút kelthetne, ha történetesen akkor veszem elő, amikor a vidra már közel van, de még nem láthatom a magas partok között.

– Mert – mondta – a róka is furfangos állat, de a vidrának inasa sem lehetne.

Így azután óra nélkül számolgattam a perceket. Lassan felkelt a hold a hátam mögött, a ködök felszálltak és szertefoszlottak, a szürkület pedig behúzódott az erdőbe.

Este lett.

Úgy éreztem, mintha egy darabjává váltam volna a csendnek, amely körülvett. Az idő összefolyt, és zűrzavaros, múltat, jelent, jövőt összekavaró gondolatok zümmögtek körülöttem.

Már a dédapám is ezt az erdőt járta; itt is van eltemetve, nem messze. Mi lenne, ha most megjelenne, és megszólalna:

– No, kisfiam, vidrát lesel...?

Úgy érzem, nem tudnék megijedni. Mintha a vérség szeretete erősebb lenne, mint a kísértetektől való félelem. Megsimogatna – szinte vágyom rá –, és tudom, még a régholt kezek sem lennének hidegek...

Egér rágcsál lábam mellett a gazban. Micsoda zajt csap!

A hold kibújt már az öreg fenyves felett, és nappali világosságban ragyog a kis láthatár. Elöttem csobog a patak. De nem mozdul semmi.

Szikrázik a hó és nő a hideg.

Később egy pont válik el a patakparton az árnyéktól, és közeledik. Messziről látom, hogy nyúl. Elöttem baktat el.

Szaglálódik, majd leül. Füleit billegeti. Egyszer csak megugrik és elrohan.

– Hát ezt meg mi lelte?

Nem sokáig tűnődtem. Egy róka trappolt el mellettem.

Majdnem megfélemeztem arról, hogy vidrát lesek..., – akkor még nem lőttem rókát... A nyúl persze már messze járt. Ravaszdi barátom nem is nagyon strapálta magát utána. Hamarosan visszajött, szaglászva a parton. Aztán leült, és az erdő felé figyelt.

Kimondhatatlanul élveztem a jelenetet.

A róka most lehasalt, én pedig – majd a nyakam tekeredett ki – igyekeztem visszanézni, mert most már én is hallottam, hogy valami közeledik.

Egy őz volt.

A róka szinte láthatatlanná lapult előttem, amíg az őz el nem tűnt, aztán újból felült, és nagyot ásított. Majd megint ráállt a nyúlcsapára, és – próba-szerencse – utána!

Egyedül maradtam.

A hold már a fejem felett járt, és szemem fáj a nagy csillogástól. Be kellett időnként csuknom, hogy valamit lássak.

De a vidra csak nem jött.

Időnként csobbant a víz, ilyenkor mintha villamos áram csapott volna meg, de aztán – semmi.

Nagyon hideg volt!

Úgy néztem ki már, mint a Mikulás. Ami szőrös rajtam, vastag, jeges zúzmarával fedve. Halántékaimra mintha jeget raktak volna...

Éreztem, sokáig már nem tarthatok ki, de megmozdulni nem volt lelkierőm.

Szemem előtt kékes kristályok táncoltak, és messze valahol, mintha

harangoztak volna...

– Mennyi idő lehet? – motoszkált fejemben a gondolat.

Végre mégis megembereltem magam, és lassan, óvatosan megmozdultam. Jó öt percbe került, amíg lábaim használhatókká váltak. Botorkáltam hazafelé, mint akit fejbe vertek.

A sikertelenséget is hurcoltam mázsásnak tetsző bundámon, és szinte hallottam az öreg Herlicskát:

– Ja, gyenge volt a legény. Ki kellett volna tartani!

Majdnem visszafordultam erre a gondolatra.

Öreg malom álmodozott a dermedt hidegben az erdő közepén. Odaértem. Fáradtan dőltem a híd korlátjának, és azon gondolkoztam: bezörgetek a molnársegédhez, és megmelegedem. A molnár lakása valamivel feljebb volt.

Amint tűnődöm, zörgessek-e, ne-e, elkezdenek a kacsák hápogni a molnár hidasa körül. Unottan néztem arra, és szidtam a kacsákat magamban, hogy mit ijesztgetnek. Az ilyen kacsalármázás legtöbbször vaklárma. Meglöki egyik a másikat, az megint ijedtében a harmadikat, összevissza rohangálnak, sápnognak – amíg kiderül, hogy tévedés van a dologban –, és megnyugszanak.

Erre gondoltam, és már indulni akartam, amikor valami feketét látok kijönni az útra, és felém.

– Görény – gondoltam. – De milyen lassan jön..., mintha hozna valamit...

Felhúztam a kakasokat.

Néha nagyobbak, néha kisebbnek látszott. Egy kacsát tolt maga előtt.

– De miért viszi el? – villant át a kérdés. – A görény ezt nem szokta...

Szemem előtt ekkor már lila karikák forogtak. Csak elmosódva láttam a lassan közeledő valamit, és amikor harminc lépésre lehetett – odalöttem.

Akkorát lökött a puska, hogy majd kiejtettem elgémberedett kezeimből. (Később láttam csak meg, hogy mindkét kakas "rászaladt".) Aztán rohantam a nagy füstben görényem felé.

Odaérve megfordult velem a világ. Valami soha nem érzett boldogság zsongott minden idegemben, és szinte lerogytam a fagyos hóra első – vidrám mellé. A nagy, fehér kacsa – melytől olyan kicsinek látszott – még élt.

Közben persze megmozdult a malom környéke. Erre már csak homályosan emlékszem. Ültem vidrám mellett és simogattam puha,

bársonyos bundáját...

Az égből rángatott le az öreg Herlicska rezes hangja, ki úgy látszik, valahol a környéken leselkedett, és a lövésre előkerült.

– Elesett? – kérdezte.

Mert hogy egy vidra mellé leüljön az ember a boldogságtól, ezt másként ő nem tudta volna megmagyarázni...

Ropog a hó a szánkó alatt, hunyorgó csillagmilliók szikráznak égi magasságban, s az emlékek már mellém telepedtek.

Messze hallok csilingelni a csengőket, mintha öreg templom rorátéján szólnának, ködös boltívek homálya alatt.

A szán mellett kopasz jegenyék vágatnak a múltba, a ködbe, mint maga a múlandóság: a tűnő emberi élet.

(1934)

* * *

A múlt tüzei

Lesgödörben ért az este.

Álmos nyugaton vastag felhők nőttek az ég alján, és láthatatlan öblükbe odahullott az aranyküllős nap. A felhők sötéten bodrosodtak, nőttek, nőttek, mint messze hegyek, melyeknek csúcsán még ott a tavalyi hó, völgyeikben sötétség szorong, és mögöttük, a végtelen messzeségben most bukik ősi tengerekbe a világosság.

Mögöttem halkán beszélget az erdő. Suhogás kél az öreg bükkök koronájában, pattanik a gally, zizzen az avar, és a szürkeséggé aszott fényt lassan elnyeli a csend.

Haza kellene menni, hiszen nem látok már semmit, de ha megmozdulok, megdermednek körülöttem a titkos hangok, és megáll az élet, amely most indult volna útjára a sötétség szárnyai alatt.

Riasztva ugrana el a bak, amely nem jött ki, amíg világos volt, de most már biztosan itt legel valahol, és vad vágatásban inalna a két-három nyúl, melyeket már délután is láttam, amint kivörösödött a hátuk a lóherésből.

Hát csak ülök tovább a növekvő sötétségben. A felhők már ideértek, mert nem látok csillagot, és a feketeség már úrrá lett a horizonton is.

Ekkor, mintha a föld alól jönne, dadogó nyelvvel megkondul lent a síkon valahol a harang, és rőt világosság kapaszkodik a nyugati égre.

– Tűz van!

Az a rémült pirosság ott az égen ilyenkor mindig megszorítja a szívem, és gondolataim száguldva indulnak meg az emlékezés kanyargó ösvényein.

Húsvéti vakáción voltunk. Korán jött akkor a tavasz, és virágban volt már az erdő, amikor a kocsik bekanyarodott a homokos úton.

A ház csendjét felverte a boldog viszontlátás zsibongása, de csakhamar elszéledtünk körülnézni, hogy megvan-e még az öreg Basa, a komondor, Bikfic, a vizsla és a többi kedves négylábú barátunk.

Minden a régi volt. A legkisebb öcsém olyan híreket hozott, hogy róka hordja és karvaly tizedeli a baromfinépet.

Ez volt még csak a jó hír!

Másnap már hajnaltól felváltva kucorogtunk az erdőszélen telve gyilkos szándékkal a rablók iránt. A sok baromfi, pulyka, pelyhes csirke, kacska előttünk szedegetett, de most már bizonyára a biztonság jóleső érzésében.

Végre délfelé engem ért a "szerencse". Felnézett az égre a kakas, vészesen elkerentette magát, és egy nagy szürke madár odavágott a csirkék közé. Hogy mi volt ez a madár – sajna – még ma sem tudom...

Kiugrottam a takarásból és odadupláztam, hol a ragadozó egész alacsonyan imbolygott. Lett erre kavarodás!

A kutyák őrzöngve rohantak ki, a baromfi kiabált, de madaram rendíthetetlen nyugalommal vitte fejünk felett a csirkét. Újratölteni nem volt idő. Amikor elült a nagy zshivaj, és mentünk beszámolni a lakás felé, csak akkor vettük észre, hogy lövéseim mégsem voltak eredménytelenek. Nem bizony! Elkapott a vadászláz, és se látva, se hallva, agyonlőttem egy kotlóst és fél tucat csirkét. Szerettem volna a föld alá bújni.

Az "önvédelem" gondolata azonban letorkolta a szégyenkezést, és öcsémmel egy pillantást váltva, a halottakat eltüntettük a legközelebbi bodzabokor alá. Egyúttal a legválogatottabb halálnemeket helyeztem kilátásba neki, ha a kotlóshalál kiderül.

Öcsém akkor hadapródiskolába készült, így jónak láttam jövőendő tisztii becsületszavát is lekötöni. Ekképp bebiztosítva visszamentünk helyünkre, várván az elkövetkezendőket.

A lakás felől nemsokára feltűnt nagynénim s egyik unokanővérem, megtudni a lödözés eredményét. Minél közelebb értek, annál inkább éreztem, hogy az "eredmény" lerí rólam, öcsém pedig piros volt, mint a pipacs. Talán nem lett volna baj, ha az anyjuk vesztett csirkék nem álltak volna-körbe, mint egy bánatos kardalostársaság, és égnek tartott fejjel nem sírdogáltak volna: síp..., síp..., síp...

– Hát ezeknek hol az anyjuk? – kérdezte nagynénim körülnézve.

Jómagam ebben a pillanatban erős köhögési rohamot kaptam, de öcsém túl intelligensen vélte megoldani a dolgot.

– Elvitte a kánya.

Nagynénim egész életét az erdőben élte le, hát jól tudta, hogy nincsen olyan kánya, mely a kotlóst felveszi, és el tud vele repülni. Keményebb hangon szólt:

– Ha meg nem mondjátok, hova lett a kotlós, szólok édesapátoknak.

A tisztii becsületszó meg lett szegve; szótlánul mutatott a bodzabokor felé a tisztii kardbojt jövőendő méltatlan tulajdonosa. A többi már filmszerűen pergett le. Nagynénim benézett a bokor alá, és láthatólag megdöbbsent az eredményes puskázástól. Aztán szigorúan rám nézett, és kinyújtotta a kezét:

- Ide azt a puskát! - és szabályosan a hóna alá csapva, húgom társaságában otthagyt bennünket.

Amikor kellő távolságban voltak, öcsémhez fordultam, ki meglapulva, mint a nyúl, várta árulása gyümölcsét. Amint megmozdultam, elugrott, én meg utána. Az erdőszélen állt egy hatalmas vadkörtefa, melynek odvában lódarazsak tanyáztak. Erre vette az áruló az irányt. Amint elvágatok a fa mellett, a ki-bejáró darazsak közül egy az arcomba vág, és közvetlen a szemem alatt megcsíp. Ennek a csípésnek különféle következményei lettek.

Kezem a szemem elé kapva, félig vakon a fájdalomtól először is belerohantam egy galagonyabokorba, melytől arcom olyan lett, mint a kottapapír, másodszor pedig délutánra képem a felismerhetetlenségig feldagadt, és szempilláim csak késpengényire nyíltak ki.

Unokabátyám, kivel abban az időben egy kisleánynak udvaroltunk, rosszul leplezett örömmel meg is jegyezte, hogy csak attól fél, hogy nem fér el majd a fejem a koporsóban.

Egész délután tétován ödöngtem, közben húgaim a kotlóssal öltek, melyet részint közös költségen akartak kitömetni, részint pedig estére feltálatni vacsorára.

Forrt bennem a tehetetlen düh az egész világ, főleg a darazsak ellen, és estére már készen volt a bosszúterv. Kipörkölkölöm a darazsakat.

Egy kis papírzacskóba puskaport tettem, ezt szalmacsóvába tekertem és az egészet az odú szájába lökve, hosszú póznával meggyújtottam. Aztán rohanás hazafelé.

Bedagadt szemeimmel alig látva valamit, felbuktam egy tuskóban, de ettől eltekintve simán hazaértem. Percek múlva már ártatlan arccal ültem a vacsoránál. Az ebédlő ablaka az erdőre nyílt, és alig nyeltünk le pár falatot, rőt világosság lobbant fel az ablak üvegén, és valaki tompán elkiáltotta magát:

- Tűz van!

Még ma is csodálom, hogy szívem azt a dobbanást kibírta. Gondolataim zizegve rohanták át az összes gyújtogatási büntetéseket, a tűzbedobált gyerekektől a statáriumig bezárólag, és rohantunk kifelé.

Kint pedig lobogott-lángolt az öreg körtefa. Koronája körül ijesztő glóriát vont a vörösség, és a nyers, leveles ágakat sisteregve emésztette meg a tűz. De a tettetést hiába keresték.

Azóta, ha valahol az estében ijedt arcát az égre veti a tűz, és távoli

harangszó elbicsakló nyelvvel kiáltja a vészt, mindig kigyúl előttem a vén körtefa, és kedves arcokat világít meg, melyek árnyékká váltak azóta, és alig van belőlük más, mint az öreg fából: sok kedves emlék és egy marék hamu.

Akkor is tavasz volt.

Böjti szelek nyargalásztak a berekben és hideg füttyölt a kopasz réteken, akár októberben. A nyurga fák földig hajoltak, repült a tavalyi levél és apró madárrajokat sodort a szél a magasban.

Éjjente dúdolt a kémény.

A háztetőkön öreg kandúrok költötték boszorkányhírüket, és ijedten rebhent meg szívünk, ha egy-egy lepattant zszindely kerepelve rohant le a tetőről, hangos csattanással mállva szét a földön.

A kályhatorkok hidegen hozták be a kísérteties hangokat, mert már rég ellobbantak a tél tüzei, és a tavasz még erőtlenül küzdött a fagyzugok makacs hótorlaszain.

Délelőttöként már fényeskedett a nap, és a déli oldalakon pompázott a som, de estefelé fehér ködöket lehelt a haldokló tél. Néha vadgalambok jöttek messze délről, megpihentek az öreg tölgyeken, és búgtak egy-egy verset. Ilyenkor halkan nevetett az erdő. Aztán nyújtózkodott, és korhadt ágakat dobott le magáról.

A patak laposra öntött homokpadjain billegetők szaladgáltak, és megnézték magukat a víz tükreben, melyben kéklett a magas ég, és néha még jégdarabokat hozott valahonnan.

Túl a parton zizegve hullámozott a sás birodalma, és elnyelte a patakot, mely itt már lelassult és csendes lett, meg barna, mint a ráboruló zombék őszi avarszíne.

Amikor megérkeztünk, vörösödött nyugaton az ég alja, suttogott a szél a síkokon, s a lovak sörényét felborzolta, farkukat meg zászlóként lobogtatta.

De ki törődött akkor a széllel?

Tíz egész nap állott előttünk. Boldog, szabadságos tíz nap.

Zsebeink lyukadásig roskadoztak a flóbertpatronok súlya alatt, a kofferban fényképezőgép és a horgok egész gyűjteménye.

Amikor beértünk az erdőbe, mintha elvágták volna a szelet. Itthon vagyunk! Alig tudtunk elaludni. Még az este szeretjük volna berohanni az egész határt, kipróbálni horgot, puskát és fényképezőgépet. Másnap aztán flóberttal és horgászfelszereléssel nekivágtunk a nádasoknak. Rövidesen

kiderült, hogy horgászni még nem lehet, a flóberton meg állandóan veszekedtünk, hogy ki lőjön, ha egy rendesebb madár tűnt fel a láthatáron. Nem is lőttünk semmit. A tanakodás alatt a madár rendszeren odébbállt. Öcsém egy mátyásra lőtt, mely vígan repült tova, de ő kijelentette, hogy leesett.

Tessék-lássék keresgéltünk a bokrok alatt, aztán otthagytuk a reménytelen mátyással együtt.

A patakparton aztán tüzet raktunk, hogy szalonnát pirítsunk. Ebben egyetértettünk. Flóbert csak egy volt, de nyárs mindenkinek jutott.

Sisteregve csordult a szalonna leve a kenyereinkre, és öt perc múlva már egy hang sem hallatszott. Utána elnyúltunk a nádkévéken, és boldog semmittevésben, a holnapi nap szabadságának ragyogásában néztük az eget. Azt hiszem, akkor maradéktalanul boldogok voltunk. Előttünk pattogott a tűz, hallgatagon néztük a zizegő-zúgó nádast és kovácsoltuk a holnapi napot.

Azt mondja a bátyám:

– Pista, lépj arra a tűzre, mert belekap a kérébe!

– Oltsd el magad – bosszankodtam –, otthon parancsolj.

Nem volt lelkiezőm megmozdulni kényelmes helyemen.

Bátyámat izgatta a tűz alattomos haladása a nádas felé, azért öcsémmel is próbálkozott:

– Sándor, hozzád van legközelebb, lépj rá!

Sándor, a főalvó, félig már elszunnyadva szólt:

– Majd elalszik.

– Én nem bánom – szólt a bátyám –, de ha tűz lesz, ti vagytok az oka – és lecsukta a szemét.

Akis láng pedig utazott szép lassan a nádkéve felé, melyre nem ült senki, mert a tűztől kicsit távolabb esett, és végre a zsombékok közé ért. Csak rá kellett volna lépni, és elalszik, de mi megkötöttük magunkat, és nem mozdultunk. Pedig a lángocska ugyancsak igyekezett. Még fél perc, és éreztük, baj lesz, de nem mozdultunk. A baj azonban fél percig sem várt.

Egy szélroham alávágott a kis lángnak, az egy pillanat alatt felfutott egy nádszálon, melynek foszlós héján vígan futhatott, és a nád bugája lobbót vetett. Egy pillanat volt az egész. A következőben pedig már tíz szál égett hasonló gyorsasággal.

Hiába volt már minden. Hiába ugráltunk fel és rohantunk oltani. Hiába

trappolt bele Sándor öcsém – a hétalvó – egy nyakig érő kátyúba, hiába ütöttük-vertük egy hosszú póznával az elszabadult bestiát, annál jobban égett. Közben bátyám, a nagy izgalomban, ötméteres csóragjával ugyancsak hiába vágott akkorát a fejemre, hogy megfordult előttem a világ. Harsogó lángtenger lett előttünk minden. A szél a zsarátnokot átdobta a patak túlsó partjára. Már majdnem körül voltunk zárva, amikor a döbbenetes ijedtséget elnyomta az életösztön. Ki ebből a pokolból! Csúnya akadályverseny volt. Méteres lángokon ugráltunk át, és helyenként már a patakba kellett belépnünk, hogy meg ne égjünk. Legnehezebb volt a finis. Nem volt már más út, csak a patak. De a pokoli hőségben már az égerbokrok is pattogva égtek. Fejünket kapkodva az égő zsarátnokok elől, ráhasalva a térdig érő vízre, rohantunk előre, de már nem sokáig bírtuk volna.

Szerencsére kiértünk. Ott aztán félig megpörkölve, félig megvakulva, füstösen és dadogva az ijedtségtől, összenéztünk.

Hát volt is mit nézni!

Bátyám a flóbertet szorongatta a markában, de kalapja elmaradt. Sándor öcsém a Kodakot tartotta a kezében, s a Kodakból szépen csordogált a víz. Kormosak voltunk, övig sárosak és tele békalencsével. Kackiás kis vadászkalapom két helyen is kiégett. És fejemen akkora hurka az ütéstől, mely homlokomtól a tarkóig ért.

Mi lesz most?!

A nádas lobogva égett. Fölötte rikácsolva kerengett ezernyi madár. Az égő perje szállt toronymagasan, és mi borzongva gondoltunk a következményekre. Mint szomorú tűzkárosultak ültünk és néztük a reménytelen lángtengert, melyben elhamvadt vakációs jókedvünk, aranyos tíz szabad napunk, és a hideg futott végig a hátunkon a hazamenés gondolatára.

A rémület odaszegzett bennünket, és homályosan csírázott csak a gondolat, hogy mit fogunk mondani a számonkéréskor.

Bátyám tért először magához:

– Más is meggyújthatta... – szólt, és ránk nézett.

– Cigányok is járnak az erdőn – tettem hozzá, és a cipőm kezdtem kifűzni, hogy megszáráítsam.

– Ne itt! – mordult rám a bátyám. – Vagy azt akarod, hogy itt találjanak, és ránk fogják az egészet...? El innen, de minél hamarabb!

Felálltunk, hogy otthagyjuk a gyászos helyet, s ekkor az égerbokrok

mellett kibukkan az öreg Herlicska, a vadőr, meg a fiatal alerdész.

Amint megláttak, futva indultak felénk, és még ma is hallom az öreg siránkozását:

– Ugye, megmondtam... Ugye, megmondtam...

Mi pedig holtra váltan ragadtunk a földhöz, és mozdulni sem tudtunk. Mindennek vége! Gyújtogatásunk következménye még rémesebbnek tetszett. Szerettünk volna a föld alatt lenni.

Az öreg már hozzánk ért, és nem tudtuk megérteni, miért törölgeti rólunk a kormot, miért veregeti hátunkat, miért ismétlgeti:

– Szegények, szegények. Ugye, mondtam..., ugye, mondtam...

Ekkor ért oda Parrag alerdész.

– Nincs baj? – dadogta. – Nincs baj? Ugye, nincs baj?

Bátyám végtelen szomorúsággal intett a ropogó nádas felé...

– De maguknak nincs-e bajuk? Igazán nem tehetek róla...

Herlicska azt mondta, nincs benne senki... Ne haragudjanak! A fene egye meg a nádist... Meg kellett volna győződnünk, nincs-e benne senki... Hiszen holnap is meggyújthattam volna...

Hej! Mekkora villant a szemünk. Hogy kisütött a nap!

Az öröm olaja kezdett csoronkálni szívünkre, és szerettünk volna lerogyni a boldogságtól.

Bátyám szava jött meg először:

– Ugye, nem cigányok gyújtották meg?! – és igyekezett mérgesen rám nézni, még ma sem tudom, miért...

– Nem hát – lelkendezett az erdész –, az erdőmester úr elrendelte, hogy gyújtsuk meg a nádist, ha jó északi szél lesz. Már három éve nem volt leégetve, és tele van rókával.

A nádas még este is égett. Izzó parázsözön hullámozott az éjszakában, és ez a fénytenger az égre vetette félelmetes fényét. Itt-ott még felcsapott magasra a láng, s mi – mint a gyilkos az áldozatához – visszatértünk nézni a tüzet.

Szétszóródtunk azóta. Ki erre, ki arra. De ha tűz lobbanik valahol az éjszakában, és csendes estéken az emlékek parazsa lángot vet a tűnő idők éjszakájában: ott állok újra a nagy világosság partján, és ott állnak velem a többiek is.

Azok is, akik még megvannak, meg azok is, akik már nincsenek azóta.

(1935)

* * *

"Az" a puska

Álltunk az erdőszélen. Nem tegnap, nem is tegnapelőtt, hanem valamikor régen, amikor nagyobb volt a falu, meszszebb a város és magasabb a templom...

Mondom, régen volt. Álltunk az erdőszélen, hol akkor kezdett kékleni a kőkény bogyója, a tarlók felett vijjogva kerengtek az ölyvek, és az égen fehér, nagy vitorlákkal szántottak álmos felhők lágy, kék égi vizeken.

Újra megfújtam a sípot:

- Így jó lesz?

- Nem. Vékonyabban...

Megint belefújtam!

- Hát most?

- Most meg vastagabban...

Nehezen boldogultam az öreg Herlicskával, aki részint nagyothallott, részint pedig nehezen ment bele az "üzlet"be, melyet csak nagyobb mennyiségű dohánnyal tudtam "alátámasztani". Az üzlet "tárgya" egy tilosban lőtt bak lett volna, már amennyire tilos egy jó öcsnek a nagybátyja területén bakot löni. Nagy gond volt a bak elhelyezése is, s arra a kérdésemre, hogy mit csinálunk az őzzel, az öreg csak a fejét vakarta, jelezve, hogy ez a probléma szinte megoldhatatlan. Mert neki nem kell az őz, ha aranyból van se, de hát előbb meg kell löni, aztán majd gondolunk valamit...

Egyelőre gyakorlatoztam a síppal, mely az öreg szerint hol vastagon, hol vékonyan, de úgy éppen nem szólt, ahogy kellett volna, hogy a bakok szinte tolongjanak a nagy igyekezettől a puska csöve elé.

A nap áldott melege lassan hömpölygött az erdőszélen, és egy buksi gébics ide-oda forgatta fejét sípom hangjára, mintha ki akarta volna rázni füléből a furcsa hangokat.

Valahol - mint egy óriás légy - dongott a cséplő, aztán rövideket füttyentett, mintha valami baja esett volna.

- Elfogyott a vize - magyarázta Herlicska -, azért sípol.

De lehet, hogy a zsákja kevés. Zabot csépelnek...

Elfutott a méreg.

- Fene se kíváncsi a cséplőre. Ide hallgasson! Jól fújom már?

- Vékony! - állapította meg. - De azért most már megközelíti - tette hozzá, mert észrevette rajtam, hogy vagy a földhöz csapom a hívót, vagy

sírva fakadok...

Tíz perc múlva végre megegyeztünk egy hangnál, mely szerintem éppen olyan volt, mint az előbbi, de Herlicska szerint: "ez az igazi".

És beléptünk az erdőbe, mely halk volt, mint az öreg kertek vasárnap délután, és a gyalogúton úgy törött össze lábunk alatt egy-egy levél, mint az üvegcserép.

Az erdő csendje és lankasztó melege szinte lázassá tett, és megborzogtam, valahányszor egy pókháló rátenyerelt az arcomra.

Ekkor már mélyen bent jártunk az erdőben, és megtorpantunk néha, mert hol itt, hol ott sárgult valami, ami őz is lehetett volna. Ilyenkor megmarkoltam az öreg nehéz puskáját, melybe akkora golyók jártak, mint egy dió; egyébként jóraivaló sörétespuska volt.

Egyszer csak megbökött hátulról az öreg bűntárs, és ujjával olyan pikulázó mozdulatot tett, hogy sípoljak.

Szinte áhítattal vettem számba a hívót, melynek hangja szétszállt a csalitokban, és utána akkora lett a csend, hogy az izgalomtól összeverődött a fogam.

A szívem a torkomban kalapált, és egyetlen vágyam volt, hogy – ne jöjjön semmi.

A füledt csend lassan szétszállt, és én megnyugodtam egy kicsit. Hála Isten, több eszük van azoknak a bakoknak.

Hátranéztem Herlicskára, ki ismét szájába dugta ujját, jelezve, hogy sípoljak tovább.

Síoltam. Most már bátrabban. Nincs itt fene se...

A hívó hangjai után valami halk zörgés indult meg a fenyves felől, és az öreg vadőr bütykös ujjával jelentősen arrafelé mutatott.

Szent Hubert segíts! A zörgés erősbödött. Jön valami...

Ha lett volna elég erőm, talán köhögtem volna, talán megrúgtam volna egy száraz ágat, hogy hagyjon engem békén az a bak, vegye észre, hogy itt "veszedelem" van, mert én hívtam ugyan, de hát az nem volt komoly... Ki vesz komolyan egy tizenhat éves gyereket...?

Eszembe jutott az is, hogy mit csinálunk a bakkal, ha meglövöm? Talán ki is tudódik a dolog, s akkor nagybátyám felrak az első vonatra, mely egyúttal levelet is visz jó szüleimnek... "Itt küldöm a fiatokat. Nem tarthatom tovább a házamban... Vadorzó!!" Kidobják az öreg Herlicskát, a bűntársamat. Kenyér nélkül marad. Nyolc gyerek... Úristen!

A sűrűben, ahol zörgött a száraz levél, most már itt-ott megmozdult

egy gally, mind közelebb..., közelebb, aztán szétváltak az utolsó cserjék, és kilépett a tisztásra egy fekete agancsú, gyönyörű bak.

Néztük egymást. Ő valószínű jobban látott engem, mert elém mintha szürke fátyolt húztak volna, és ha szívem azokat a pillanatokat kibírta, nem kell már féltennem semmi izgalomtól, ami még az életben érhet.

A bak egyáltalán nem volt megilletődve. Felénk szimatolt, és első lábával indulatosan dobbantott. Megbűvölve néztem és ekkor..., ekkor rémülten látom, hogy kezeim az öreg mordályt célzásra emelik. Az volt az érzésem, hogy nekem ehhez a művelethez semmi közöm. Kezeim önállósították magukat! Én semmiféle parancsot nekik nem adtam. Ez egy régebbi rendelkezés lehetett, melyet elfeledtem visszavonni, és most itt a baj...

Szépen, szabályosan megcélozták a bakot, aztán láng és füst vágott ki a rozsdás kéményen és olyan dördülés, hogy hullani kezdtek a falevelek.

A bak pedig ugrott egy nagyot, és úgy eltűnt, hogy ha a visszhang nem dörgött volna még mindig a fülemben, azt hittem volna: álom volt az egész. Lázás, nehéz álom.

– Elhibázta! – dörögött az öreg Herlicska. – Tizenöt lépésről... "Ezzel a puskával..."

Bűnbánattal hajtottam le fejem, de szívem mélyén ujjongtam, és ha fog a jókívánság, az a vén bak még ma is egészséges.

Visszaadtam az öregnek a nehéz puskát, és megkönnyebbülten siettünk hazafelé.

Az erdőben már újra száraz csend hasalt, a gébics még most is ott ült a kökény ágán és a cséplőgép bugása kiszállt az izzó tarlók fölé, mintha a szalmává tört búzaszálak küldtek volna utolsó üzenetet.

Néha ránéztem az öreg Herlicskára, ki ilyenkor megcsóválta a fejét, és rosszállóan dörögött:

– Nem volt tizenöt lépésre se. És elhibázta! "Ezzel a puskával..."

Múltak az évek. Egyik augusztus jött a másik után. Annak a gébicsnek, mely sípom hallgatta, már az ükunokáját is elfogta egy karvaly, a cséplőgép bugása felvisszhangzott újra meg újra a sárga tarlók felett, amikor az öreg Herlicskával vaddisznókra leselkedtünk éjszakáról éjszakára.

Én már meguntam a meddő harcot a nagy kannal, és hanyatt fekvé néztem a csillagokat a hunyorgó tűz mellett, amikor nagyot dördült az öreg puskája az erdőszélen, és utána csak a tengeriszár remegő susogása

sásolt az éjszakában.

Vajon mit lőtt az öreg? Valami pákosztos rókát? Vagy kóbor kutyát? Majd megmondja. Lusta voltam megmozdulni, mert már egészen lehajoltak hozzám a csillagok, és az álom már mögöttem állt, hogy leragassza szempilláimat, amikor Herlicska belegyalogolt a csendbe, elzavarta álmomat és azt mondta:

– Én most elmegyek kocsiért...

Csend lett. Mintha megremegett volna bennem a gondolat:

– Ez a vén Rinaldó még meglőtte a kant... Nem, ez lehetetlen...!"Ezzel a puskával..."

Szégyenkezni kezdtem, egy adag irigység is sárgult bennem, és eltoltam magamtól a mellettem fekvő mannlichert...

– Megvan? – kérdeztem unottan.

– Meg se nyikkant – dörmögte, aztán, hogy kétségem ne legyen, hozzátette még:

– Nem az a nagy kan, de ez is lehet másfél mázsa...

Szidtam magam lustaságomért, mérges voltam, hát epéskedtem:

– Beküldött egy marék postát?

Az öreg felpattant.

– Én? Golyóval, ifiúr! Egy szem golyóval. Csak nem gondolja... "Ezzel a puskával..." A szemét is kilőttem volna...

Eszembe jutott a régen elhibázott bak.

– Én is megcéloztam vele azt a bakot, emlékszik? És "ezzel a puskával" elhibáztam. Tizenöt lépésről...

Elcsendesedtünk. Az öreg újra leült, egészen mellém, sokáig nézett a tűzbe, aztán alig érintve, karomra tette a kezét.

– Ne tessék haragudni! Az már olyan régen volt. Azóta is tartogatom magamban... Könnyű volt azt a bakot elhibázni, ugye, nem haragszik...? Én felesküdt ember vagyok... Könnyű volt, még "ezzel a puskával" is, hiszen...– sóhajtott nagyot – nem volt benne... golyó...

Felcsapott a rőzseláng, mielőtt elaludt volna, és Herlicska elindult kocsiért. Halkan belelépdelt az augusztusi éjszakába, melyben hamvadtak már a pásztortüzek, tűnődve járt a hold, és hűvös szélstorok port vertek fel a néma utakon.

Ment az öreg halkan, ballagott, ballagott és... – eltűnt előlem a múltó augusztusok szeptemberbe hajló éjszakájában.

Tegnap aztán megint találkoztunk. Őzbakot csaltam sípommal, és

amikor elindult felém a zörgés, úgy éreztem, megint ott áll a hátam megett, és bütykös ujjával arra mutat.

Úgy jött a bak – szép gyöngyös agancsú –, mint a vizsla. Földre tartott fejfel. Lövésemre csak eldőlt, és lábaival szétrúgta a véres avart.

– "Ezzel a puskával..." – mondta valaki csendesen..., és én nem mertem visszafordulni... De biztosan ő volt.

Estefelé indultam haza. Valaki ekkor már ködöt vetett a rétek aljára, melyek lelapultak ugyan, amikor felbukkant a nap, de felszálltak újra a hosszú árnyékok nyomán, melyeknek az esti szürkület az anyjuk.

Az erdei szénák sásos levelén nehezen száradt fel a harmat, és a párák egész nap ott ködlöttek a bokrok alján.

A fákról néha – egészen váratlanul – lepattant egy-egy levél, mintha leszakította volna valaki.

– Ki járt itt? – kiáltotta ijedten egy kis idei cinke, és tágra nyíltak apró szemei a félelemtől.

Ekkor a gomolygó párában felállt egy árny, megsimogatta a kis cinkét, aki egyszerre nevetni kezdett. Verdesett apró szárnyaival, és halkán kiáltott kedves vidámságokat, melyek hirtelen eszébe jutottak.

– Olyan jó kedvem lett, hogy megláttalak. Ki vagy Te, furcsa ember, hogy nem félek tőled?

– Nem ismeresz? – szólt az ember, aki most már elvált a ködtől, és levette ócska kalapját, melyen halkán zörgött egy piros bükklevél. – Nem ismeresz?

Én hoztam a ködöt, melyben megfürdik a holdsugár; én festem meg az almát pirosra, a kökényt kékre, én lehelem a szőlő hamvát és én suttogok a nádasban, amikor csendes estéken fájó üzeneteket küldenek vándorló madarak.

És én járok a késő nyári utakon is, amikor nem kelt még fel a hold, és zizegve zörög a tengeriszár; én gyújtom fel a távoli dombok csillagszemű pásztortüzét, és én furulyázok szélsípommal az erdők felett, hol alvóra kárognak már a varjak.

De a távoli pincék ajtajában is én kurjantok, ha csordul a must édessége, kong a hordó és öreg nótákkal labdáznaik öszre váró domboldalak.

Én szállók a levegőben a pókháló selymén, a rőzsetüzek lenge füstjén, a tűnő napsugár hideg aranyán.

Én vagyok a búcsúzó fény, távoli nóta, derengő enyhe láng.

Én vagyok az őszi álmok elhítője, begyepesedett utak csendes vándora
– az öregedő legény, az álmos Szeptember...

(1936)

* * * * *

Matula

Matula és egyébek

Abban az időben sokat jártam vidrák után. Kitartóan, azt mondhatnám: makacsul. Hiába, hiába! Néha a könnyeim csorogtak a hidegtől, és félig vakon botorkáltam haza hajnalonként, mert szememet megrontotta a szikrázó hó.

A folyóparton hol itt, hol ott leleskedtem, és úgy ismertem már az éjszakát, a benne mozgó életet, mint más a háza táját. Tudtam, hol járnak a nyulak, hol az őzek, sőt egy ismerős rókám is volt, melyet meglőhettem volna, ha nem kötöm magam a vidrákhoz. De én kötöttem.

Meddő erőlködés volt ez nagyon.

Pedig vidra volt elég, mert a vízparton reggelre mindig megtaláltuk a "jelenségeket", amint azt Matula nevezte.

Matula nem is nagyon haragudott rájuk, mert néha akkora darab halakat hagytak a parton, hogy "egy ember gömbölyűre ehette magát belőle". Mondanom sem kell, hogy ez az ember Matula volt.

Ő ültetett engem a "legjobb helyekre", ahol "nagy dolognak kell lenni", ha nem jön ki a vidra... Nem tudtam miért, de abban az időben csupa nagy dolgok történhettek vidráéknál, mert sose ott jöttek ki, ahol Matula biztosra ígérte.

Később már meggyanúsítottam az öregot, hogy szándékosan mutat olyan helyeket, ahol soha nem jön kézre vidra.

Egyik estefelé is azt mondja:

– A bürühöz üljön, ifiúr! Csak a bürühöz. Ott ma biztosan kijönnek...

– Jönnek a fenét – mérgelődtem –, lemegyek a zúgóhoz.

– Csak tessék rám hallgatni! A bürühöz...

– Nem megyek!

– Pedig máma olyan érzésem van, hogy ott kijön a vidra. – És csaknem könyörgött az öreg.

De én makacs voltam, mint egy öszvér.

– A zúgóhoz megyek! Üljön maga a bürühöz, ha olyan biztos!

– Jól van – mondta megbántva –, hát odaülök.

Be is vackolt az öreg a bürü mellett egy égerbokorba, én pedig továbbmentem a zúgó felé, hol egy kis esése volt a víznek, utána pedig széles homokpadot rakott, melyen sokszor találtunk vidranyomokat. Még hallottam, amikor rozsdás puskáján felhúzta a kakasokat, aztán egyedül maradtam.

Hamar elértem én is a helyemet. Előttem zúgva kavargott a víz, és hártvásodott már a széle, mert hideg volt nagyon.

Az ég tiszta volt, amilyen tiszta csak az ég lehet, és a csillagok szinte böktek sugarukkal.

Nemsokára felkelt a hold, utána pedig elbaktattak mellettem az ismerős nyulak. Világos volt, mint nappal. Múlt az idő, és úgy éjfél tájon jött egy róka a vízparton. Ez nem az ismerős róka volt, mert a másik oldalról jött, és nagyon nagynak látszott.

Előttem a víz üres. Olyan üres, hogy talán nincs is vidra benne... Mire várjak? A róka meg, jön..., jön... Szép nagy róka...

Ha most rókát lesnék, csak úgy remegne bennem az izgalom, de mivel vidra van a játékban, szinte fitymálom a rókát. "Csak" egy róka...

Még egyszer lenézek a vízre, aztán megnézem a rókát.

A víz reménytelenül sustorog, a róka pedig most megy el előttem.

A puska durranására valahol vadkacsák hápognak, a róka pedig csak elfekszik a havon. Gondolom, az öreg Matulát hogy szurkálja a kíváncsiság...! És elindultam a rókával hazafelé. Ropogott a hó, és megelégedett voltam. Vidra úgy sem lett volna, így legalább lőttem egy szép rókát. Beszélhet nekem Matula ezután. Jobb, ha magára hallgat az ember.

Ekkor nagyot pukkant Matula mordálya, és visszhangozva dobbant rá a szívem is. Megálltam. A rókát letettem a földre, és hallgattam. Csend. És ebben a nagy csendességben világosan megéreztem, hogy jobb lett volna az öreg csőszre hallgatni.

Rohantam a parton, és csak akkor kezdtem lassúdni, amikor közeledtem a bürühöz. Ne lássa az öreg, hogy érdekel az eset... Pedig... nem, nem lehet vidra!! De ha mégis vidra lenne, hát én bundástól, rókástól fejest ugróm ebbe a pocsék vízbe.

Nem kellett fejest ugranom. Nem vidra volt, hanem vidrák voltak. Párzasi idő volt akkor, s az öreg összevárta a kergetődző vidrákat, és postával egy lövésre agyonlőtte mind a kettőt...

Hazafelé Matula vitte a rókát is, meg a vidrákat is. Nehéz lehetett, mégis én álltam meg minden húsz lépésre, mintha abban a súlytalan, ragyogó éjszakában minden terhet és minden bánatot csak egyedül én hordtam volna.

* * *

Buzsáki libák

A berekszélen mesélte nekem ezt a történetet Matula.

Őszre járt akkor az idő. A ködtől olyan sűrű volt az este, hogy a feldobott kalap fenn maradt volna a levegőben.

A köd felett vadlibák tanácstalankodtak hangos gágogással, és a tűz mellett pirultak már a nyárson a halak, melyeket Matula szerzett némely "jó halászoktól". Tudtam ugyan, hogy ezek a "jó halászok" mélységesen megvetették a halászejegy intézményét, de a hal kiválónak ígérkezett, s a többi nem tartozott rám.

Néztük a tüzet, hallgattuk a libákat, és csendben voltunk abban a kis világosságban, melyet a tűz vetett körénk. Egyszer csak megszólal az öreg, fölfelé mutatva ujjával, ahol a libák zajongtak.

– Nem tom, a Famosi tekintetes asszony libái nincsenek-e köztük...?

A "Famosi tekintetes asszony" egy fiatal özvegy volt, aki a Balaton mellett tyúkfarmot csinált. Keltetőgépet hozatott – pesti lány lévén –, bújta a szakkönyveket, és sok szorgalommal pótolva a gyakorlat hiányát, szép eredménnyel tyúkászkodott. Farmja után kapta aztán a Famosi nevet.

Nekidültem egy nádkévének, cigarettára gyújtottam, és ránéztem az öreg csőzre, ami annyit jelentett, hogy jöhet a "mese"...

– ... az úgy volt kérem, hogy a tekintetes asszony a sok szép tik mellett libákat is akart nevelni, és elhirdette a népeknek, hogy akinek eladó van, csak odavigye.

No, vitték is.

Egy reggel, alig pitymallott, egy kocsi állt meg a ház előtt.

– Itt veszik-e a libákat? – mondja az ember, merthogy meghalt a felesége, és ő biz nem bajlódik velük.

A tekintetes asszony még sajnálgatta, hogy – így szegény ember, meg úgy szegény ember – aztán hogy adja a libákat?

Ócsón adta, pedig még azt is mondta, hogy ezek nem olyan közönséges libák, mert ezek valódi buzsáki libák. Egy-két napig ólban kell a libákat tartani, hogy szokják a helet. Lerakták a libákat, az ember eltette a pénzt – valami 60 forintot – aztán gyű, és elnyargalt.

Örült a tekintetes asszony nagyon az olcsó vásárnak, nézegette a libákat, melyek csak üldögéltek a szép fehérre meszelt ólban, és nem akartak lábra állni. Amikor pedig felállottak, tántorogtak ide-oda. Nyilván

nagyon megkötötte lábukat a buzsáki ember, és még bennük van a zsibbadás.

Déltájban aztán kiterelgették a libákat az udvarra, hogy hadd ismerkedjenek a majorsággal.

No, ismerkedtek...!

Csak fölkacsintottak az égre, geggentek egyet, aztán huss!, amerre tágasabb. Még máig is röpülnek. Mivelhogy vadlibák voltak.

Pálinkás kukoricával fogta őket az az ember, utána még talán meg is itatta egy kicsit, azért üldögéltek olyan szelíden.

De a 60 forintot elvitte a nyüves!

A halak már szépen pirultak. Elfogyott a cigaretta is, csak a libák gágogtak tovább felettünk a ködben.

Vacsora után újra közénk ült a csend. Egyszer csak megszólalt Matula:

– Máig is viszi a 60 forintot. Hát ilyen szerencséje van némelyiknek.

... Mindezekből látható, hogy Matulának a pénzszerzés tisztaságáról egészen különös fogalmai voltak. Ő még ismerte a szegénylegényeket, és nagy tisztelettel emlegetett néhányat, akikkel személyes ismeretségben volt.

– Akkor még berek volt a berek – legyintett, és öreg, inas keze mintha az elmúlt idők árnyait simogatta volna. – Kanizsától Öreglakig: egy víz, egy nád. Elmúlik minden. Még a pipának is más az íze...

Amikor karácsonykor újra találkoztunk, csupa keserűség volt az öreg.

– Nincs itt fene se – panaszkodott –, se vidra, se róka.

Pedig jólesne az a kis lőpénz.

Ismerve Matulát, nemigen hittem neki. A lőpénz alig pár fillér volt, s a bőrök ára egész kis vagyon. Alig lehetett elhinni, hogy Matulának lett volna szíve minden bőrt beszolgáltatni.

– Hadd, fiam – mondta nagybátyám, akinek megemlítettem gyanúmat.

– Az öreg Matula ritka becsületes ember...!

Karácsonyra egy prizmás messzelátót kaptam ajándékba, és a domboldalról nézegettem a havas erdőt, amikor Matula unokája ballagott el alattam az úton.

– Mi újság, Ferkó?

– Annyi a liba, mint a polyva – mondta. – Ifiúr meg mit néz a kukkeron?

A kis völgyben, alattunk állt Matula háza. A fehér tűzfalon két fekete lyuk. Mintha hunyorogtak volna felém...

– Öregapád házát – mondtam. – De belátni a padlásra is. Látom, már

megszáradtak a bőrök...

A legényke szemei aggódóak lettek.

– Na, én akkor Istennek ajánlom – köszönt el –, ha libázni tetszik, csak a nyárfához tessék. – És elsietett.

Este, vacsoránál azt mondja a nagybátyám:

– Látod, nem volt igazad. Itt járt az öreg Matula, és behozott három róka- és egy vidrabőrt. Nem akart minden alkalommal a nyakamra járni. Nem úgy, mint ezek a fiatal vadőrök. Minden rókának akkora feneket kerítenek... Matula még a régi világból való és ritka becsületes ember.

Én csak néztem a tányérom. Talán bele is pirultam, hogy Matula ártatlanságába gázoltam.

És hallgattam!

(1937)

* * *

Elmúlt a nyár

Övig ért már a fű a réten, és ahol nem volt vízjárás, csúcsos petrencék ontották a szénaillatot. A petrencéken leskelődő madarak üldögéltek. Hol egy szalakóta, hol egy szürkevarjú, hol egy ölyv.

A torzsás tövek közt millió szöcske ugrándozott, a levegőben vörösvércse szitált és a rétaljban gólyák lépegettek, elúszva néha a falu felé, hol a torony mellett olyan öreg volt a gólyafészek, mint maga a templom.

Szél alig járt a napsütésben. A felhők lassan ballagtak a nyári csendben, és talán meg is álltak volna megnézni: mit csinál az öreg Matula a vízparton, de nem akarták, hogy az öreg túlon túl elbízsa magát, úgymint nagyon rátarti embernek ismerték a népek a berek táján.

Így aztán a felhők csak mendegéltek. Árnyékuk lágyan úszott a földön, nádon, vízen. Matula pedig egy botot húzott csigalassan a vízben, mely tiszta volt, mint a lányok szeme pünkösdi vasárnapján.

Amikor pár lépésre értem, intett, hogy álljak meg. Szemét nem vette le a vízről, aztán rántott egyet a boton, és szép nagy csukát dobott a partra.

– No, kutya, most aztán én eszlek meg...! Jó napot kívánok!

A csuka csapkodott a hurokban.

– Nyughass már! – intette Matula vidáman, aztán belebukatta a csukát a haltartó hálóba.

– Ha már eszi az emberfiát ez a teméntelen szúnyog: fogjon is valamit. Nem igaz, fiatalúr...?

Bólintottam, bár ez nem volt igaz, mert olyan szúnyog, amely Matulával kikezdett volna, alig akadt a réti vizek mellett.

Elsősorban: Matulának olyan bagószaga volt, hogy a legöregebb szúnyogveteránok ijedten és enyhe nikotinmérgezéssel zümmögtek tova, másodsorban pedig Matulának olyan bőre volt, hogy azon némely süldőszúnyog esetleg megfenhette szurkálóját, de csípésről szó sem lehetett! Hetven év napja, szele, zimankója, harmatja, esője cserzette azt a bőrt, és legfeljebb suszterárral lehetett volna kilyukasztani. Merő finomkodás volt tehát Matula azon állítása, hogy őt eszik a szúnyogok.

– Még ha az ember pipázhatna... – és rám sandított.

Abban az időben ugyanis nemcsak középiskolai tanuló, de Matula pipadohány-szállítója is voltam. A célzás félremagyarázhatatlan volt.

– Hoztam egy-két paklit, de nem kell róla szólni senkinek... Repülnek-e

már a kacsák?

– Olyik-olyik már röpdös.

– Hát a ludak?

– Azokat még nem láttam. Csak az öregeket.

– De akkor aztán üzen értem, ugye?

– Bízhatik, ifiúr. Magam viszem a hírt. Majd, ha már jó tarlók lesznek.

Annyit lövünk, amennyit akarunk.

Közben összeraktam én is a horgomat. Matula jóindulatú lenézéssel szemlélte mesterkedésem. Így nézhet az operaénekes a falusi kántorra.

– Csak jáccogasson, ifiúr! Én odébb megyek. Aztán majd adok egy-két csukát.

Felmérgedtem:

– Ez a becsületes szerszám! A magáét orvhalászok találták ki. Azzal mindenki tud! Cigánynak való...

– Mindenki tud? Ezzel-e? Hát itt van. Most fogtam vele a csukát. Nincs benne cigányság. Fogjon vele, ifiúr!

Markomba adta a leszólt szerszámot. Kétujjnyi vastag, öles bot, a végén rézhurok. A csuka elfekszik a nád mellett. Les vagy emészt lustán. A hurkot óvatosan úgy vezeti az ember, hogy a halat ne érintse, és amikor a csuka már benne van, megrántja. Ezzel a rántással ki is lódítja a partra. Nem nagy dolog az egész.

– Hol az a csuka?

Matula bütykös, nagy ujjával – mellyel az égő parazsat úgy nyomkodta pipájába, mintha libát tömne – rámutatott a vízre:

– Gondulom, az árokban...

Elindultunk a vízparton, de nem találtam egy csukát se.

– Majd, ha hal lesz, megmutatom – könnyebbültem meg, mert féltem, hogy felsülök.

– Hármat is elhagytunk – kajánkodott Matula.

– Hol?

– Az hozzátartozik ehhez a cigánymesterséghez... Megtalálni a csukát.

Majd a szemem néztem ki. Egyet megláttam, de az már úszásban volt. Közben Matula arcát figyeltem, de arról ugyan le nem olvashattam semmit. Matula arcára nagyobb indulatok sem ültek ki. Egyszer a vihar megszorított bennünket a nádasban, és egy kunyhóban vártuk az idő jobbrafordulását.

Közben a mennykő ugyancsak szorgoskodott körülöttünk.

Olyan félelmetes hördülésekkel vágott le hol itt, hol ott, hogy sziszegve kapkodtam a fejem.

- Még ide vág...! - szorongtam.

- A biz meglehet - bólintott Matula, jelezve, hogy ez ellen nincs orvosság, de mindjárt megnyugtató, hogy a komáját is megvágta az istennyila, de még ma is él. Beszélni ugyan nem tud azóta a koma, meg a farát kicsit félrehordja, de amúgy semmi baja nincs...

Mondom, Matulát nagyobb dolgok sem hozták ki a sodrából, nem egy rongyos csuka. Így aztán nem is találtam csukát.

- Elmentek? - kérdeztem.

- Fenét - mondta csendesen -, úgy fekszik, mint egy tehén.

Azt hittem, be akar csapni.

- Hát akkor fogja ki!

Amikor a hurkot csendesen beeresztette a vízbe, már én is megláttam a halat. Csak a kopolyája mozgott. A hurok csigalassan csúszott köréje, és a következő pillanatban már kint verdesett a parton.

Mit tagadjam. Aznap estefelé három csukát vittem haza, de mind a hármat Matula fogta.

Nem is mentem egy darabig a rétbe, mert kibírhatatlanul sok volt a szúnyog, és Matula sem jött semmi érdemleges jelentéssel.

Közben ballagott a nyár. Először a lengő, karcsú szálú rozsok feküdtek marokra, aztán sorjában a többi kalászerdők, s az alkonyi szél ijedt hűvösséggel úszott el a tarlók felett, melyek némák voltak és sárgák, mint a fejetlen ember.

A tocsogókban megszikkadt a víz, és már az árpát hordták, amikor egyik reggelen beköszönt Matula.

- Száminál voltam dohányért - mondta jelentősen rám nézve -, gondoltam: benézek...

- Van valami újság? - lestem Matulát.

- Különös nincs. De, ha már be kellett jönnöm dohányért, gondoltam: beszólok...

- Repülnek már a libák? Mehetünk?

- Röpüni, röpünek. Meg a kacsák is sűrűn járnak a tarlókra. Ki is néztem a helet. Azért is jöttem. Meg a dohány végett...

- Kár volt a pénzért - mondtam, óvatosan körülnézve a dohány készen van.

- Milyen szerencse! - derült fel Matula -, úgyse kaptam. Most van érte

a Számi a városban... De különben is, a dohány most már nem számít. Estére mehetünk. Annyi a kacska, mint a férög. Csak patron legyen.

Már délután elindultam. Matula a szőlőknél várt, bodor füstöt fújva – nagybátyám dohányából.

Aztán hamar megjött az alkony és az este. Hátunk mögött a nádas vizekre véres párát lehelt az alkonyba fúló nap, előttünk pedig szürkület kúszott a tarlókra, melyeken felcsirrent már a fogolykakas.

Csodálatos járásuk volt akkor este a kacsáknak. Lőttem talán tizenötöt, de száz patronból csak itt-ott maradt a tarisznya fenekén. Matula sűrűn csóválta fejét:

– Az a drága, sok patron! Hogy nem sajnálja...

De ekkor már sötét volt egészen. A nádas vize, mint vak tükör villant felénk. A tarlók meleg álomszagot leheltek, és a vonuló kacsák szárnya sűrűn sziszegett a levegőben.

Hazafelé ballagtunk.

Másnap pedig a vízre voltam hivatalos. Az öreg csónakot már reggel ellöktük a parttól, és hol evezve, hol csákyázva, hol pedig kézzel tolva bújtuk a nádat. Közben vadászgattunk. Egy kanalas gémet és pár kacsát lőttem. Egy réti héját szárnyaztam, de nem találtuk meg.

Az ebédet Matula főzte az öreg fűzfa alatt, s utána elnyúltunk az árnyékban lustán, boldogan. Néztük az eget, hallgattuk a nádat és a beszélő madárnépet. Előttünk volt még az egész délután.

Matula pipája vékony füstöt eresztett, mint az áldozati máglya, és azt hiszem, ha van megelégedés ezen a földön: mi megelégedettek voltunk.

Mire a délután árnyékai ráfeküdtek a vizekre, tele volt a csónak mindenféle vízimadárral. Egyszer csak Matula felmutat az égre:

– Jó magasan jár az ilyen büdös lúd...

Nagy szürkeludak repültek felénk.

Kicseréltem a patronokat vastagabb sörétre.

– Hadd ijedzenek! – mosolygott Matula. – Más bajuk aligha lesz...

Már majdnem fölénk értek, amikor az elsőre rádubláztam. Az, hogy a harmadik kezdett zuhanni lefelé, egy cseppet sem rontotta örömem.

– Azannya! – álmélkodott az öreg, de nem sokáig, mert a nagy lúd úgy jött lefelé, mint a gránát. Ugyancsak behúztuk a nyakunkat, amikor vad zúgással levágódott a csónak mellé, és szemünk, szánk tele lett fekete mocsárléval.

Matula kihalásztta a ludat, közben hegyeseket köpött, és tudtomra adta,

hogy az ilyen víztől kap az ember "korelát".

Több efféle esetet hallott legénykorában...

Mire partot értünk, már az est járt nagy léptekkel a nádasban. Nyomában felállt a csend, fölötte halvány csillagok születtek és a nád mélyén gémek kiáltottak visszhangos titokzatossággal.

A nyár aztán ellépett mellőlünk. Amikor a vasútra vitt a kocsi, az elmúlt vakáció szállt utánam az aranyló porban, és a fekete vonatnak füst, kultúra- és iskolaszaga volt.

Amikor visszanéztem, a nádak fekete buzogányai utánam bólintottak lágyan, mintha megértették volna, hogy egyedül vagyok, siratom a szabadságot, és nagyon-nagyon nehéz a szívem, mert benne vannak mind a lápi vizek, és benne van az egész elmúlt nyár.

(1938)

* * *

Óév este

Új hó nem esett, csak a köd rakott zúzmarát a fákra. A fákon varjak ültek, és meg sem mozdultak, amikor a szánkó halk csengője elpengett alattuk. A néma házak fehér szalmafüstöt leheltek a ködbe, és amikor kiértünk a faluból, szétterült a határ, melyben nem mozdult más, mint – talán – a patak vize a jég alatt.

A szán nem hagyott nyomot – jártak már az utak ilyenkor, az év vége felé –, a lovak úgy mentek, mintha nem húznának semmit, és én úgy ültem a pokrócok közt, mintha az idő szele sodorna a naptárak útján, mögém hullatva az órákat, melyek még ebből az évből hátravannak.

Az erdő alatt felpúposodott a dombok hajlott háta, és a csengők szava úgy bujkált a fehér erdőben, mintha a hintázó gallyakon apró jégharangok vertek volna álmodó visszhangot, ám az is lehet, hogy az öreg esztendő felett kongtak halk szavú lélekharangok, és a haldokló év csendesen magára húzta fehér szemfedőjét.

A szálás sarkán két rakás tűz. Egy lobogó lángú, egy meg csak enyhe parazsú. A nagy tűznél a hajtók melengették tenyerüket, a kicsinél meg Matula ült pipázgatva.

– Gyün a szán, Matula bácsi!

Matula csak ránéz a legénykére, és az tudja, hogy ma a legsűrűbb részeken fog hajtani.

– Bógni, fiam, minden marha tud, de meg én se ülök a fülemen – azzal felkelt és odalép a szán mellé.

Most már ketten ülünk a kis tűz mellett. Hallgatunk, és várjuk a többieket. Matulával megszoktuk már a hallgatást.

Gondolataink ilyenkor úgyis egy úton mennek, és elég egy-egy szó, hogy tudjuk, hol jár a másik.

– Főszél volt tegnap – mondja.

– Tudom. Nem is hoztam golyóspuskát.

– A patikárus úr is tudja?

– Megizentem.

– Akkor jó.

Mindez részletezve annyit jelent, hogy a nagyvad északi széllel kihúzódik a mi erdőnkől, nem kell golyóspuska, erről értesítettem a patikárust, aki "veszedelmesen" jól lőtt golyóspuskával, és Matula megnyugodott, hogy a patikárus nem tesz kárt senkiben. Mert: "... jó

ember, finom úriember a patikáros, olyan szaga van, mint az angyaloknak...", de mióta Matula füle mellett ellőtt 500-as expresszével, Matula "igen hirtelen" embernek tartja, aki jobb, ha sörétespuskával jön...

Ami pedig angyali szagát illeti, tévedés lenne azt hinni, hogy ez a patikáros által gyártott illatszerektől ered. Nem!

A patikáros övéen egy elmaradhatatlan fonott bütykös billegett, aromás töményszesztartalommal; a mennyei illat innét ered, szétszáll a levegőben, és Matula csak nehéz sóhajtással tudott elszakadni búvköréből...

A pusokák megérkezése után is körbejárt a bütykös, és Matula nem vette le szemét róla.

- Megkínálnám, Matula - mondta a patikus -, de csak ez az egy pohár van...

- Tudom én azt - vélte Matula. - Uraknak pohár, mink meg csak úgy üvegből szoktunk...

- A fenét! - hördült fel a patikus. - Még visszaereszt valamit. Az nem egészséges.

- Visszaeresztek ebből a drága italból? Meg lehet próbálni...

De a patikus nem próbálta meg, és Matula elballagott, hogy felállítsa a hajtókat.

A széllel azonban tévedtünk. Lehet, hogy a szomszédban vadásztak, és visszaszorították a vadat, de sok volt a szarvas.

A puska hol itt, hol ott pattant, és messze, a vágásoldalban láttam egy csomó bikát kavarogni. Jó, hogy nincs senkinél golyópuska. Bikát úgysem lehet lőni, a tehén meg kevés.

A szarvasok végre irányt vettek, és egyenesen felém törtek. Félrehúzódtam és vártam. A nyiladékhoz közel megcsendesedtek. Egyenként ugrottak ki elém, és amikor megláttak, nekilódultak a szemközti sűrűnek. Többnyire gyenge bikák voltak. Közben azonban felverték egy kakast. Ezt már nem eresztettem. A lövésre nagy riadozás a még visszalévő szarvasok között, és ekkor először láttam életemben szarvast elesni.

A nyiladék szélén fűcsomók között egy láthatatlan tuskó volt, melynek síkos, ferde lapjára egy nyársas bika teljes rohanásban rálépett, és olyan bukfencet vágott, hogy azt hittem, fel sem kel. Egy pillanatig égnek álló lábakkal kapálódzott, de aztán bizony elrohant.

Délfelé köd ereszkedett az erdőre. Homályos és bizonytalan lett

minden. A ködben libák jártak tétova gágogással, és már inkább felfelé néztünk, hogy hátha lehetne egy libát leszólítani.

Ennek aztán az lett a vége, hogy egy róka kényelmesen átballagott a patikus mellett. Mire észrevette, már késő volt.

– Ilyen marhaságot! – dühöngött. – Nézem ezeket a bűdös libákat, és elmegy a róka... – de azért csak felpislogtunk a szürke égre. Itt, a hegyek között kívánatos vad a liba.

A hajtok már kiértek. Matula mellém állt. Markában két patron.

– Jó öreg sörét van bennük. Ezzel kell a libákra lőni.

Eltettem a két patronot, de csak azért, mert nem akartam megbántani. Valódi Matula-féle, hatszor utánaoltott patronok voltak.

A következő hajtásban megpróbáltam, belemenek-e a puskámba. Belementek, de ki aztán egy világért sem! Fene ezt a Matulát! Félttem a patronjaitól. Még szétveti a puskám...!

Egy nyúlra nem is lőttem rá. Egy nyúlért nem-megyek kórházba, de amikor megint libák suhogtak el felettem, már nem állhattam meg. A ködben alig látszó libák elejére odadurragottam egymásután mindkét csővel. Legyünk túl rajta...

Lövés után füstölgő újságpapírfoszlányok úszkáltak a levegőben, és a hátam mögött tompa zuhanással esett le egy liba.

Nono! Nem kell a Matula-féle patronokat leszólítani! Igaz, veszettül rúgnak, de van bennük tehetség.

– Mondtam, ugye? – fölényeskedett öreg vadőrünk. Nem hazudik a katonapor...

– Micsoda?

– Katonapor. A komám hozta még a háborúból. Megkeverem egy kis fekete puskaporral, olyan ereje van, mint a bikának.

(Nem mondom...)

– Aztán hogyan méri ki?

– Úgy gondolomformán...! Négy csipetnyi többnyire elegendő.

Ebből látszik, hogy Matula minden lövésnél Mária kötényében volt. Én azonban lemondtam a Matula-féle kölcsönpatronokról.

Ebéd utánra már csak egy hajtás maradt. Lassan ment ez is. Nagy volt a köd, mert a disznóölések minden virága felvonult az ebédhez... A hajtok is tempósabban jártak, jutott mindenkinek bőven, csak a bor körül volt valami nézeteltérés, mert Matula csak a 18 éven felülieknek engedélyezett.

– Hány éves vagy, fiam?
– Tizenhét.
– Nem szégyenled magad? Alighogy elszoktál az anyatejtől... Állj félre, amíg jókedvemben vagyok!
Matula döntőbíráskodásába nem szóltunk bele. Kell egy kis bor az ünnepekre is...

Kezdődött az utolsó hajtás is, de közben annyira megsűrűsödött a köd, hogy nem lett volna értelme erőltetni a dolgot. Hiba eshetik ilyenkor.

Lefújtuk a vadászatot. Az év utolsó napja hályogos, öreg szemét lehunyta már. Az erdő álmodó csendbe süllyedt, és mi búcsúzkodtunk. Találkozás a patikusnál vacsora után.

Nekem még Matulával volt dolgom az év végi számadásokkal, aztán én is megyek haza.

A szánok elcsengtek, és egyedül maradtunk. Köd, sejtelmes köd mindenütt. Ballagtunk a vadászház felé. Mit beszéljen ilyenkor az ember? Az erdő is hallgatott, mi is hallgattunk. Mögöttünk ballagott az évforduló.

A kis ház konyháján pattogott a tűz a nyitott tűzhelyen, s arcunkba sütött, mint nyáron a nap. Ekkor jött ki rajtam a fáradtság.

– Talán a belső szobába – tessékelt Matula, de én leültem a tűzhely elé. Kezem, arcom megfürdettem a láng ragyogásában, és jó volt nézni a parázsra roskadó tüzet.

– Üljön le, Matula, azután meséljen valamit...

Nem volt kedvem mozdulni. Bánom is én a patikus szilveszterét.

Matula néha tett a tűzre. Mondott is valamit évekről, melyek ezen a napon lobbantak el.

– Hozzon be bort, Matula! Van a kocsin az ülés alatt.

– Majd a Mariska.

Matulát a lánya gondozta. Özvegy az is. Ura a háborúban maradt el.

– Magának is töltsön, Mariska!

Matula a padkán ült, én egy ócska széken és a hornályban valahol az asszony.

Pattogva égett a tűz, és este lett.

Matula sorra vette az éveket. Amikor házasodott, amikor lánya férhez ment, amikor elesett a veje, aztán a fia. Abban az évben hollók is jártak az erdőn...

Künn köd volt, és az estében eltemetett évek jártak. Az öregember

hangja rekedten lépegetett az emlékek útján, és az elmúlt idők árnyai jöttek-mentek a szobában.

Múlt az idő, a tűzre új hasábok kerültek, a pohárba újratöltött bor.

Az asszony néha megmozdult, Matula nagy szüneteket tartott, én pedig a múltó idő émelgő mélységeit néztem, melyben benne volt minden. Benne az öreg Matula, benne az elesett vő, elesett fiú s az asszony itt a hátam mögött.

Mennyi könny, mennyi szó, mennyi gond, mennyi nevetés és mennyi ember hull a nagy Idő rettentő garatjába!

A tűzbe nézek, és magamat látom. Hátam mögött árnyék.

Múlik az idő. Múlik az év. Elmegy ez is. Elmegy minden.

Elhamvad a tűz is, aztán sötétség lesz. Időtlen, szomorú sötétség...

A belső szobában valami öreg óra most veri az éjfél.

Matula kezébe veszi poharát, feláll, egy pillantást vet rám, egyet a lányára, megemeli poharát, mint az áldozati kelyhet, és csak ennyit mond:
– Isten!

És az idő pillanatokra törött egyszerre. Ki fél tőle? Fellobbant a tűz, mosolyogva töltött az asszony, a bor szikrázott poharamban, és felugrottam, hogy odaérjek még a patikushoz egy kis tarokkra.

A naptárakban ekkor fordult az idő újesztendőre.

(1939)

* * *

November

A széles csónak árnyéka hullámokat hengerített a víz csendes tükrére, de aztán elsimultak a fodrok, a tükör kisimult, és megláttuk magunkat benne.

Nyár volt akkor, talán dél, de harangszót nem hallottunk, óránk nem volt, mint ahogy naptárt sem néztünk, mert a kalendáriumot csak télen veszi kezébe az ember – mondta Matula –, aki egyébként nem ismerte a betűt, és unokájával olvastatta fel a jövőmondó kénköves rémlátásait. A szörnyű jóslatokat aztán elmondta nekem.

– Ez aztán tud... – bólongatott.

– Csak nem hiszi el ezeket a sületlenségeket, Matula bácsi...

– Hiszi a fene – mondta derűsen. – Jövendőni én is tudok, csak így rigmusba szedni nem...

Ezek jártak eszemben, amikor csöndesen kihaláltunk a csónak elejére, és az öreg feje odacsúszott az enyém mellé a víz zöldkristály tükrében.

A víz mélyén pocakos csibor szánkázott és két keszeg pipálgatott a nádtorzsa mellett, lassan lebegtetve úszóikat.

Később egy kis csukát is megláttunk a másik oldalon, de lustán feküdt ez is, mert meleg volt nagyon, és a keszegek amúgy is messze voltak...

Csend volt, és a nyári nap békessége fényben és árnyban rátelepedett a vizekre. Előttünk egy kis sík víz, ide vártunk valamit beszállni, hogy szólhasson a puska, de a tisztáson csak egy kacska sétáltatta apró fiait.

Egyszer csak megszólal Matula:

– Gyere csak..., kutya!

A kis kacsák egyszerre eltűntek a tisztásról, mert egy jókora sikló vonaglott felénk, magasra tartott szájában vergődő kis hallal.

– Gyere csak...

Jött is a sikló szépen. Mi szemrebbenés nélkül vártuk az árnyékban, közben Matula hátranyúlt a nádvágó sarlóért.

Kezét lassan kinyújtotta, és amikor a kígyó elének ért, meglódult a sarló... Ezek után pedig a kígyó nemcsak a haltól, de a fejétől is kénytelen volt megválni.

– Ne, kutya! – kárörvendezett az öreg –, halat pusztítani, embert csábítani...?

Ebből látható, hogy ha olvasni nem is tudott, de a bűnbeesésről és a kígyó kerítő tevékenységéről alapos fogalmai voltak.

Ekkor ijedten kiáltott valahol a nádirigó, és Matula szó nélkül kezembe nyomta a puskát.

Egy héja jött felénk. De milyen alacsonyan. Túl alacsonyan... Öreg tizenkettesem egész utat vágott a ránk boruló nádban, és a héja könnyed libbenéssel, szinte lenézve áll odébb.

- Elment - dühöngtem.

- Majd visszajön.

A lövés moraja még ott bujkált a nagy nádas fölött, és a héja máris felbukkant újra. Himbálódzva, súlytalanul, mint a lepke.

- Most aztán vigyázzon...

Vigyáztam én, de nehéz volt lőni a nád alól, s ehhez mérten mérgesen elhibáztam a madarat.

- Most aztán pipálhatunk - köpött Matula a vízbe, s ebben, úgy éreztem, benne volt lövőtudományomról való véleménye is. Az öreg ugyanis a pipázás mellett bagózást is folytatott, és tömény nikotinoldatot sercingetett a vízbe. Csodálom, hogy a halak nem fordultak fel tőle.

Közben elült a lövések zaja, megnyugodtak a nádi kedélyek, s a napsütés ragyogó csendjében megszólalt újra a nádirigó. Feledtem már én is a hibázásokat, új töltényeket dugtam a puskába, és Matula is figyelve hunyorgatta cinikus, zöldes szemeit.

Egyszer csak hirtelen felemelte ujját, a háta mögé mutatott:

- A...

De már ekkor én is hallottam. Valami sistergő zúgás közeledett felénk, s én megfeszült idegekkel kaptam fel a puskát. Oldalt irtózatossá iramban közeledett egy kacsa, és utána valami, amit nem ismertem meg. Elfeledtem, hol vagyok, elfeledtem mindent. Előrehajoltam, és az összecsapott gomolyagba belelőttem. Azt még láttam, hogy zuhannak lefelé, aztán a lendülettől és izgalomtól elkapva, egyszerűen kiléptem a csónakból...

Matula ijedten kapott utánam, de nem lehetett akkor már engem megállítani... A víz jó mély volt, a puskát elengedtem, és igyekeztem felfelé. Amikor felbukkantam, Matula elsősorban is a puska után érdeklődött, és csak úgy ímmelámmal segített a csónakba. Talán azt várta, hogy a homlokomra ütök:... ja, persze, a puska..., és megyek vissza a víz alá puskát keresni.

- Majd kipiszkáljuk... Láttá? Mind a kettőt lelőttem...

A víz nagyon lassan tisztult le, és félóra is beletellett, amíg a puskát

kihalásztuk. Csöve tele iszappal.

- Ezt most kipucoljuk. Ifiúr meg vetkőzzön le. Hús lesz ruhában.
- Madaraim meg elmerülnek vagy elviszi valami...

Nem lehetett velem beszélni. Matula rántott egyet a vállán. Hát akkor menjünk.

A sík vizeken egy kis szél járt, és a tocsogós, iszapos ruhában fázni kezdtem. De nem baj. Csak a madarak meglegyenek. Majd aztán levetkőzöm. Közben egy nádlevél jól megvágta a fülem. Sziszegve kaptam oda, és Matula mindjárt tudott egy esetet – a komája fiával történt –, hogy csontig vágta kezét a nád..., de pipaszutykot tettek rá, és három nap alatt nyoma sem látszott. A fülemre is ezt kell tenni.

Most éppen van a pipájában, mert már régen tisztogatta...

- Majd később, Matula bácsi...

Először a kacsát láttuk meg. Széttárt szárnyakkal feküdt a vízen, mellette nem messze a másik. A szélvésztes torna a levegőben véget ért. A szárnyak örökre megtorpantak, s az élet elreppent.

- Mi ez?

Forgattuk a madarat. Nemes, szép feje lecsukott szemekkel is vad és elszánt maradt, és csak odahaza tudtam meg, hogy kerecsent lőttem.

Óvatosan tarisznyába dugtam, amikor megint az előbbi rétihéja jött felénk. Ez, úgy látszik, minden lövés után visszajön kíváncsiskodni. A puska tele iszappal, Matula dörög:

- Mondtam, hogy pucoljuk ki...
- Fázom, Matula bácsi...
- Itt ez a rúd. Tolja egy kicsit a ladikot, az jót tesz.

Úgy mentünk kifelé mint a csiga. Az irdatlan csáklyát is alig bírtam el, hát még a csónak. Mire kiértünk, már nem fáztam. Elállt a szél is. Ruháimat kitergegettük a parton, én pedig beleástam magam a forró homokba, és izzadtam.

- Most megy ki a fázás – mutatott Matula gyöngyöző homlokomra –, de meg könnyen is gyógyul, aki még márciusban van...

- Márciusban?

- Persze. Az ilyen legényke még márciusban van, akármit mutat a kalendárium, a magamfajta vénember meg gondolkodott egy kicsit – novemberben. Se levele, se virágja, se nótája, se szeretője. Egy kis tűz, egy kis pipa, aztán semmi. Elmúlik az is...

Körmével egy fűszálat piszkálgatott, és engem a nyár dús ragyogásában

megcsapott valami őszi szomorúság. A nagy nádas fekete buzogányai úgy álltak, mint a bársonyos gyász gyertyái, a nádirigó kereplője száraz nagypénteket kerepelt, és magával húzott ismeretlen évekbe, amikor egyedül járom majd ezt a nádast, és Matula emléke úgy száll mögöttem, mint valami ködbetűnő, titokzatos madár.

Lassan feléje fordultam, és valami vigasztalót szerettem volna mondani, de Matula derűsen tömködté már pipáját, és bennem megakadt a szó.

- ... mert mi lenne, ha minden ember megmaradna...? fűzte tovább. - Csak születne, születne, aztán itt enné a fene valamennyit a vízparton. Így van ez jól, ahogy van!

Szutykos pipájából leheletselyem kék füst szállongott a nádas felé, és eltűnt a délutáni napsütésben.

Eltűnt a füst, eltűnt Matula és eltűnt életemből a nagy rétség is, hol most talán libák gágognak a ködben, róka sompolyog a nádban és a jégvártyás vizek felett sziszegve sóhajt az őszi est.

Mert ősz van. Késő, suttogó, csoszogó, havas éjszakába öregedett: November.

(1939)

* * *

A könyv

Szeretem a könyvet! Valamikor régen mélyen a szívemre szívtam az iskolakönyvek nyomdászagát. Titokzatos, igaz mélységek nyíltak ki előttem. A történelem: regény volt, a földrajz: útleírás, a természetrajz: vadászat, az olvasókönyv pedig muzsika.

Ugyanebben az időben már eljegyeztem magam Sobri Jóskával, Rinaldó Rinaldinivel és még sok más nagy emberrel, akiknek a nevét elfeledtem.

De a nevek nem is fontosak. Az emberek közt széthintett jósnak, örömnök nincs neve, mint ahogy nincs neve az őszi ragyogásnak, a ködös messzeségnek, hullámnak, amikor a parthoz ütődik, a nád suttogásának, vagy a simogatásnak, amit nem felejtünk el soha, pedig sok kemény ütést régen elfeledünk ugyanezen idő alatt.

Elfelejtjük, hogy emberek mennek el mellőlünk örökre, elfelejtjük az élet árkait, hova behullott egy-egy szív, aki szeretett bennünket – mindent elfelejtünk –, de a jó könyvet éppen úgy nem felejtjük el, mint magunkat.

Szeretem a könyvet, és hiszek benne. Sokszor tudom, hogy nem igaz, de ezt mondani mégse merem, mert az a másik, aki írta, álmában vagy ébren úgy is láthatta, ahogy leírta.

Szeretem a könyvet, és úgy nézek rá mindig, mint a csodára. Mint elmúlt vagy élő lelkek néma- vagy hangosfilmjére, titkos jelekbe zárt örömeire vagy fájdalmára.

Szeretem a könyvet, és tanácsait követem. Csak egy könyv volt életemben, amelynek nem hittem, s amelytől féltem, a legfontosabb, legcsalhatatlanabb könyv: a matematika.

Ebben nem hittem, mert száraz volt, mert ritmustalan volt, mert félreérthetetlen volt, világos, igaz, és fantáziám undorral reppent át a számok kemény oszlopa felett, és szétporlódott, mint a víz, amikor sziklának ütődik.

Annál jobban hittem a vadászati könyvek minden fajtájában, a tengerikígyóban, a hétfejű sárkányban, a borzfuvarban, a bárányt vezető farkasban és mindenben, ami élettelen, misztikus, elérhetetlen, megmagyarázhatatlan – fantázia és álom volt.

Kerestem az öreg könyveket, a vajákos tudást, a meggyőződést a homályban, és igazolni akartam mámoros öreg hazudozókat, akik hittek álmaikban és igaznak feledett füllentéseikben.

Hittem a bagolyban, aki halált kiált, a szélkiáltóban, aki nélkül nincs szél, a levelibékában, aki jobban tudja az időt, mint a kalendáriumcsináló (pedig az is nagyon tudja), Matula mesterben, tanítómban és vadőrünkben, aki fűből, fából, náthából és tyúkszemből, szélből és napsütésből, holdudvarból és rókaugatásból mindent megjósolt, s ezen jóslatok vagy beváltak, vagy nem. Harmadik eshetőség nem volt.

Hittem... Hittem!

És sose bántam meg. Néha – majdnem mindig – nem azt találtam, ami a könyvekben meg volt írva, hanem annál sokkal többet. Békességet, magányt, halat, vadat, madarat, de mindig találtam valamit, és a végén – nem mondom, hogy nagy érték de –, megtaláltam: magamat.

– Vegyél heringet – mondta a könyv –, és annyi rókát lősz, amennyit akarsz.

– Semmi az egész. A róka úgy megy a hering szagán, mintha húznák, te ülsz a "megfelelő" sarkon, s a többi már magától jön.

Nem röstellem bevallani: felnőttem, embrenyi ember voltam már, amikor megvettem a heringeket. Valódi sós heringek voltak.

Városi ember erre azt mondja: na, és aztán! Hát vett heringeket, és kész. Erről kár beszélni.

Hát nem. Ez nem volt ilyen egyszerű. A heringvétel nem úgy kezdődött, hogy: Bedő úr, kérek három heringet, hanem úgy kezdődött, hogy:

– Mi a maga baja?

– A fogam. Hogy én mit kínlódtam ezzel a foggal...

– Szóval, be akar menni a városba?

– A fogam.

– Jó. A Józsi holnap reggel előáll, és meg is várja.

– Igenis.

Principálisom meghökkent. Azt várta, hogy azt mondom: Józsi csak jöjjön haza, nem kell megvárni. Bent maradok egy-két napig. A fogorvosoknál olyan tumultus van néha...

De én nem ezt mondtam. A fogaim álltak, mint a Sión hegye, csupán a heringek hiányoztak.

– Adhatok két nap szabadságot is.

– Köszönöm, csak egy nap kell.

És meghoztam a heringeket. Csomóra kötöttem pár darabot, és a megfelelő helyen vonszalékra vettem.

Délután volt még akkor. Húztam a zsineget, a zsinegen a heringeket.

Siettem, mert a könyvben az volt, hogy a róka már délután indul, és ha keresztezi a vonszalék nyomát, "vágtaiban" megy a szimaton, és a vadásznak annyi ideje sincs néha, hogy a puskát lekapja a válláról.

Nahát engem nem lep meg a róka!

Én is vágtaiban mentem a zsineggel, és hátra-hátra tekintgettem, hogy jön-e már a róka.

Egyelőre nem jött, és én örültem, hogy idejében értem el a "megfelelő" sarkot. Most már jöhet!

A heringek ott feküdtek a hamvasodó alkonyatban a gyepen, s én arra gondoltam, hogy a magyar róka hol szokott rá a norvég vagy svéd heringre?

Miért kell pont hering neki? Hazai ponty nem volna jó?

És arra is gondoltam, hogy ezek a szegény heringek mennyit utaztak idegen vizek napsütésében, viharában, amíg ideértek az én nehezen megjátszott fogfájásom révén.

Közben megnyugodtam. Most már jöhet a róka. A könyvben ugyanis róka volt előírva.

A róka azonban nem törte magát. Esteledett.

A feketerigó eljátszotta az altatónótát, a denevérek elcsapongtak fejem felett, és már a lappantyú kezdett titokzatos perregésbe, amikor... kihúzódtak bennem az idegek, mert nem róka, de farkas jött a hering nyomán felém. – Az mellékes, hogy én akkor Dunántúlon voltam, ahol száz éve nem járt farkas. Az is mellékes, hogy a természetrajz-könyvem mit írt erről. A homály volt a fontos. Az egyedüllét, az alkony ködös csendje, a cserjék alatt hallgató avar keserű enyészetszaga, a felhők messzesége, a csillagok magassága.

És jött a farkas.

Eleinte nem tudtam, mi a teendő. Farkas? Jó, hát farkas.

A könyv egy kicsit tévedett, de hát Istenem...

A farkas úgy szedte a lélegzetet a hering nyomán, mint egy vízbefúlt a kimentés után három perccel.

Később – sokkal később – egy szarvastehén jött rám, szalonkázás közben, az szippantott felém sűrűen így, mint ez a farkas a hering nyomán.

A vadász csak ekkor ébredt fel bennem. Igaz, hogy róka van előírva, de a farkas se kutya.

Meg kell lőni!

És meglőttem.

Lehet, hogy húsz év múlva azt mondanám, a farkas csattogó fogakkal rohant felém, és én száz lépésről karikára lőttem... , de azért írom le most az eseményeket, hogy később is megmaradjak az igazmondás vonalán.

Az igazság pedig az, hogy a farkas a fogfájásom árán megszerzett heringeket egyre lenyelte, és én ezen művelet közben hatalmas harminc lépésről úgy lőttem oldalba, hogy meg se nyekkent.

A durranás feloldotta az estét. Magányom szétporlott, a sötétedésnek emberszaga lett, és tudtam, hogy valahol valaki elindult az estében megtudni, ki lőtt és mire?

Nem tagadom, Matula ezt sose tudta meg, és most már nem is tudja meg, mert én el nem mondom neki, ő pedig nem hallgatja meg. Hova menjek elmondani? A temető csendjében elfullad az emberi szó, és a halottak nem kíváncsiak, hogy miket hazudnak az élők.

Az ő világukban a misztikum, távolság, köd, mese: egy, és a tudásnak olyan mélységébe szálltak, hogy még talán a matematikát is megértik.

Nem tudta meg, mert a farkasomról kiderült, hogy kutya.

Farkaskutya. A szomszéd földbirtokos drága pénzen hozatta mint juhászcutyát, mert az a hír terjedt el abban az időben, hogy ezeknek a cutyáknak nincs párjuk. Ezek mellett a magyar pulik inasok sem lehetnek... Később aztán kiderült, hogy hasznavehetetlenek, de akkor még hírük csorbítatlan volt, és én teljes büntudattal gondoltam a következményekre.

Némi tanakodás után aztán megfogtam a kutya lábát, odahúztam egy közeli szakadék partjára, és beleengedtem a mélységbe. A kutya nehezen indult el, de aztán sűrű bukfencek után nagy csobbanással tűnt el a szakadék alján csattogó patakban.

Mire visszaértem leshelyemre, már ott állt Matula.

– Elhibáztam egy rókát – mondtam –, de olyan hirtelen jött...

Az öreg gyanakodva nézett rám, és szimatolni kezdett, amint kezem többször elhúztam arca előtt.

– Ifiúr belenyúlt valamibe?

– Dehogy, csak heringet ettem.

Matula hegyeset köpött.

– Hogy mit meg nem esznek az urak... – és fejcsóválva elballagott a sötétedő erdőben.

Hajnalban pedig újra ott vágtaztam a második csomó heringgel a

derengő erdei utakon. Mire a világosság elnyomta a sötétséget, már leshelyemen ültem, és a róka érkezését minden pillanatban vártam. Egyelőre nem jött. Közben hangos lett az erdő. A gyalogút mellett egy fácántyúk szaladt el, a feketerigók néha élesen riasztottak, s ilyenkor megmarkoltam puskám agyát: most!

De a róka csak késett. Hol a csodában csavarog ez ilyenkor?

Arra, hogy nem jön, egy pillanatig se gondolhattam.

A könyvben meg van írva, s a könyv szent...

Fejem fölé a fára egy mátyás szállt. Harmatot vert a nyakam közé, de azért nem haragudtam rá. Kedves madaram nekem a mátyásmadár, mert bohém, könnyelmű, fecsegő bohóc, de a fészkéért hős is tud lenni, és üres lenne nélküle az erdő.

Mátyásom ekkor nekilendült, és egyenesen rászállt a heringjeimre. A nagy fűben nem láttam mit csinál, de szerettem volna elzavarni, ami nem megy mozgás nélkül. Esetleg éppen akkor jön a róka...

A mátyás ott szöszmötölt a fűben, én pedig nagyon óvatosan felálltam. A nyiladék pókhálói, mint meghajolt telefondrótok tartották a harmatcseppeket, a bokrok alján az éji ködből még ott szürkült a hajnali pára, s a mátyás önfeledten kopácsolta a reggeli zsákmányt.

Már éppen inteni akartam, hogy elriasszam, amikor szürke suhogás vágott el előttem, a következő pillanatban pedig vészesen felsírt a mátyás. Olyan sírás volt ez, amitől egyszerre elcsendesedett az erdő, én pedig idegesen odalöttem, ahol valami idegen ragadozó gyilkolta a mátyásomat.

Csend lett.

A hajnal akkor festette rózsaszínre a felhők alját, a rigók akkor kezdték meleg füttyel dicsérni a napot, amikor megálltam heringjeim mellett. A héja még holtában is fogta áldozata nyakát, én pedig elkeseredetten gondoltam a rókámra. Megint közbejött valami. Úton lehetett talán szegény, jött nagy loholással, és megtorpant a lövöldözéstől.

A heringet papírba csavartam s tarisznyámba tettem, a madarakat pedig felakasztottam a fogolyaggatóra. A heringgel takarékoskodni kell, a madarakért pedig lőpénzt kap Matula vadőrünk, barátom, mesterem.

Csodálom, hogy még nincs itt. Nem mintha a szorgalom bántotta volna, de irigy volt az öreg minden puskadurranásra, és arról, hogy a mi erdőnkben orvvadásszon valaki – rajta kívül –, szó sem lehetett.

De nem jelentkezett később se. Kivételesen nem bántam, mert okvetlenül megsejtette volna, hogy valamiben sántikálok, és akkor el

kellett volna mondani, amit a könyvből tanultam, aminek vége a rókák teljes kipusztítása lett volna.

Siettem haza, de az alkonyat már újra erős mozgásban talált. Három a magyar igazság! Harmadszorra biztosan meglövöm a rókát.

Utolsó heringjeimmel talpaltam az erdőn, s zsineg végén akadozva ugrált utánam a csalétek. Ha ma se lesz semmi, mehetek új halakért.

Hamar a helyemen voltam, és éreztem, hogy ma haza viszem a rókát. Hagyom majd, hogy a halakat megegye – legyen ennyi öröme még az életben –, aztán hadd szóljon a puska. Matula ámulni fog majd, mert ezután akkor lövök rókát, amikor akarok.

Most megy le a nap, s az árnyékok hűvösödő öléből a madarak zengő énekkel búcsúztatják a tűnő napot. Magasan valahol varjak szállnak káromva éji pihenőre, a nappal nyílt zörgései elhalkultak, és titkos moszatolások indultak el az avaron. A sötétség ősi félelmei most kezdenek inni az élők rebbenő álmaiból.

Valami fehérség mozog a gyalogúton. Hol eltűnik, hol megmozdul. Talán valami rókaalbínó? Lehet. Az albínókban általában kisebb a gyanakvás, degeneráltabb az életösztön...

Jön..., jön..., és kibontakozik egy hatalmas – macska!

Enyhén káromkodom. A nagy tarka cicus úgy lépked a harmatos gyalogúton, mint a városi kislány a falusi sárban. Kényesen tapogat ide-oda. Amikor a halak búvkörébe ér, megmerevedik, de aztán megkerüli a helyet és odakuporodik a heringjeim mellé.

Nagy kedvem lenne odalőni, de nem bántom. A bosszú gonoszsága érlelődik bennem.

Mi lesz itt, ha jön a róka! Úgyis mindig szerettem volna látni, hogyan bánik el a róka a macskával, hát most itt az alkalom.

A gyalogút felől ekkor valami halk nesz indult el, puskámhoz kaptam, a macska két ugrással fent volt egy cserfán, a fa alatt pedig toporzékolva állt Matula kutyája.

Felálltam. A kutya morogva indult el felém, de amikor megismert, vidáman ugatni kezdett, szinte hívott lelőni a fáról a macskát.

– Üssön meg a mennykő, Pityke – szidtam a kutyát –, hol a gazdád?

– Itt vagyok, itt vagyok – jött sürgősen Matula –, mért nem lövi le, ifiúr, a macskát?

– Nem az én dolgom.

Matula komótosan nekikészülődött. Pityke acsarkodva várta a

megszorított ellenséget, az öreg puska kilobbant, s a macska odaesett Pityke keze ügyébe.

Matula felvette a macskát, és tarisznyájába gyömöszölte.

Rólam és tehetetlen mérgemről nem vett tudomást. Csak amikor már a sötét szálásban bandukoltunk hazafelé, akkor szólalt meg csendesesen.

– Nem heringgel kell a rókát becsapni, hanem macskával. Pörkölt macskával.

Megálltam. Hát ezt meg honnét tudta meg az öreg?

A könyv, az én mindent tudó könyvem ugyanis második csalhatatlan módszernek a pörkölt macskát ajánlotta, csak azután a csirkebelet, a marhavért és egyebeket.

Mondom, megálltam a sötét szálásban, hol az utat már csak a lábunkkal éreztük, és rágyújtottam, hogy szemébe nézhessek Matulának.

– Honnét tudja maga ezeket?

Matula ártatlanul pislogott.

– Mikor ilyen legényke voltam, én is eljátszogattam a heringgel, meg ilyesmikkel. De a legjobb a pörkölt macska. Úgy egészben, amint van, tűzön megpörzsöljük szőröstől-bőröstől... – és elmondta hibátlanul, ami a könyvemben volt.

Később megjegyezte még, hogy a csirkebél se kutya, de a marhavér csak télen jó.

Ha Matula olvasni tudott volna, talán összeszidom, de így csak tiszteletem nőtt meg mérhetetlenül nagy tudása láttán.

Amikor elbúcsúztunk, meg is mondtam, hogy igaza van, mert van nekem egy könyvem, amiben mindez le van írva.

– Sokat hazudnak a könyvekben – legyintett gúnyosan Matula –, én ugyan kézbe nem vennék egyet se, ámbár, aki írta, lehet, tőlem hallotta. Jártak itt mindenféle urak. Olyan félbolond is, aki könyvet írt...

Pár nap múlva reggel valamiért visszamentem a szobámba. Az ablak alatt azonban megálltam, mert mintha halkán beszélgettek volna. Matula unokája takarította abban az időben a lakásom, és én beleskeltem, hogy ugyan kit eresztett be hozzám?

Egyedül ült a fiú az ágyam szélén. Ölében könyv, és félhangosan mondta:

– "... a vidra..., a vidra igen óvatos állat. A tányérvasakat olyan helyen rejtjük el, ahol... a vidra a partra kimászik..."

– Hej, vén Rinaldó! – nevettem magamban. – Hát innét a nagy tudás?

De azért sose mondtam meg ezt neki. Annyi jó órát szerzett fiatalságom ragyogó napjaiban, hogy barátságunkat ilyen kicsiségek meg nem ronthatták.

És azóta még jobban szeretem a könyvet, mert holt betűiben benne van minden, ami elmúlt, és minden, ami lesz.

Benne vannak elmúlt idők, elmúlt emberek, s ezek között vidám emlékű régi barátom: Matula is.

(1942)

* * *

Egy csillag van csak az égen

A cséplőgépek már elhallgattak, s a tarlókat hasogatni kezdték a fényes vasú ekék, de a nyár még úgy megült a száraz domboldalokon, mintha esze ágában sem lenne elmenni. Forró és poros volt az augusztus vége: a patakokban vékonyan csordogáltak kis erecskék, és a nagy nádas vizei összementek, mint a morvai posztó. Ezeken a megcsappant tavacskákon azután annyi volt a madár, hogy alig fértek el.

Lőni ugyan nem sokat lehetett, mert az első durranásra világgá ment minden, de nem is a lövöldözés volt a fontos, hanem a leskelődés, a nádas titkainak böngészése.

Órák hosszat elüldögéltünk Matulával – atyai barátommal és mesteremmel – egy-egy hevenyészett nádkunyhóban vagy a csónakban, és titkosan összevillant a szemünk, ha valami ismeretlen ritkaság szállt a vízre, vagy elrepült a fejünk felett.

– Ez mi volt?

– Nem idevalósi – húzogatta vállát Matula, jelezve, hogy a jövevényt nem tartozik ismerni.

Egyszer hirtelen nagy csendesség szakadt a nádas ezerhangú zshivajára. Ijedt, nagy csend.

– Vigyázzunk! Ebbű lesz valami.

Lett is. Egy ragadozó suhant a nádas felett, olyan könnyedséggel, olyan viharsebesen, mégis szinte játszva, hogy tátva maradt a szám.

– Ugye, mondtam. Ez aztán a madár. Amire ez rácéloz...!

Amúgy kerecseny a neve... Mióta kivágták a nagy hagyásfákat, nemigen költ erre. Azelőtt is kevés volt belőle.

– Kiszedte a fészkeket?

– Én? Minek szedtem volna? De meg nem is igen lehetett. Leette volna a fene az embert, aztán én sose voltam olyan fáramázkáló. Szédültem.

– A pipától nem szédül, Matula bácsi?

– Azt nem fán szíja az ember...

Erre mondhattam volna, hogy én bizony csúnyán megszédültem a múltkor nagybátyám pipájától a földön is, de ezt Matula úgyis tudta, hiszen ő fogta a fejem, és később gyomrom viharos tiltakozása után – ugyancsak ő rakott hűvös káposztalevelet a homlokomra.

– Gyöngye a legény – mondta egy kis lenézéssel –, cigarettával kellett volna kezdeni.

Ezt a jó tanácsot meg is fogadtam, és azóta, ha Matula elővette pipáját, én is sodortam egy-egy vékony cigarettát, már csak a szúnyogok miatt is. Mert szúnyog aztán annyi volt, hogy csak úgy füstölgött tőlük a nádas. Vakaródtam is szorgalmasan, míg Matula csak elnyomta némelyiket, de általában nemigen törődött velük.

– Van, hát van – mondta, és a szúnyogtéma ezzel meg is szűnt.

– Holnap is kijövünk, Matula bácsi?

– Ha nem kapok más parancsot... Gyüvök én szívesen.

És aznap este nagy patália volt az irodában.

– Elég volt a naplopásból – verte nagybátyám az asztalt.

– Miért van maga itt? Mi? Talán hogy ezt a kölyköt dajkálja?

– Elmegy, szegény, úgyis nemsokára...

– Hát elmegy! Kiviszi holnap, de utoljára. Kiviszi és otthagyja. Estefelé aztán elmehet érte, ha ugyan addig meg nem eszik a szúnyogok.

– Igenis.

– Erről persze nem kell beszélni. Majd kiábrándítom én őt ebből a nádasőrületből.

– Ahogy tetszik parancsolni.

Aztán még hallottam, hogy halkán beszéltek valamit, de ezt már nem értettem.

Először mérgesen elhatároztam, hogy nem megyek. Hát még ezt a kis örömet is sajnálják tőlem? Nem megyek.

Nem..., azaz... mért ne mennék? Patron van a flóbertbe elég, dohány lesz..., ennivalót adnak, és ha Matula otthagy, hát otthagy. Majd én megmutatom! Horgot is viszek. Nem kell nekem Matula, illetve ha nem engedik, megélek én magam is. Szalonnát viszek, s halat sütök nyárson.

– Matulára máshol van szükség – mondta nagybátyám a vacsoránál. – Korán itt lesz, ha még nem tekeregtél eleget abban a bűdös posványban.

– Igen.

– Mikor én tizennégy éves voltam, máson járt már az eszem.

Erre nem lehetett válaszolni, mert az egész család tudta, hogy nagybátyám esze már tizennégy éves korában a lányokon járt – hát csak hallgattam.

Vacsora után összeszedtem kis motyómat, s amikor Matula hajnalban megzörgette az ablakot, már indulhattunk is.

Nagy harmat volt a réten, és szótlánul mentünk a csádés, kanyargó gyalogúton.

- Májna én nem maradhatok – nyögte ki végre az öreg.
- Jó.
- Beviszem a ladikon, aztán estefelé érte gyüvök...
- Jó.
- Parancs, hát parancs.
- Jól van.

A nádás felett lágy pára lengett, és a nap akkor kelt fel, amikor Matula kitett a szigetre.

- Hosszú lesz a nap...
- Nem baj.
- Hát Istennek ajánlom. Majd iparkodok.
- Isten vele.

Egyedül maradtam. Körülöttem víz, hínáros, békalencsés mocsár. Láttam még, merre ingadozik a nád a csónak után, aztán elindultam az öreg fűzfa felé, hol tüzelni szoktunk.

Amikor a vékony füstpántlika felkanyargott az ég felé, egyszerre nem voltam egyedül. A nap melegen ragyogta be a nádist, vidáman szólt a rétség ezerhangú lármája, s én szalonnát csordítottam kenyéremre, mellé pedig erőspaprikát ettem, mert Matula szerint nem is ember, aki az erőspaprikát nem szereti. Csípett a paprika, mint a tüzes vas, de oda se neki. Cigaretára gyújtottam, és – mi tagadás – hiányzott az öreg barátom bagószaga, csendes motoszkálása, egy-egy megjegyzése, amelynek bölcsességénél csak rövidege volt nagyobb.

A flóbertet megtöltöttem, s a fának támasztottam, a tűzre vastag ágat raktam, hadd füstölögjön, összeraktam a horgot, és csak úgy ímmel-ámmal horgászni kezdtem. Közben pedig az eget kémleltem, nem jön-e valami, mert a vízen hiába lőttem volna akármire, nem tudtam volna kihozni.

Egy-két fácán is akadt a szigeten, de kis golyóbisommal nem tudtam mit kezdeni velük, leskelődni pedig csak estefelé lehetett volna.

Amint újra a vízre nézek, nem látom az úszót sehol. Úgy látszik, rövid volt az ereszték, és lehúzta az ólom. Megemelem a nyelet, de nem jön. Elakadt valami gyökérben? Próbálgatom erre-arra, egyszer csak... felbukkan az úszó, de megy is a nád felé, és olyant ránt a nyélen, majd kiesik a kezemből.

- Hű, mekkora lehet?

Szerencsére erős a zsinór, és engedni is tudom még pár métert. A nád

előtt megáll, s megint úgy érzem, mintha tuskót fognék, de most már résen vagyok. Feszés a zsinór – csak az idegeim feszesebbek –, és amikor megindul a hal, fékezem, ahogy egyszerű kis készségem engedi. És húzom beljebb, beljebb. Az idő megállt. Szinte reszketek már, és nem tudom, mennyi ideje verekszem a hallal. Néha szinte felkiáltok:

– Elmegy...!

De nem. Húzza még!

Homlokom verejtékes, lábam remeg, és nincs előttem más, csak a kavargó víz, az úszó, amely néha eltűnik, aztán újra előugrik.

Mintha fáradna! Fenét! Engedni kell, mert leszakítja magát. A zsinór már a végét járja, és utána kell hajolnom, hogy majd belesem a vízbe.

Azután megint fárasztóm, és magam fáradtabb vagyok már, mint a napszámos estefelé.

Erőm fogytán, és amikor már lemondtam mindenről, végre felhúztam a halat a víz színére.

– Harcsa! De mekkora harcsa! Lehet tán nyolc kilós is, de négy biztosan. Ormótlan feje akkora, hogy... Szóval, nagy.

Kihúztam már a partig, de megemelni nem merem, mert leszakad. Kínomban az égre nézek, hogy hát most mi lesz?

Az égen vidám kis felhők hajókáznak és egy ölyv köröz a csillogó magasságban. Erről eszembe jut a flóbert.

A zsinórt feszesen a földre szorítottam és ráléptem. A kis puska ott volt kezügyben, és halk csattanására az én harcsám még egyet vágott a farkával, aztán elnyújtózott.

De azután már csak annyi erőm maradt, hogy partra segítsem a szép nagy halat.

Kezem, lábam remegett, de boldogan remegett...

Hát négy kiló nincs, de három és fél biztosan.

Süt a nap, és csak most érzem, hogy meleg van. Puha, füledt meleg. A halat csalán közé ágyaztam, és egyelőre békén hagytam a horgot. Örömben fellődöztem az ölyvre, amely minden pattanást egy szárnylebbentéssel viszonzott.

Törődni azonban legkevésbé sem törődött vele, mert nyugodtan ívelte köreit a felhők alatt. Milyen jó ennek a madárnak! Most már én is mennék haza – dicsekedni a hallal –, de messze van még az este, és messze pipaszagú, öreg barátom.

Újra megrakom a tüzet, és a szállongó füst újra megbékítette

szétszaladt gondolataimat. Hová megy a füst, mi lesz belőle? Jó, jó – a párából felhő lesz, ködből harmat vagy dér, valamelyikből újra eső, de mi lesz a füstből? A selyemnél finomabb kék pántlikája eltűnik valahol a magasban, mint a tűz sóhajtása. Mint az égő fa lelke, magasba száll, s ami itt lent marad, az kell a földnek, mint a porrá vált ember.

Árnyékom már nagyon megrövidült, hát ettem valamit és horgásztam újra, mert a halak úgy kaptak a horgon, hogy alig bírtam velük. Persze csak keszegfélék. Egyszer volt megint gyanúsán jó kapásom, de egy düllel szemű, nagy béka ráugrott az úszóra, és a hal elment. Erre a békát kupán lőttem. Rövid idő múlva újra megjöttek a keszegek. Múlt az idő. Az égi tavon csónakázó kis felhők megsűrűsödtek, a meleg fullasztó volt már, és a legyek úgy csíptek, hogy kibírhatatlan volt. A nádas mind némább lett, s a mozdulatlanságban valami félelmetes nyugtalanság.

Körülnéztem – mintha valami rém leselkedne rám – és felugrottam. Hátam mögött hegyként tornyosultak már a felhők, és hamvas gyűrődéseikben villám cikázott.

Összekapkodtam halaimat, mindent a hátizsákba, és borzongva loholtam a kunyhó felé. Toronyiránt! Meztelen lábam összevágta a sás, és ijedtemben majd leültem, amikor egy fácánkakas barrant fel előttem. De ekkor már – mint egy óriás távoli leheletére – meghajolt a náderdő, és az ég alján hörgött a vihar.

A kunyhó ugyan gyenge alkotmány, de mégis valami menedéket ad. De hol van még a kunyhó...?!

A szél suhogva kavarta már a nádat, és elsötétedett egyszerre az egész világ. A levegőben nádbuga pelyhét, faleveleket, madarakat sodort a szél, és messziről olyan zúgás közeledett, mintha tenger szabadult volna ránk, és törve-zúzva temetné a világot.

De nem víz jött, hanem jég. Először csak egy koppant, aztán még egy, aztán lezúdult, mintha millió zsákból öntenék a jeges kukoricát. Füstölgött a nádas, s mivel kalap nélkül voltam, ész nélkül nyargaltam a kunyhó felé.

– Huhuú..., a betyár irgalmát!

Azt hittem néha, kilyukadt a fülem. A fejem már alig éreztem, s amikor orron talált egy-egy szem, ugrottam, mint a szöcske.

– Hol van már az a rothadt kunyhó?

Arcom véres és a kezem is. A jég már mogyoró nagyságú. Úgy látszik, itt pusztulok... Eszembe jutottak összes bűneim, apró kis elfeledt emlékek,

egyedül maradtam valami síró szomorúságban, és a délelőtt ragyogása is már olyan messze volt tőlem, mintha sohase sütött volna nap ezen a tájon.

A konyhába már úgy estem be.

Süketen, vakon, agyonverve.

Az idő még tombolt odakint, de ezt már alig hallottam.

Levetni nem volt mit, hát csak az arcom törölgettem, és a fejemen tapogattam a rengeteg daganatot.

Később arra ébredtem, hogy fázom. Ez aztán elindította bennem a gondolatokat. Jaj, ha elázott a gyufa! Nem, a gyufa nem ázott el, mert becsületes bádogdobozban volt, mint a tisztességes kénes gyufa általában. Nehezen lobbant fel a tűz, befújta a füstöt a szél, de aztán mégis csak égett. A konyhá falából törtem a tűzrevalót, és melengtettem didergő mivoltomat.

A jégből aztán eső lett, és egyszer csak elfogta valaki a kilátást.

– Gondútam, hogy idegyütt...

Ázott szűrét a sarokba akasztotta, és figyelmesen megnézett.

– Jól csúffá tette az idő.

És egyszerre tele lett a világ élettel, mozgással, reménnyel, másnappal, nyugodt derűvel és... bagószaggal.

– Idenézzen! – és kivettem a nagy harcsát.

– Lútte?

– Először fogtam, de aztán löni kellett, mert elment volna.

– Okosan.

Méregette az öreg, aztán kimondta a szentenciát:

– Egy lattal se kevesebb négy kilónál!

– Ugye! – és összekocant a fogam, mert a tűz csak füstölgött, és rajtam egy latyak volt minden. Az eső elállt már, de a gyalogúton tenyérszíni vastag volt a jég...

– Küldtek egy kis italt is.

A szűr feneketlen zsebéből előkotort egy üveget.

– Húzza meg!

Talán akkor ittam először pálinkát életemben, és el is akadt a lélegzetem, de egy kis idő múlva csodálatos melegség áradt szét bennem, és – igaz, a felhők is szakadoztak – kivilágosodott egyszerre minden. A halam egyre nagyobb lett, a kifogása egyre izgalmasabb, a vihar veszedelme távoli vitézkedés és Matula a leghűségesebb barát a világon.

– Ihatok még?

– Most lehet.

Ittam mint a vizet, és Matula is itta, mint a vizet.

És később elindultunk hazafelé. A gyalogút kissé szűk volt, helyenként mintha megingott volna – ami előfordul ilyen mocsaras környéken –, és mi tagadás, dalolgattunk:

"Egy csillag van csak az égen, De az az egy elég nékem... "

A réten már egymás mellett mentünk – összekarolva –, és az én vidám gyermekhangom mellett Matula úgy brúgózott, mint a szúnyog mellett az öreg dongó.

– Matula bácsi, mért mondta, hogy most ihatok? – jutott hirtelen eszembe.

– Azért – és Matula komolyan billegette mutatóujját –, mert azt mondták odabent:

– Hallja, kend, Matula, aztán aggyon annak a taknyosnak, amennyi belefér, mert olyan lehet, mint az ázott veréb, és megeszi a fene ebben a hidegben.

Hej...!

"Egy csillag van csak az égen... "

Mögöttünk sötétbe fakult a nagy rétség, de ha most visszanezék, vihar utáni, ködös csillogását és Matula félrevágott kalapját ma is látom.

(1946)

* * *

Kakukkmadár

A gyöngyvirág már kibontotta összesodrott levelének lágy vitorláját, a fák sátra alatt visszhangot kiált a rigóknak az erdő, a patakok tavaszi sietése meglássúdik, mert tükröt kell tartani a nádi népnek, a melegedő szél meghentereg a rétek hímes párnáján s a lepkék úgy szállnak a virágokra, mint a szúzi csók, amikor – egyhangú és ezerszínű kiáltását szétkiáltja az erdőben a kakukkmadár.

Milyen távol és milyen közel van az emberhez! Távol, mert titokzatos, és közel, mert szeretjük, mert a tavaszt mondja, mert lágy hangja megsimogatja az arcunkat, és mond valamit, amit nem értünk, de bennünk marad és gondolunk rá.

– Hány évig él a kedvesem? Mondd meg nékem, kakukkmadár! – kérdezzük talán csak gondolatban, de mindig hozzátesszük a "madár" szót, ami csak azoknak a madaraknak jár ki, akik valamiképpen közel állnak hozzánk. Senkinek soha eszébe nem jutna azt mondani: verébmadár, cinkemadár, varjúmadár, mert ilyen nincs, de van: fecskemadár, gólyamadár és – kakukkmadár. Olyan ez, mint amikor az öreg parasztember azt mondja:

– Ezt a Pistagyereköt láttam a rétön...

Ha azt mondaná:

– Láttam ezt a Pistát... – ez érdektelen távolságot jelölne meg.

A "gyerek" mindig a közelállást, a szeretetet jelenti, mint a "madár"-szó a kakukk után. Mindenki tudja, hogy a Pista az gyerek, és a kakukk az madár, és külön-külön szürke fogalmak csak, de együtt sokkal többet mondanak, mint maga a szó, mint ahogy senki se gondol a szóra magára, amikor azt mondja: édesanyám.

Csodálatos, hogy a kakukk hangja bármilyen messze van, mindig közeli, és bármilyen közel van, mindig távoli, mintha egyszerre szólna külső és belső világunk erdejében.

Mégis titokzatos madár, és ha hangja sose üti meg bennünk a bosszúság vagy gond húrját, mégis felkapjuk fejünket, ha valami tűzrevaló vénasszony rásüvölt a libaőrző gyerekek közül valamelyikre:

– Így vigyázol a jószágra, te kakukkf...?!

Egyszóval, van alkalom, amikor a kakukk fiát nem szeretik, de ez csak az emberek között fordul elő. Csak az emberek között, akik ettek a Tudás Fájáról (A nehézség abba a bűdös kégyóba – mondta erre vonatkozólag

annakidején Matula, a csíkász, akiben apai barátomat, tanítómat és mesteremet tisztelhetem...), de az erdők világában nem ismerik ezt a szót, hogy szeretem, vagy: nem szeretem. Az erdők és mezők világában nem ettek a Tudás Fájáról, és csak azt tudják, hogy: van, és azt tudják, hogy: nincs. Ami van: az van, és ami nincs: az nincs, s ezzel vége.

Kakukkfi pedig igenis van. Mert mért ne lenne? Matula fent említett tanárom, tudja minden réti, nádi és erdei dolgoknak – ugyan azt mondta, hogy amikor a fecskék elmennek, a kakukk is átvedlik, és karvaly, esetleg vércse lesz belőle, de ezt nem hittem, és meg is mondtam neki:

– Nem hiszem én ezt, Matula bácsi...

– Hát mondtam, hogy én hiszem? – és sűrű bagólevet sercintett a vízbe, amitől a halak ész nélkül távoztak.

Kakukkfiak tehát vannak, de kakukkfészek – olyan nincs.

És itt kezdődik a titokzatosság. Kakukkszerelem van és kakukktojások is vannak. Vannak, azonban idegen fészkekben.

Sármány, csíz, pinty, poszáta, nádirigó és még vagy harmincféle kismadár fészkeiben, mert hiszen "szegény" kakukknak – mondtam már – fészke nincs. A kakukk erről – hogy úgy mondjam – le tud mondani... És le is mond. De csendben, mert milyen szívesen és hangosan jósol kedvesünknek akár száz esztendő, olyan csendben leselkedik, amikor tojását idegen fészkekben el akarja helyezni. És amint a kiszemelt kismadár elhagyja a fészket, hogy egyen valamit mert hiszen a tojásokat még csak rakja, de nem költi –, a kakukk azonnal ott terem, és maga is beletojik egyet az idegen fészekbe. Egyazon fészekbe csak egyet, és sohasem többet.

A kismadár nem tud számolni, a kakukk azonban tud, mert – nehogy a számadásban hiba essék – a saját tojása helyett egyet kivesz, elviszi és megeszi. Ez a legegyszerűbb egyszeregy. És másnap vagy harmadnap már új fészek felett leselkedik...

A csodálatos azonban ebben az egyszerűségben az, hogy a kakukk mindig olyan madár fészkebe tojik, amelyik fajtának fészkeiben egyszer maga is kikelt, és olyan színűt, mint annak a madárnak tojásai, amelyek fészkebe a sajátjait belecsempészi. De még ez se elég! Az a kismadár csak tizedrésze a kakukk nagyságának, és a kakukknak – ha "tisztességes" lenne – tízszer akkora tojást kellene tojni, de a kakukk ezt nem teszi. Tojása alig valamivel nagyobb a szerencsétlen kis mostoháénál, de sokkal súlyosabb, és ha még ez se lenne elég, a kakukktojás két három nappal előbb kel ki, mint az édesgyerekek, s ezzel azoknak sorsa be is teljesedett.

Szegény kis szülők nem tesznek különbséget a gyerekek között, és szárnyszakadásig hordják az enivalót, de az ő regulájuk szerint annak kell adni a falatot, amelyik legmagasabbra nyújtja a száját, tehát a legéhesebb. Igen ám! De a kakukkfi előbb kelt ki, gyorsabban nő, legmagasabbra nyújtja éhes száját, és majdnem minden falat az övé. Az édesgyerekek a fészek peremére szorulnak, onnét pedig a földre, a pusztulásba. A kis mostohák nem tudják az egyszeregyet, nem veszik észre, hogy napról-napra kevesebb a fiaik száma, de a kakukkfi nem is hagyja, hogy nagyon törjék a fejüket!

- Enni akarok! - rázza szárnyát követelően. - Még, még!

S a kis szülők talán még büszkék is óriási és telhetetlen "gyermekükre", aki egy szép napon szárnyat bont, azt se mondja, hogy befellegzett, és elmegy kakukknak, merthogy annak is született.

Ezek után méltán haragudhatnának a kakukkra, és ítéletet mondhatnának felette, ami nem lenne sem okos, sem igazságos ítélet.

A kakukk azért rakja idegen fészekbe tojásait, minden fészekbe csak egyet, mert egy kakukkpár a hat-hét kakukkfit nem tudná élelmezni és felnevelni, és megszűnne a kakukkok derék nemzetsége, amitől aztán sírva fakadhatna az ember. Persze nem azért, mert ezek után nem tudnánk meg, hogy kedvesünk meddig él - mert az a végén többnyire kiderül -, hanem azért, mert az erdőt és a gyümölcsöst megennék azok a szőrös hernyók, amelyeknek pusztítására egyedül a kakukk és csak a kakukk rendeltetett.

És: igaz ugyan, hogy egy kis kakukk felnevelése három-négy kismadár pusztulását jelenti, de az az egy kakukk húsz kismadár helyett dolgozik az igazi, nagykönyvben való előírás szerint, és éppen azokat az ujjnyi szőrös, lucskos, förtelmes férgeket pusztítja, amelyektől minden más madár undorral és ijedten fordul el.

Ne bántsuk hát a kakukkot még gondolatban se, és ne higgyünk rosszat felőle! Mindent úgy tesz, ahogyan tennie kell: az ő törvénye maga a Törvény, s ez a törvény maga az Élet.

Hát lenne májusi erdő és tavasz kakukk nélkül? Bizony, szomorú erdő és szomorú május lenne az nagyon. Egyszer kint aludtam valahol az erdőn, és a hideg sötétségben arra ébredtem, hogy szól a kakukk. Nézem az óráam: éjfél. A fák mozdulatlanul álltak az éjfél nehéz dermedésében, és még a némaság is visszafojtotta lélegzetét, mert megszólalt a kakukk, s az erdő titkos magánya másnapos, puha éjszaka lett egyszerre.

Elnyújtózkodtam, és gondolataim álmos párnáján a kakukkmadárral
aludtam el, de az éjféli kakukkszó a szívemben van még ma is.

(1949)

* * *

Miről álmodik az író?

Mindig arról, mindig ugyanarról, ami mindig szép és mindig más. Elöttem nagy folyó, hátam mögött ezerhangú erdő, túl a vízen párában fürdő napsütötte dombok, amelyekről úgy néznek le a lehunyt szemű présházak, mint az ifjúság emlékezete. Balról mellettem a földön puska, kezemben horognyél, jobbról Matula, aki már régen nincs, és mégis van, és lesz is most már mindörökké. És csend van – mert a madárdal azért van, hogy a csend még nagyobb legyen – és békesség van, mert a sirályok fehér röptében határtalan szabadság és messzeség van.

Csak ülünk és csak vagyunk, hogy legyünk. Nézzük az úszót, hogy megrándul-e, és talán azt gondoljuk, jobb, ha nem rándul meg, mert kár lenne ezt a testtelen jóérzést elkapkodni, ami körülvesz bennünket, és mégis a szívünkben van.

Húsunk van. Tegnap lőttem egy bakot, és a halat úgyis el kellene ajándékoznunk, ami nem egyszerű dolog, mert a legközelebbi megajándékozható személy félóra járásra van.

Már a bakkal is félünk, hogy megromlik.

De nem sokáig, mert kolomp kondul túl a cserjésen, és bólongatva lépeget felénk, mint az öreg tehén, aki hordja.

Látom, Matula is odagondol.

– Gergő bácsi, azt gondoltam, ott van az a bak... Nekünk sok...

– ... hát egy hátsó combot adjunk ennek a Miskának – folytatja Matula, és összevetünk, mert egy a gondolatunk és egy a szívünk. Matula feltápáskodik, elnyeli az erdő, Miska megérkezik, és kezét a homlokához emeli, mint az ősmagyarok. Miska árva és egyedülvaló legény, aki nem menne a faluba püspöknek se. Az erdész marháit legelteti, s öreganyjával él együtt.

– Van valami? – kérdi.

– Van, Miska. Eredj a gunyhó felé, majd Gergő bácsi odaadja.

Miska homlokához emeli kezét, s arrafelé fordítja a jószágot, amerre Matula eltűnt. És most újra egyedül vagyok.

Nézem a nagy vizet és érzem az időt, hordja az embereket, a fiataltságot, a napsütést, és tudom, hogy Matula nincs, Miska nincs, fiatal napsütés nincs.

Egyedül vagyok, és most már egyedül is maradok.

(1963)

* * * * *

"Egy darabka valóság felelőtlen, szép ifjúságunkból"

Matula és a többiek

"Sokat hazudnak a könyvekben legyintett gúnyosan Matula -, én ugyan kézbe nem vennék egyet se, ámbár, aki írta, lehet, tőlem hallotta. Jártak itt mindenféle urak. Olyan félbolond is, aki könyvet írt... "

Fekete Istvánt elsősorban regényíróként tartjuk számon, míg elbeszéléseit – annak ellenére, hogy csaknem évente jelenik meg újabb válogatás belőlük – lényegesen ritkábban emlegetjük. Ennek talán az a legfőbb magyarázata, hogy nehéz tájékozódni a sok száz elbeszélés mindaddig feltérképezetlen rengetegében. A figurák, tárgykörök és narratívák változatossága láttán az olvasók a bőség zavarával szembesülnek, amit hamar tanácstalansággá változtat a címek összevisszasága. Ez utóbbiért részben maga az író, részben a halála utáni kötet-összeállítók okolhatók.

Fekete István elbeszéléseinek jelentős hányada ugyanis eredendően alkalomhoz kötötten látott napvilágot. A Nimród számára például rendszeresen küldött "hónapnovellát", míg az Új Emberben csaknem negyed századon át jelentek meg az ünnepi tárcái. Így a folyóiratokat és napilapokat böngészők számos Augusztust ismernek, és Karácsony címmel is több különböző Fekete István-elbeszélés olvasható.

Később ezek egy részét a szerző – amikor kötetbe válogatta őket – átkeresztelte, de ezt tették azok a szerkesztők is, akik az elmúlt három évtizedben a kispikáit rendezték sajtó alá. Fokozza a kuszaságot, hogy az utóbbi években olyan kiadványok is készültek, amelyek az első megjelenések címeivel közlik az írásokat. Mindez tájékoztató jegyzetek, illetve kísérőtanulmányok nélkül történt, ahogyan a pontos és következetes forrásmegjelölésre is csupán elvétve találni példát. Így nem tudható, hogy a megegyező című, de eltérő szövegű, valamint az esetenként három-négy különböző elnevezéssel "gazdagított" ugyanazon elbeszélés eredendően hol, mikor és hogyan látott nyomdafestéket. A legfontosabb adatok ismerete nélkül pedig elképzelhetetlen az alakulástörténet nyomon követése.

E tarthatatlan állapot megszüntetését tűzte ki célul a gyenesdiási Horváth József, amikor Fekete István szerteágazó életművének módszeres feldolgozására vállalkozott. Megjelenés előtt álló rendszerező munkája révén a sok száz elbeszélés mára áttekinthetővé vált, a keletkezési

körülményekkel foglalkozó filológusi és az esztétizáló irodalomtörténeti kutatásokat egyaránt lehetővé téve. Mindezzel párhuzamosan végre olyan tematikus kötetek rendezhetők sajtó alá a bibliográfia segítségével, amelyek meghatározott szempontok – figurák, tárgykörök és narratívák – szerint mutatják be az író kisépikáját.

Kézenfekvő, és ezzel együtt ígéretes elgondolásnak tűnik például azon elbeszélések ciklusba rendezése, amelyeknek ugyanaz a hőse. Összeolvashatóságuk hatásosan szemlélteti Fekete István figurateremtését, egyúttal azt is bemutatja, hogy miként formálódott egy emlékekből és aktualitásokból ötvözött sajátos írói szövegvilág.

1. Jelenlegi ismereteink szerint Paczolay Géza 1937 és 1952 között legalább tizenegy elbeszélésben tűnik fel. Sorozatuk az életműnek arra az általános jellemzőjére hívja fel a figyelmet, hogy első személyű – tehát emlékeztetést imitáló – elbeszélésmód esetén Fekete István előszeretettel szerepeltette irodalmi hőseként a rokonait és fiatalkori barátait, illetve munkatársait. Ebből következően valószínűsíthető, hogy eredendően a Paczolay-történetek visszatérő figurájához is létező személy adta az ötletet. Közvetlen mintája feltehetően az író egyik legjobb barátja, Zsoldos György volt. Fekete István azt írta róla, hogy "együtt katonáskodtunk, együtt végeztük az Akadémiát, együtt követtük el összes marhaságainkat a fiatalság ragyogásában. Ő végül is – mint ny. gazd. főfelügyelő – visszament falujába [Szomolyára] kántornak, és apja mellé [Noszvajra] a temetőbe". Egy másik levele szerint "majd' 40 éves barátság kötött össze bennünket, és az áldatlan élet vitte a sírba. Igaz jóember volt, intuitív, felsőbbrendű, amilyeneket mi keresünk... "

Ezzel együtt Paczolay bizonyosan összetett alak, akinek életrajza és személyisége szabadon formálódott elbeszéléstől elbeszélésre. Összességében számos barát (mindenekelőtt: bajtárs) emlékeztető jellemvonásait viseli, és eredendően nyilván az inspiráló élmények – amennyiben valóban megtörténtek – sem ugyanazon emberhez kötődtek. A hadtörténettel is foglalkozó Nagy Domokos Imre hívta fel a figyelmet arra, hogy a tiszti és legénységi névsorok szerint számos Paczolay katonáskodott a szerzővel egy időben, némelyikkel még egy állományban is lehetett. Kutatásaim alapján azonban e sokféleképpen írt családnevet Fekete István előtt apai nagyanyja és édesapja is emlegethette, akik minden bizonnyal személyesen ismerték az 1870-es évek legelején Dombóváron letelepedő Paczalai Györgyöt és leszármazottait. Ez a

Paczolai ugyanis urasági gondnok-volt, vagyis éppen úgy az Esterházy család szolgálatában állt, mint Fekete István építőmester nagyapja.

Az irodalmi hőssé lett Paczolay Géza az első világháború kitüntetéses hadnagya, aki megjárta Doberdót. A Nemzeti Hadsereg továbbszolgáló katonájaként találkozik ismét az egykori osztálytársával, a tiszti vizsgát még nem tett, azaz kadét elbeszélővel, akivel aztán a Gazdasági Akadémiát is együtt végzi el. Az első személyű narrátornál egy (vagy két) évvel idősebb, vagyis alakját Fekete István a saját életrajzával is színesítette; Kaposváron ugyanis ennyivel éppenséggel ő volt korosabb a legtöbb középiskolai osztálytársánál. S így bizonyos értelemben alakmás is Paczolay Géza, aki külső megjelenésében feltűnően hasonlít az íróra.

Nem egyértelmű, hogy a többször is "gémlábú barátom"-nak nevezett, hórihorgas és nagyorrú fiatalember honnan származik. A "Túzokjaim" című elbeszélésben – amelyben a neve nem szerepel – az olvasható, hogy a Felvidéken született, és a visszacsatolás után ezért kéri áthelyezését Kassára. Szülei feltehetően innen települtek át a Somhát és Tüskés közelében található lakóhelyükre. (Mivel az életmű helyszíneinek többsége beazonosítható, ezek talán a Veszprém megyei Somló és Tüskevár lehetnek, amelyeket jól ismert a közeli Ajkán gazdatisztként tevékenykedő Fekete István.) Paczolay-testvéerekről nem tudunk, csupán egy magányos nagybácsiról, Fúzi Andrásról esik szó, aki Kőgáton főerdész.

A laktanyához is kötődő történetek (Vendégek voltunk, Karácsonyest, 1923 karácsonya, Kisasszony és Szomorú karácsony) egyértelműen Kaposváron játszódnak, mégpedig 1919 és 1923 között. (Az időnként ide-oda helyezett katona Fekete István többnyire az ottani kaszárnyában tartózkodott, ahol közvetlen felettese az a Kacskovics és Sillay százados volt, akiket az elbeszélésekben Patkovics és Pagray kapitányként emleget.) Szembetűnő, hogy valamennyinek a cselekménye karácsony táján – az író számára kiemelten fontos ünnep idején – indul. Szolgálatban ilyenkor a család hiánya különösen fojtogató, az egymásra utaltság érzése erősödik és felértékelődik a barátság. Az elbeszélésekben az időmeghatározás mellékes körülménynek látszik, ám a címválasztás többségükben mégis nyomatékosítja a karácsony jelentőségét, ahogyan annak is célszerű szerepet tulajdonítani, hogy az elbeszélő az ünnephez köti az emlékezést.

Mintha az ünnepről a barátság, a barátságról pedig az ünnepjutna eszébe. S éppen a karácsony, melyhez az ajándékozás élménye társul, és

így kimondatlanul az is, hogy egymás feltétel nélküli elfogadása, vagyis a szeretet a legfőbb érték, amit adhat és kaphat az ember. A többi már csak ráadás.

Paczolay nyilván ezért szélsőségesen megrajzolt figura.

A hitelességet nyomatékosító első személyű narrativa miatt csupán az elbeszélő nézőpontjából látható, és pedig többnyire nem az előnyös oldaláról. "Erőszakos ember. Mindig felül akar maradni" – olvasható róla a Lelkiismeretben, és valóban: gyakorta pimasz, fölényeskedő és gátlástalan.

(Más vadászszákmányát például teketória nélkül a magáénak mondja.) Néha élvezetesen, máskor bosszantóan szájhős, sőt, ha szükségét érzi, hazudik is, és cseppet sem jön zavarba, ha rajtakapják. Esetenként irigy és anyagi. Vagyis mindazon emberi gyengeségek megtestesítője, amelyeket tartósan kizárólag a barátság tesz elviselhetővé. Az elbeszélő ezért hangsúlyozza olyan gyakran, hogy Paczolay a barátja és a bajtársa. Lehetetlen alaknak tartja, de szórakoztatónak és figyelemre méltó egyéniségnek is. Így érthető, hogy bemutatásakor miért a különcségeit, és az ebből következő csínyeket emeli ki. Ezek azok az emlékezetes élmények, amelyekkel barátja legfőbb jellemvonásait érzékeltetheti. Paczolay az író egyik legvalóságosabb figurája: a hosszú katonáskodás következményeként könnyelmű és duhaj, svihák és lump, aki azonban nagyvonalú és önzetlen is tud lenni. Ahhoz pedig kétség sem fér, hogy lelkes hazafi. Egészen olyan, amilyennek a háborút megjárt, és aztán helyét nem találó nemzedékét – és így önmagát is – az elbeszélések születése idején Fekete István látta.

Ezzel együtt a legényélet korlátlan szabadságát kifejező Paczolay klasszikus anekdotafigura: szórakoztatóan tanulságos katona- és vadásztörténetek hőse és elmondója. (Közvetlen előzményeit Herczeg Ferenc, Thury Zoltán és Pékár Gyula jelenítette meg az elmúlt századforduló magyar irodalmában.) Gyakorta a humor forrása, túlzásai és képtelen ötletei hol Hány Jánost, hol pedig – különösen, amikor józan tisztiszolgája, Miska is szerepel – Don Quijotét idézi.

Az elbeszélő és Paczolay Géza barátságát a kölcsönös ragaszkodással nemesedett bajtársiasság mellett a közös szenvedély, a vadászat alapozta meg. Poétikai értelemben ennek az a legfőbb magyarázata, hogy kettő kivételével ezek az írások eredendően a Nimród vadászújságban láttak napvilágot. Vagyis a szerzőnek szem előtt kellett tartania a folyóirat

célközönségének elvárásait, ám jellemzően valamennyi elbeszélésben csak ürügy a fegyverhasználat. Folyamatosan szól a puska, de ez csupán mulékony "háttér-akusztikája" a maradandó emlékekkel szelídült lelki kalandoknak. Ha időrendben vizsgáljuk őket, nyomon követhető, hogyan mélyül el a kezdeti vadászanekdota. Eleinte egy-egy balul sikerült les a téma (Vendégek voltunk és Paczolay álma), az évtized végétől azonban a Paczolay-történetekben is szembeűnő a hangulat tematizálódása. A Két karácsony a változások csodájának, a Lelkiismeret a fegyveres ember felelősségének, a Karácsonyest a megbocsátásnak, az 1923 karácsonya a testvériségnek, a Húsvét az újjászületésnek, a Szomorú karácsony pedig a bánatnak lírává oldott kifejeződése. Az utóbbi elbeszélésekben a vadászat egyértelműen csupán az ürügye annak, hogy az író a veszteségről, erről a megrázó társasági és magánéleti élményről beszélhessen. Minden középkorúvá lett embert megérint a mulándóság, illetve annak feltartóztathatatlansága, és az életműve, valamint a fennmaradt levelek, illetve személyes feljegyzések tanúsítják, hogy ez a téma Fekete Istvánt is erősen foglalkoztatta. A tágabb és szűkebb közösség – a nemzet és a család – széthullása ugyanúgy megrázta, mint egy barát vagy rokon elvesztése.

Nem véletlen, hogy az összetartozás és a hűség éppen ez idő tájt, vagyis a második világháború idején vált erkölcsi alapvetéssé számára.

Az Új Időkben megjelent Kisasszony e felfogás példázatos története. Címszereplője egy kóbor foxi, aki a ragaszkodásával ajándékozta meg az elbeszélőt. Egymásra találásuk váratlan és magától értetődő, mint a legtöbb barátság. Zavartalan idilljüknél kényszerű elválás a vége, amit büntudat és lelkiismeret-furdalás követ, melyek alól az a hír, hogy a kiskutya jól érzi magát, úgy oldoz fel, mint a megbocsátás.

Jelentőségét 1944 őszén különös nyomatékkal emeli ki az elbeszélés zárzata, mondván, Kisasszony ivadékai által "talán visszajönne egy darabka valóság felelőtlen, szép ifjúságunkból, mert ezt az írást nem az író költötte, hanem szóról szóra megtörtént".

Ennek az elbeszélésnek csak mellékfigurája az egykori katonatárs, a Kalapky bácsiban pedig csupán arra a pillanatra tűnik fel, amíg a címszereplőre irányítja a figyelmet.

Ez az utolsó Paczolay-történet. Az Új Emberben látott napvilágot, vagyis abban a folyóiratban, amely – a Vigilia mellett – az ötvenes évek elején egyedül közölte Fekete István írásait. 1952 őszén az író mintha érzékeltetni kívánta volna olvasóival, hogy egyre inkább emlékké válik az

a (szöveg)világ, amelyet Paczolay juttat eszébe, vagy legalábbis nem célszerű emlegetni. Így ezzel a tárcával nem csak a kaposvári Honvéd utca – ahol másfél évig Fekete István is lakott – emberséges postása, de vele a fiatalsgot felidéző barát is örökre távozik. Az utolsó "darabka valóság felelőtlen, szép ifjúságunkból", ismételné meg az író, bár a veszteség enélkül is nyilvánvaló. (Mellesleg az elbeszélés különös levélhordójára kísértetiesen hasonlít az a postás, akinek évtized múltán Örkény fontos szerepet szánt a Tótékban.)

A Kalapky bácsiban feltehetően Budapest a futó találkozás színhelye, az elbeszélő pedig már idősödő író, emlékeztetve, hogy a kapcsolat nem ért véget a kaszárnyaévekkel.

Ezt korábban a Lelkiismeretben is jelezte, melynek cselekménye idején már egyikük sem katona. A távolság miatt leveleznek, és hosszabb idő után akkor találkoznak ismét, amikor a narrátor hatyút löni érkezik a Paczolay családhoz.

A hasonlóképpen ritka vadászszákmányt, a magyarság egyik emblematikus madarát középpontba állító "Túzokjaim" című elbeszélésben ugyanez a helyzet, csak itt éppen a régi barát a látogató.

A "Túzokjaim" azért kiemelt darabja a ciklusnak, mert annak ellenére bizonyosan Paczolay-történet, hogy a visszatérő figura neve nem olvasható benne. Névtelen hőse ugyanis szintén egykori katona- és iskolatárs, akinek a Felvidék a "régii hazája". Most állami alkalmazott az – ironikusan idézőjelezve emlegetett – alföldi "Pokolfélegyházán", vagyis nyilvánvalóan a túzokjairól nevezetes békési Dévaványán.

Levelezés útján tartják a kapcsolatot, és tíz év után látják ismét egymást. Minden bizonnal Ajkán, ahol az elbeszélő feltehetően gazdatiszt az ottani uradalomban. Vendégvadászatra hívott barátja jól szórakozik – kapitális őzbakokat lő –, a megígért viszonzásra azonban már nem kerülhet sor, mivel áttelepül az időközben visszacsatolt Kassára. Éppen úgy, mint a Két karácsony végén Paczolay Géza.

Az alakjához köthető elbeszélések többsége a "vonal alatt", azaz tárcaként látott napvilágot. A rendszeresen e rovatokban publikáló Fekete István elbeszéléseiről is elmondható, hogy a kötött terjedelemben alapvetően meghatározta az ábrázolásmódot és a narratívát. A hangulat és a rajz mind nagyobb jelentőséget kapott – különösen az Esti Újságban, majd az Új Emberben, ahol csupán "tenyérsnyi" hely állt rendelkezésre –, és szinte magától értetődővé tette a visszatérő alakok szerepeltetését. Ezeket nem

kellett újra és újra bemutatni, a folytonosságot kedvelő olvasók pedig ismerősként köszöntötték őket. Személyiségük és élettörténetük elbeszélésről elbeszélésre formálódott, és ez a szűkösség ellenére lehetővé tette a kalandok részletezését. A Paczolay Géza nevű barátot idézőket éppen úgy, mint a kezdetben Herlicskának, később Matulának hívott mesterrel együtt átélteket.

2. Az 1934-es esztendő fordulópont az ajkai gazdatiszt életében. Bár már három év óta kapcsolatban áll a magyarországi vadászok legtekintélyesebb folyóiratának szerkesztőségével, és egyre többet publikál a Nimródban, az elbeszélő Fekete István lényegében ekkor született meg. Személyes hangú beszámolói mellett egyre-másra jelentkezik olyan írásokkal, amelyekben túllépett az addigi tudósításon. Változatlanul első személyű az elbeszélésmód, az eseménykrónikát azonban felváltja az emlékezés, a tárgyilagosságra törekvést pedig háttérbe szorítja a hangulat. Az író nem ismerő már nem tudja eldönteni, hogy mennyi a fantázia mindabban, ami valóságosnak tűnik, vagyis immáron bizonytalanná – tehát lényegtelenné – válik, hogy a narrátor megtörtént események krónikása-e, vagy olyan élmények érzékletes kifejezője, amelyekkel a hatása alá kerülő olvasók szívesen azonosulnak. Szerzőjük valóságos író, és nem a munkája során látottakat szívesen jegyzetelő műkedvelő gazdatiszt.

Ennek a szépirodalmi indulásnak a Herlicska és a vidra című elbeszélés a nyitánya. (A Nimród 1934. január 10-én megjelent száma közölte, ami valószínűsíti, hogy még az előző esztendő végén született.) Idős vadőr a címszereplője, akit "tanítómesterem"-nek és "öreg barátom"-nak nevez a narrátor. A helyszín – kimondatlanul, de – Somogyfajsz, amire abból a megállapításból lehet következtetni, amely szerint "a dédapám is ezt az erdőt járta; itt is van eltemetve, nem messze". Nos, az író egyik anyai dédapja, Sipos Ferenc ottani erdész volt, és valószínűleg a szomszédos pusztakovácsi temetőjében nyugszik. A tízes években a kamasz Fekete István gyakran és szívesen vendégeskedett e dédapa Somogyfajszon élő egyik lánya népes családja körében. Másod-unokatestvérei közül néhányal azonos korosztályba tartozott, velük bensőséges rokoni-baráti viszonyt ápolt és együtt élték meg az első vadászélményeiket. Mivel a családfő, Fuller István molnár volt, így valószínűsíthető, hogy mesterük egy környékbeli vadőr lehetett. Egyelőre eldönthetetlen, hogy őt valóban Herlicskának hívták-e. Elképzelhető, hogy ez fiktív elnevezés, ahogyan a

hangzása alapján az sem zárható ki, hogy csúfnevén örökítette meg Fekete István.

A Paczolay-történetekhez hasonlóan a Herlicskához köthető elbeszélésekben is az emlékezés határozza meg a narratívát. Mindegyikben a múlt idéződik fel, egészen pontosan: annak valamely messze ható következménnyel járó eseménye. A hangulatot a nosztalgia befolyásolja, a tempót pedig a fokozódó izgalom diktálja, és e két tényező a csattanóra kihegyezett cselekmény bonyolításában is alapvető szerepet játszik. Fekete István ugyanis nem csak egy izgalmas kalandot akart elmesélni a Nimród olvasóinak, hanem – túllépve az anekdotán – fiatalága személyiségformáló környezetének is emléket kívánt állítani. Ezért a fegyverhasználat most is egyre inkább csupán ürügy ahhoz, hogy arról a korról, világról és emberekről beszélhessen, amikor, ahol és akik között jó volt kamasznak lenni. A téma és a tárcaforma ezúttal is szinte magától értetődővé tette, hogy folyamatosan felidézhető alakot teremtsen.

Minden vadász aprólékos pontossággal emlékszik az első jelentős zsákmányok elejtésére, ahogyan az a mester ugyancsak kiemelkedő személyisége valamennyiük "magánmitológiájának", akitől a vadismeretet, a fegyverhasználat fortélyait, illetve az írott és íratlan szabályokat elsajátították. Fekete István legalább három elbeszélésben nevezi Herlicskának a maga tanítóját. Idős, tehát tapasztalt férfi, vadőr, vagyis szakember, és barát, akiben a narrátor feltétlenül megbízik. Kamaszként persze folyton vitatkozik vele, de végül mindent az elvárásai szerint tesz, mivel a tekintélye kikezdhetetlen.

A formálódó ciklus mindennek szemléltetése, és ezért összességében lényegtelen, hogy mennyiben felel meg a valóságnak például a Herlicska és a vidra cselekménye. Csupán a magánember Fekete Istvánnak fontos – és így mellékes –, hogy első vidráját hol és milyen fegyverrel ejtette el, az író számára azok a körülmények és következmények a lényegesek, amelyek a személyes élményt maradandó és nyilvánosan is felelevenítendő emlékké tették. Ezt nyomatékosítják a visszatekintést imitáló nyitó- és záróbekezdések.

Másfél év telik el, amíg 1935 kora nyarán hasonló elbeszélést olvashatott a Nimród közönsége. A múlt tüzeinek kerettörténete szerint a cím kettős értelmű: a megírás jelenének valóságos tüze lobbantja lángra "az emlékek parazsá"-t. Ezúttal két somogyfajsi vakációt idéz fel az

elbeszélő; a korábbi bosszúból lángra lobbantott egy vén körtefát, később pedig a másod-unokatestvéreivel majdnem odaveszett egy felelőtlenül meggyújtott nádasban. Nem a halál közelsége feledhetetlen, hanem a kamaszkor könnyelműsége és a lelkiismeret-furdalás, amelyek kitörölhetetlenül "beleégtek" a narrátor emlékezetébe. A második történet anekdotikus csattanóján most is igyekezett túllépni Fekete István, világosan érzékeltetve, hogy a megmenekülés és a megkönnyebbülés pillanatnyi örömét az el nem múló büntudat váltotta fel. Nem okoztak szomorúságot, hiszen életben maradtak, és sosem derült ki, hogy miközben az erdőőrök felgyújtották a nádast, azzal egy időben miattuk is tüzet fogott a növényzet. A felelőtlenség tényén, és azon a felismerésen, hogy a baj egy pillanat alatt megtörténhet, ez semmit sem változtat.

Vagyis most sem a múlt kitörölhetetlen élményeinek izgalma az igazán fontos, hanem a körülmények és a személyiségformáló következmények. Herlicska itt csupán mellékszereplő, ezúttal a Fuller család és egy kaposvári rokongyerek, Kisrómai Antal áll a "panoptikum" előterében, azok, akik "még megvannak, meg azok is, akik már nincsenek azóta".

Az elbeszélés zárómondatával Fekete István félreérthetetlenül jelzi legfőbb szándékát: az irodalom által az "örökkévalóságba" menteni át emlékezetes hangulatokat, élményeket és személyiségeket. Vagyis a kezdetektől azzal az elhatározással ült íróasztalához, amelynek megvalósítására pályája második felében módszeresen törekedett.

A harmincas évek közepén azonban túl sok minden történt ahhoz az ajkai gazdatiszttal, hogy már ekkor tudatosan építse azt a szövegvilágot, amely az emlékezés és a hangulatok iránti fogékonyságának, illetve a személyességet kedvelő elbeszélői modorának egyaránt megfelelt. Rengeteg más irányú elfoglaltsága mellett írja: A koppányi aga testamentumát, majd hozzákezd a Csihez, miközben azon szépirodalmi folyóiratok elvárásainak is igyekszik megfelelni, amelyekkel fővárosi barátai révén került kapcsolatba. Nyilvánvalóan nem sorozatban gondolkodik, ám, amikor 1936 kora nyarán ismét egy somogyfajsi emléke jut eszébe, azt az előző elbeszélések sémája szerint fogalmazza meg. Az el nem múló tisztelet humoros-példázatos története az "Az" a puska. Minden tünékeny, a tanítvány ragaszkodása azonban változatlan, mivel csupán ezzel fejezheti ki a mestere iránt érzett háláját. Évtizedek multával az elbeszélő egyre nagyobb jelentőséget tulajdonít mindannak, amibe

kamaszkorában Herlicska beavatta. Akkoriban inkább érezte, középkorú felnőttként viszont már pontosan tudja, hogy tőle nem csak lőni tanult és a különböző vadászfortélyokat sajátította el, de az öregember fegyelemből, etikából, őszinteségből és a foglalkozás iránti elkötelezettségéből ugyancsak példát mutatott. E sajátos vadásztörténetben az őzsinak és a puskának ezúttal is csupán mellékes szerep jut. Arra a mesterre emlékeztetnek, aki életre szólóan megtanította, hogy milyen következményekkel kell számolnia, amikor a kezébe veszi őket. Ezért állítható, hogy azok az elbeszélések, amelyekben az idős vadőr – illetve alakmása – színre lép: beavatás-történetek.

3. A Nimródban három alkalommal Herlicska néven emlegetett mester alakmását Matulának hívják, és az őt szerepeltető elbeszélések zöme is a vadászújságban látott napvilágot.

Jelenlegi ismereteink szerint legalább nyolc Fekete István írásnak hőse. Közismertté azonban nem ezek, hanem a Tüskevár és a Téli berek című regények tették.

Egyelőre nincs pontos magyarázat a névváltoztatásra.

Talán az indokolta, hogy az író rájött: létező személy esetében az emlék-állítás csak akkor lehet tartósan eredményes, ha az irodalmi hőssé lett figura mintája felismerhető, vagy legalábbis utólag beazonosítható. A harmincas évek végétől mind következetesebben törekedett erre; önéletrajzi ihletésű műveit a szülőfaluja, Gölle, majd Kaposvár, Bakóca és Ajka jellegzetes – eredeti vagy alig torzított neveikkel emlegetett – alakjaival, valamint az ismerőseivel, barátaival és rokonaival népesítette be. Beszédes, hogy a valóságos neveket feltüntető Ballagó időben is "barátjának" és "mesterének" mondja azt a Matulának hívott személyt, aki egy vadászat hajtóit felügyeli.

A posztumusz életregény utalása egy kamaszkori emlékre vonatkozik, amelynek az elbeszélések ismeretében Somogyfajsz lehetett a valóságos helyszíne. Vagyis ugyanaz a falu, ahol a huszadik század tízes éveiben az elbeszélőt beavatták a vadászat atavisztikus tevékenységébe. Az egyaránt mesternek tekintett Herlicska és Matula azonosságát – figuráik, valamint a rokonság és a zsákmányállatok egyezésén túl bizonyossá teszi, hogy Matula megjelenését követően Herlicska soha többé nem bukkan fel az életműben. Mindketten ugyanabban a környezetben jelennek meg, mégpedig az őket rendszerint "öreg"-nek nevező narrátor vakációs emlékeiben, melyeket a somogyi "nagybácsinál" átélt vadászkalandok

juttatnak eszébe. A Matula és egyebek című elbeszélésben említett Buzsák és Öreglak létező települések; éppen Somogyfajsz közelében található, tovább egyértelműsítve a tényleges helyszínt. Ráadásul a falu anyakönyvei tanúsítják, hogy az elmúlt századfordulón egy Matula nevű család is élt a környéken.

A Herlicska előképű Matula tehát Somogyfajszon "született", azonban – Paczolayhoz hasonlóan – nyilvánvalóan összetett figura. Portréja elbeszélésről elbeszélésre színesedett, egészen addig, amíg végső alakját a Tüskevár folytatásában el nem nyerte. Személyisége még az ötvenes évek első felében is formálódott, ugyanis az a Dalányi József, akit az író ekkoriban gyakran meglátogatott, azt állítja visszaemlékezésében, hogy a regények "későbbi Matulája feltehetőleg – zalavári rokon"-a volt. Az utolsó szót persze e kérdésben is Fekete István mondta ki, aki a halála előtti interjúk egyikében kijelentette, hogy "a Téli berek Matulája sem egyetlen ember vonásait viseli".

Tehát mindazok megtestesítője, akik fontos szerepet játszottak kamaszkora személyiségformáló éveiben. Az elbeszélői pozíció ezúttal is visszatekintő, és változatlanul a múlandóság felfoghatatlansága indokolja az emlékezést.

A fiatalság felhőtlenességéről Matula jut a narrátor eszébe, róla pedig az, hogy "ha van megelégedés ezen a földön: mi megelégedettek voltunk" akkoriban. Ez a metaforikusan is értelmezhető című Elmúlt a nyárban olvasható, ahogyan az is, hogy "siratom a szabadságot", amelyet most már mindörökre Matula jelképez. (Közismertté válása jelzi, hogy szándékát Fekete Istvánnak sikerült hatásosan érzékeltetni: a bölcs öregember az egész életmű – már-már a szerzővel azonosított – emblematikus figurája lett.) Akárcsak Paczolayt, őt is a veszteségérzet inspirálta, egészen pontosan mindaz, amit a November középkorú elbeszélője úgy fogalmaz meg, hogy "eltűnt a füst, eltűnt Matula és eltűnt életemből a nagy rétség is, hol most talán libák gágognak a ködben, róka sompolyog a nádban és a jéghártyás vizek felett sziszegve sóhajt az őszi est". Ezt kívánja megörökíteni az emlékező, hogy ne tűnhessen el végleg, ahogyan a fiatalság, és vele a rajongva tisztelt emberek. A krónikási szándék, a nyomhagyás bevallott vágya miatt érzi szükségesnek kijelenteni A könyvben – éppen úgy, mint korábban A múlt tüzeiben –, hogy "azért írom le most az eseményeket, hogy később is megmaradjak az igazmondás vonalán". Vagyis a hihetőség roppant fontos számára, mivel nélküle

képtelen lenne érzékeltetni, hogy mit jelentett neki az az öregember, akivel egykor szinte szavak nélkül megértették egymást, mondván, "Matulával megszoktuk már a hallgatást. Gondolataink ilyenkor úgylis egy úton mennek, és elég egy-egy szó, hogy tudjuk, hol jár a másik".

Az 1937 és 1963 között született nyolc Matulás történet főszereplőjének hol csósz, hol vadőr a foglalkozása. (Ezek a szerző ugyanazt: egy terület természeti értékeinek felügyelőjét értette.) Külsejéről csupán annyi tudható, hogy "cinikus, zöldes szemű" vannak, és nyilván összefügg a megállapítással, hogy az öntudatos Matulát "nagyon rátarti embernek ismerték a népek a berek táján" írástudatlan, tehát a bölcsességét nem könyvekből szerezte. Szinte eggyé vált a természettel, vagyis mindazt, amire tanít, saját maga tapasztalta meg. (Ez lehet a magyarázata, hogy még az ismeretterjesztő Kakukkmadárban is szerepel.) Megfontolt és fegyelmezett; talán csak a valódi dohány és a jó pálinka a gyengéje.

Az elbeszélő kamaszkorában már hetvenéves, ezért hihetően hangzik, hogy még személyesen ismert somogyi betyárokat.

(Némelyiket tisztelettel emlegeti.) Az első világháború idején őt is számos tragédia érte. A később játszódó Óév este című elbeszélés szerint ekkor már "a lánya gondozta. Özvegy az is. Ura a háborúban maradt el." A lányát Mariskának hívják, és az is kiderül, hogy Matula fia ugyancsak elesett az első világháborúban. (Ez az asszony az édesanyja a Tüskevár és a Téli berek kamaszlány hősének, Szanyadi Katicának. Ott is Mária a neve, és a nádi világ idős csósz büszkén mondja az unokájáról, hogy "az anyja Matula-lány".)

Az elbeszélések narrátora csupán egy fiúunokát emleget, Ferkót. Ám, mivel az öregember családjáról csak mellékesen esik szó, azonosságukat nem cáfolja, hogy Herlicskával kapcsolatban egy alkalommal nyolc gyerekről beszél.

Igaz, a szerző most sem mindig következetes, nyilvánvaló jeleként annak, hogy bár időről időre ugyanarról a figuráról írt, de ezúttal sem ciklusban gondolkodott. Az Óév estéhez hasonlóan ugyanis a könyvnek sem lehet a Somogyfajszsal azonosított falu a színhelye. Ezek narrátora már nem kamasz, de még legényember. Az "ifiúr" megszólítás és a "principálisá"-ra tett utalás alapján az utóbbi elbeszélésnek bizonyosan a baranyai Bakóca a helyszíne, ahol 1926 és 1929 között a gazdatiszti végzettségű Fekete István a segédéveit töltötte. A bemutatás szerint "Matula vadőrünk, barátom, mesterem", és a kutyáját Pitykének hívják.

Elgondolkodtató, hogy éppen A könyvben olvasható az a szellemes, ugyanakkor önironikusan is értelmezhető kijelentés, amely szerint "sokat hazudnak a könyvekben – legyintett gúnyosan Matula –, én ugyan kézbe nem vennék egyet se, ámbár, aki írta, lehet, tőlem hallotta. Jártak itt mindenféle urak. Olyan félbolond is, aki könyvet írt..." Az utalás látszólag arra vonatkozik, hogy a rókákat leginkább sós heringgel lehet puskacsó elé csalni, ám az író mintha egyúttal arra is figyelmeztetne, hogy nem érdemes mindent szó szerint érteni. Vagyis a mester emléke előtt tisztelgő elbeszélések (és regények) esetében valójában mellékes csupán filológiai érdekesség –, hogy a mintájáról és a helyszínekről utólag mi állapítható meg. Mellékes, de nem lényegtelen. E megállapítás értelmezésekor nem felejtendő el, hogy A könyv a legvidámabb Matula-történet. A korábban születettekkel ellentétben cseppet sem elégikus. Zárlatában a narrátor "vidám emlékü régi barátom"-nak nevezi hősét, aki "annyi jó órát szerzett fiatalságom ragyogó napjaiban".

Ez utóbbi megállapítás – és általában a Matulához köthető elbeszélésekről eddig elmondottak – megmagyarázzák, hogy a számos jellemvonásában és életrajzi adataiban saját magáról mintázott Tutajos mestereként Fekete István miért éppen a korábban már eltemetett öregember alakját elevenítette fel. Bár a megírás jelenében játszódozó, és ebből következően aktualizálható regénypár vidéki helyszíne a KisBalaton melletti Zalavár és a környék nádrengetege, a szerző fontosnak érezte ezek cselekményét is a csaknem másfél évtizeden át formált szövegvilágba illeszteni. Mindezt azzal érte el, hogy az elbeszélések emlékezetes motívumait és epizódjait (Matula és a szúnyogok, illetve a pipadohány viszonyát, a magasan szálló vadliba és a farkasnak hitt kutya lelövését, a nagy harcsa és csuka kifogását, a vízisikló elpusztítását, az erős paprikát, a pálinkát és a jégesőt) a Tüskevárban és a Téli berekben megismételte. (Efféle összegzésre már az 1946 őszén publikált Egy csillag van csak az égen... című elbeszélésben is törekedett; talán már akkor regényt tervezett. Részletei és narrátori hitvallása – miszerint számára "nem is a lövöldözés volt a fontos, hanem a leskelődés, a nádas titkainak böngészése" – egyértelművé teszi, hogy ez az írás a Tüskevár közvetlen előképe.)

Végezetül feltétlenül tudni kell, hogy a Matulás történetekből összeállított ciklus végére önkényesen került a Miről álmodik az író? című szöveg. Az Ajkai Városi Múzeumban őrzött irodalmi hagyatékban maradt

fenn, mégpedig annak a szerzői tervezetnek részeként, amelyet 1963 márciusában Fekete István a Magyar Televízió bejelentkezése nyomán állított össze. A tévések előzetesen tudatták az íróval, hogy miféle kérdésekre számíthat, és ő gépiratban tisztázta, hogy mit válaszolna ezekre. Bár a filmszalag elveszett, a műsorról hangfelvételt készítő Csermely Ottónénak köszönhetően mégis fogalmat alkothatunk arról, hogy a szerkesztői-írói elképzelésből mi valósult meg. E szövegrészlet június 11-én nem hangzott el; talán időhiány miatt nem került adásba.

Közlését azonban nem csak Matula szerepeltetése indokolja, hanem az is, hogy az idős Fekete István szemléletmódjának irodalmi igényel megformált dokumentuma. Súlyosbodó betegségek árnyékában – egy komoly veseoperáció után az író mintha érzékeltetni kívánta volna, hogy számára lassan egygé válik álom és valóság, élet és irodalom. A jelen rosszkedvű, és a jövő sem biztató, az elmúlt idő mérhetetlen messzeségéből viszont mind határozottabban körvonalazódik a derűs "ifjúság emlékezete". Benne mindenekelőtt Matula alakja, aki "már régen nincs, és mégis van, és lesz is most már mindörökké". S vele az a téma, amely a pályája végén az autobiografikus regényeket tervező író leginkább foglalkoztatta. Már készül – az utóbb Csend címmel megjelentetett – Magánúton, miközben az életének emléket állító Ballagó időhöz is jegyzetel.

A figurateremtést szemléltető füzérelbeszélések viszonylag nagy időközönként követik egymást, ami jelzi, hogy Fekete István folyamatosan, de nem rendszeresen "szólította elő" a fiatalságát megjelenítő hősöket. Vagyis nem sorozaton dolgozott, és feltehetően ez lehet a magyarázata annak, hogy nem rendezte ciklusba a hozzájuk köthető elbeszéléseket. Az aktuálpolitikai utalások miatt élete utolsó negyed századában a Paczolay-történetek esetében erre aligha nyílt volna lehetősége, de a Herlicskát és Matulát szerepeltetőkkel sem tette meg. Talán azért, mert amikor nagy ritkán gyűjteményeket állíthatott össze az elbeszéléseiből, akkor azokat mindenekelőtt témák (göllei gyermekkor, erdő-mező és vadászat) szerint rendezte kötetbe. A válogatás korlátozott szempontjai miatt azonban csupán ízelítőt adhatott a kisprózáiból, és a halála után megjelent kötetek szerkesztői is csak elvétve törekedtek ennél többre.

A készülő bibliográfia segítségével a Lazi Könyvkiadó orvosolni kívánja e mulasztást. Figurák, tárgykörök és narratívák alapján igyekszünk sajtó

alá rendezni Fekete István sok száz elbeszélését, a pontosságra, az időrendre és a címvariációkra egyaránt ügyelve. Az első megjelenést tekintjük mérvadónak, mivel a későbbi közlések során általában romlott a szöveg. A ciklusokon belüli sorrendet a kronológia jelöli ki, lehetővé téve, hogy a változások nyomon követhetők legyenek. A címválasztás azonban nem ennyire egyértelmű és megkérdőjelezhetetlen. Többnyire ezt is az elsőség határozza meg, ám azonosság esetén kényszerűségből módosítanunk kell-kellett a "problémás" címeken. A zavarkeltés elkerülése végett ilyenkor is mindig a szerzői elképzelés az irányadó.

Minderre következetesen ügyeltünk a Matula és egyebek című elbeszéléskötet szerkesztésekor. Anyagát az első folyóirat-publikációk időrendje alapján állítottuk össze, az értelmezést segítő évszámokat külön-külön feltüntetve, míg a további fontosabb adatok a kísérőtanulmányból derülnek ki.

A címek egy részét azonban – a Fekete István-i elgondolás szerint korábban közreadott Öreg utakonra tekintettel – meg kellett változtatnunk. Mivel nem akartuk, hogy sorozatunkban ugyanaz az elbeszélés különböző címekkel lásson napvilágot, az író példáját követtük. Így a Március, a Vidrás emlékek, az Augusztus és a Július mint Paczolay álma, Herlicska és a vidra, "Az" a puska és Elmúlt a nyár kerültek kötetbe. A válogatást záró, elnevezés nélküli szövegrészletnek pedig mi adtunk címet.

Mindez elképzelhetetlen lenne Horváth József módszeres kutatásai nélkül. Bibliográfiája segítségével azonban olyan elbeszéléskötetek jelentethetők meg, amelyek e kevésbé méltatott életműszerelekre is ráirányítják majd az olvasói és szakmai figyelmet.

Sánta Gábor

Vége!

[Paczolay](#)

[Paczolay álma](#)

[Két karácsony 1918-1938](#)

[Lelkiismeret](#)

["Tűzokjaim"](#)

[Karácsonyest](#)

[1923 karácsonya](#)

[Húsvét](#)

[Kisasszony](#)

[Szomorú karácsony](#)

[Kalapky bácsi](#)

[Herlicska](#)

[A múlt tüzei](#)

["Az" a puska](#)

[Matula](#)

[Matula és egyebek](#)

[Buzsáki libák](#)

[Elmúlt a nyár](#)

[Óév este](#)

[November](#)

[A könyv](#)

[Egy csillag van csak az égen](#)

[Kakukkmadár](#)

[Miről álmodik az író?](#)

["Egy darabka valóság felelőtlen, szép ifjúságunkból"](#)